3 1761 07588045 0

Heinrich von Heidenstam.

H.4654

SAMLADE SKRIFTER

AV

VERNER VON HEIDENSTAM

[V.14.]

STRIDSSKRIFTER

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STRIDSSKRIFTER

AV

VERNER VON HEIDENSTAM

RENÄSSANS. MODERN BARBARISM.
KLASSICITET OCH GERMANISM.
RAFAELS »LA DISPUTA». OM STIL.
PROLETÄRFILOSOFIENS FÖRFALL.

169420
23.2.2

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Copyright. Albert Bonnier 1912.

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1912

RENÄSSANS

NÅGRA ORD OM EN ANNALKANDE NY BRYTNINGSTID INOM LITTERATUREN

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/samladeskrifter14heid

I.

Så väl inom litteraturen som inom de bildande konsterna äger endast en skola sundhet och livskraft så länge hon ännu hyser hopp att i sin riktning kunna utföra något, som ännu är ogjort.

Så snart skolan icke längre äger ett sådant hopp, inträder en tid av stiltje, av långsamt bortdöende, av livlös efterbildning, eller också följer hastig kris. De nya talanger som framträda vägra att följa skolans program. De brinna av otålig längtan att manifestera sig själva, att göra en självständig insats, att, med ett ord, frambringa något relativt nytt. Som det emellertid icke längre finns något nytt att uträtta inom den till mod förstenade skolan, övergiva de henne, upptäcka och angripa hennes sårbara punkter och vika av i rät vinkel mot den av henne utstakade vägen.

Protesten är merendels själva det bultande hjärtat i livfull och ungdomsfrisk konst. Den röjer sig ena gången i innehållet, andra gången i framställningssättet, oftast i båda. Man får dock naturligtvis icke föreställa sig, att protesten innerst är upprunnen ur endast motsägelsebegär, ur lust att göra sig själv originell genom att ställa en äldre

generations åskådning och smak på huvudet. Den är mer eller mindre oreflekterad, den är framåtskridandets beständigt återkommande självkorrigering. Protesten är nödvändig och sund, om den också vanligen slår över till en våldsam trotsighet, en ny ensidighet, som en eftervärld, vilken bedömer saken mer objektivt, möjligen kan förstå, men sällan gilla. Så torde till exempel näppeligen någon av oss nu levande vilja instämma i renässansens häftiga verop över gotiken, om vi också till fullo inse, att den stackars förkättrade spännbågen var ett oting och att halvcirkelbågen och den helleniska stilens horisontala linjer däremot förtjänade all ära. Vi tjusas av renässansen, av dess form- och färgglädje, dess subjektivitet och realism, som lade grunden till vår tids smak, men vi hysa det oaktat ingen fasa för gotiken. Vi förstå alltså renässansens protest och jubla över att den kom, men i somliga enskildheter kan den synas oss orättvist sträng. På samma sätt förstå vi, om vi vända oss till Sverige, fosforisternas protest mot akademisterna, men även Tegnérs protest mot fosforisterna; vi finna såväl de förras som den senares protest i vissa stycken orättvis ända till ytterlighet, men det oaktat i grunden sund och nödvändig. Protesten behöver tydligen en smula överdrift för att verka. Våra dagars naturalism är också en ljungande protest. Det vore barnsligt inbilla sig, att icke även den innehåller många överdrifter. En objektiv framtid skall helt visst blotta dessa överdrifter och bryta staven över dem, men det oaktat skall den inse, att naturalismens protest icke var

ett tecken på andlig förruttnelse, utan att den var sund och nödvändig.

På grund av vad som nyss anfördes kunna vi emellertid med visshet förutspå, att då naturalismen icke längre kan säga något nytt i sin riktning, kommer den att falla. En ramlad skola har dock icke verkat förgäves. Det har ingen skola gjort. För det första efterlämnar den många njutbara arbeten, som överleva århundradet. För det andra giver den i arv åt eftervärlden en estetisk erfarenhet, som förr eller senare ånyo kommer till godo på något sätt. En skola har alltid, för att tala i liknelse, skänkt människan ännu en ton, ännu en tangent på estetikens piano.

Fråga är nu om naturalismen, åtminstone vad litteraturen angår, icke redan når den kritiska punkt, där ursprungligheten och ungdomen sluta och efterklangen och ålderdomskrämporna taga vid. Smaken är ett hjul, som går runt och plötsligt lyfter i dagen den sida, som nyss vändes mot marken. I vår tid, som utmärker sig för nervös brådska, tycks detta hjul snurra ännu fortare än tillförene. En viss stiltje har avgjort redan visat sig inom den naturalistiska strömningen, och detta är ett ominöst tecken. Har naturalismen ännu något nytt att säga oss, att överraska oss med? Näppeligen.

Naturalismen i Frankrike har skänkt århundradet Zola och kulminerat i honom. Vi kunna nämligen väl svårligen förmoda, att någon verkligt begåvad skriftställare skulle framträda och gå ännu längre i naturalistisk riktning än han. Visserligen

ha redan författare försökt att tillämpa några av naturalismens yttersta konsekvenser, under vilka Zola aldrig själv helt förmått att böja sig, nämligen att, med åsidosättande av all komposition och all konstnärlig omarbetning av stoffet, skildra en eller annan tilldragelse rätt och slätt refererande. Men dessa arbeten ha endast verkat som experiment, som kuriositeter. Deras författare ha icke gjort intryck av att besitta det snille, vars alster inverka på tidens smak och överleva dagen. Zola är ju en man i sin bästa ålder och bör alltså ännu kunna producera i många år, men vi sågo nyss, att har ingen hopp att kunna frambringa något självständigt och nytt i den av Zola utpekade riktningen, lockas icke heller längre någon verkligt begåvad skriftställare att störta sig in på den vägen. Endast medelmåttorna, vilkas ärelystnad icke höjer sig över efterbildandets lönlösa tidsfördriv, komma möjligen att ännu en tid följa den. Naturalismen torde i följd härav ha sagt sitt ord, och det var ett modigt och nödvändigt ord. Upprepanden vilja talangerna ej vara med om, och inom en ej alltför avlägsen framtid blir därför naturalismen, som skola betraktad, gammalmodig.

Nu är emellertid den franska naturalismen själva ledstjärnan, själva fanan, som en stor del av samtidens författare följer närmare eller fjärmare. Ett vägrande att följa denna fana blir alltså liktydigt med ingenting mindre än en frontförändring utefter hela linjen. Ryssarna och norrmännen, som förmått omgestalta naturalismen efter national-

lynnet och därigenom gjort sig någorlunda självständiga, beröras naturligtvis jämförelsevis minst av en dylik förändring. Men även hos dem kommer förr eller senare talangens motvilja mot upprepanden att alstra försök i nya riktningar.

II.

Naturalismens inflytande på prosaberättelsen måste betraktas som utomordentligt välgörande, men detsamma kan icke sägas om dess inverkan på den rytmiska diktningen. Väl har den även där medfört en och annan behövlig väckelse, men i det hela stod den i följd av sin natur alltför fientlig gent emot denna konst för att icke spränga och döda i stället att skänka nytt liv. Den rytmiska dikten kan skildra drastiskt, kan lika väl tala om fyllbultar som gudar, men innerst måste hon röja en betydlig portion idealism, eljes gör hon — förutsatt att hon ej är skämtsam eller satirisk — intet intryck. Här hjälper ej att resonera om idealismens fel eller förtjänster. Här stå vi framför ett faktum, det nämligen, att en rytmisk dikt, som ej i ett eller annat avseende innehåller idealism, blir intetsägande. I Richepins »Les Blasphemes» blandas naturalismens tankar och uttryck med Hugos lysande stil och metaforer. Genom sammanförandet av dessa ytterligheter, vilka liksom brottas i var strof, göra dessa stycken intryck av våldsam kraft och bliva i viss mening burleskt pittoreska. De verka på läsaren ungefär

som en tavla föreställande en scen ur bondekriget. Man tycker sig se en skara vilda sällar kläda ut sig i den bortjagade slottsherrens högtidskläder, spänna hans lysande rustningar kring sina plumpa och skräckinjagande gestalter och gapskrattande förstöra konstverk och dyrbarheter. Men det är just dessa konstverk och dyrbarheter, dessa hånfullt påtagna rustningar och högtidsdräkter, som giva scenen färg; det är Hugos metaforer och lysande stil, som giva färg åt dikterna. I Karl Gjellerups diktsamling »Rödtjörn» förekommer en längre dikt, som kallas Tubal-Kain. Tubal-Kain, apmänniskan, har funnit på att fästa en flintspets vid ett skaft och med detta första mordvapen genomborrat ett villebråd, som blödande ligger vid hans fötter. Hans panna är låg, och i ögat lyser en gnista från hjärnans fosforrika mingångar. Hans kropp är hårbevuxen, och inför hans djuriska fantasi ter sig den röda fullmånen som »en Mandrillehans haarlöse Bag». Tubal-Kain känner ingen annan glädje än grymhetens och blodtörstens. Han drömmer om hur det nyuppfunna mordvapnet skall befria honom från andra rivaliserande hanar, som vid parningstiden kämpat med honom om honorna, och så småningom tar drömmen allt större proportioner. Då han slutligen avlägsnar sig med ett vrål, som kommer alla skogens blyga mimosor att sammandraga sig, har hans breda och platta fot lämnat ett intryck i den fuktiga sandjorden. Detta vår stamfars fotspår fylles av blod, som långsamt rinner fram ur det mördade, oskyldiga djurets ådror. — Dikten

är verkningsfull. Det skulle den dock näppeligen ha blivit i lika grad, om författaren icke latit sin idealism skymtas i den indignation, varmed han tecknar det hela, och om han icke, som kontrast mot det naturalistiska innehållet, bitvis ingjutit i dikten en romantisk färgprakt. Romantiken framträder redan från diktens början i målningar av urskogens smaragdhav, där mammutdjuret och noshörningen rödja sig väg för att dricka ur floden.

Ju mindre dikten är mättad av tankar och djärvhet, ju mer den sysslar med obetydliga och rent vardagliga företeelser, dess lättare skall den bliva torr, trivial och intetsägande, om den ej som motvikt mot det prosaiska innehållet förmår yppa en tillräcklig portion idealism i själva framställningssättet. En tvåbent fotografiapparat kan reda sig bra på prosa, där så vidunderligt urmodiga egenskaper som inbillningskraft och hänförelse icke blott anses obehövliga i våra dagar utan nära nog fördärvliga. Men han blir tråkig som poet. Han vill fortfarande gå hantverksmässigt till väga. Han vill tillämpa naturalismens konsekvenser och referera, och hans dikt blir endast en rimmad förteckning på föremål och situationer.

Målarkonstens inflytande på litteraturen har aldrig tydligare framträtt än i vår tid. De moderna målarnas benägenhet för skisser och studier återfinna vi även hos våra moderna författare. Hur nära besläktad skönlitteraturen än må vara med de bildande konsterna, är den dock dem alltför olik och alltför överlägsen i mycket för att ej åtskilligt, som blir mästerligt på en duk, skulle

bli själlöst och platt i en dikt. De obetydligaste synliga företeelser kunna i form och färg bereda ögat estetisk njutning. En målare kan åstadkomma ett litet mästerverk genom att skissera en tiggande gubbe vid en grind under en vildapel, avtecknad mot en grå himmel. Men ord förmå icke att bibringa vår föreställning färgerna i detta i övrigt betydelselösa sceneri så exakt, att vi se det lika tydligt som på målningen. Därför blir författarens skildring vid detta tillfälle svagare än målarens, om ej ordskildringen begagnar sig av andra medel än blotta uppräknandet, och beskrivandet av de synliga företeelserna. Likafullt finnas diktare, som icke skulle tveka att rätt och slätt referera detta sceneri och anse detta referat som en dikt. Över åkrarna ligger dimma, skulle de säga. Speglad i dikets vatten står en vildapel och i den halvöppna grinden står en tiggande gubbe. — Därmed vore dikten slut.

För att icke angripa någon men ytterligare klargöra vad jag menar, vill jag citera François Coppées dikt »Dans la Rue» (ur »Les Humbles»).

Les deux petites sont en deuil;
et la plus grande — c'est la mère —
a conduit l'autre jusqu'au seuil
qui mène à l'école primaire.

Elle inspecte, dans le panier,
les tartines de confiture
et jette un coup d'œil au dernier
devoir du cahier d'écriture.

Puis, comme c'est un matin froid
où l'eau gèle dans la rigole

et comme il faut que l'enfant soit
en état d'entrer à l'école.

Écartant le vieux châle noir
dont la petite s'emmitouffle,
l'aînée alors tire un mouchoir,
lui prend le nez et lui dit: — Souffle.

Oaktat den eleganta formgivningen skulle hela dikten vara en tråkig, intetsägande ordmålning, om icke författaren, som är idealist, avslutat den med det smålustiga lilla: »Souffle!» Detta ord lyser med ens upp dikten och förlänar den naivt behag. Dikten är icke längre endast en ordmålning, ett uppräknande av synliga företeelser; skalden har lagt ett plus till, och utan ett sådant plus skall ingen ordmålning förtjäna namn av dikt.

Romantikens månsken ljusnade under naturalismen till gråväder. Även här spåra vi inflytandet av den nya målarskola, som haft mod att måla Venedig i regndis, men som ännu har en trumf på hand, nämligen »Ökenlandskap i hällregn». Gråvädrets läckra och mjuka färgförtoningar och de avlövade kvistarnas smidiga teckning, som en modern pensel så skickligt vet att framställa, kunna emellertid icke åskådliggöras lika behagfullt med ord. Även här fordras naturligtvis, att en dikt är något mer än endast en ordmålning för att verka, att den även innehåller ett lyriskt eller episkt element. Också är gråvädersdikten merendels mättad med sorgbunden lyrik. All tidens hopplöshet och ångest framträder i den och suckar:

»Du mäktiga ro, du lena,
du kyska och rena,
min hembygds och min barndoms
modersvarma ro,
jag skall dig aldrig hinna,
jag ser dig långsamt svinna,
hos mig den icke mer kan finna
hem eller bo!

Ty vad som kommit sedan
i ny och nedan
av ont och av gott
och av jubel och kval,
vid själens port det sakta
sig lägrat att vakta,
att ingen hemmets brasa tänds
i vinterkylig sal.»

Dessa strofer tolka i få ord den stämning som, ibland vek, ibland dystert trotsande, söker sig uttryck i gråvädersdikten. Samma lag, som förr eller senare nödvändigt måste göra varje skola banal och därefter fallfärdig, skall emellertid också förr eller senare föra gråvädersdikten mot ett liknande öde. Man finner det ytligt att angripa gråvädersdikten, och det är riktigt, ty det är just ytan, som angreppet i första rummet gäller. Väderleken och människosinnet äro ej så oåtskiljaktigt hopfjättrade, att sorgen alltid behöver en bakgrund av dimma och höstavlövade träd. Det är endast ett mod för dagen att beständigt presentera världen i gråväder. Just emedan gråvädersdikten emellertid oftast bär ett rent lyriskt element som plus, gör den någon gång ett lika gripande intryck som den nyss citerade dikten.

Tanken har endast ett steg från gravädersdikten till det svärmod, som i allmänhet röjer sig i nutidens skildringar både på prosa och vers. Även detta svärmod torde komma att blekna för nya stämningar.

Var stund av glädje är en stund av egoism, ty den är utan medlidande med de tusen, som samtidigt lida. Goethe är ofta egoist. Forngl ädjen var ett ljust palats på mörka källrar. Barndomsglädjen är också egoism — och dock kunna vi minnas både forntidens och barndomens glädje med saknad och sympati.

Vår altruism och vår askadning äro oförenliga med forngl ädjen. Den är förlorad, kanske för alltid. Nyss sågo vi, att forngl ädjen var ett ljust palats på mörka källrar, nu se vi, att vår altruism är ett ljust palats med en mörk vind. Tillkämpa vi oss icke en viss resignation även i var altruism, blir denna vårt fördärv i stället för vart vapen. Vi bli nedbrutna och odugliga. Kan detta sägas om vår altruism, med hur mycket mer skäl böra vi ej tillämpa den satsen, när det gäller vårt eget livs lidanden. Förra århundradets entusiaster åkte sjungande till avrättsplatsen, och vi minnas dansläraren, som gjorde ett entrechat på giljotinens plattform. Förra århundradets män och kvinnor nedböjdes ej av sin altruism och de växte under motgången. Deras resignation och entusiasm gåvo dem en styrka, som vi sakna. De mest upphöjda personligheter ha satt sin ära i att bära lidandet med tålamod, ja, undergivenhet. Sokrates jämrade

sig icke, då han tömde giftbägaren, och Kristus dog med ett jubelrop.

Konsten verkar ju mer eller mindre omedvetet med överdrifter, och däri ligger väl förklaringen, varför lidandet oftast bär en vida mer resignerad uppsyn i verkliga livet än inom konsten. Europas litteratur har rent av berusat sig i korsfästelsekoketteri, men hur mycket stort är icke ännu osagt om resignation. Finns något mer gripande än att se lidandet resa sig med stolt resignation! Jag har sett en god vän småle melankoliskt, medan han hostade blod, och detta melankoliska leende på lidandets bleka ansikte var något av det vackraste, jag sett i livet.

Flera skönlitterära arbeten tyckas emellertid redan börja antyda, att resignationen åter skall komma till heders. Även kan man säga, att flera strömningar på andra områden än konstens röja en tydlig lust att befria sig från en onödigt mörk kolorit. Tiden törstar efter glädje. En sådan egendomlig andlig sekt som frälsningsarméen kan — för att gripa ett exempel av tio — icke uppstå genom en ren tillfällighet, genom en enda persons tycke och smak. Frälsningsarméens gudstjänst med tamburiner och hallelujasång får väl snarare betraktas som ett tecken på, att själva pietismen längtar tillbaka till ett mindre trumpet yttre.

Vår tid har blickat alltför djupt in i naturens hemskaste kaninkällrar och har dessutom på det rent sociala området blottat ett alltför stort svalg mellan ideal och verklighet, för att icke de känsligaste och mest begåvade författarna i förstone

skulle gripas av svårmod och förtvivlan. Denna förtvivlan skall naturligtvis slå ännu djupare rot hos författare, som leva i små land, där deras ekonomiska ställning blir ytterst tryckt och där den tid, som behandlar människan efter hennes inkomster, bemöter dem med intolerans och öppen ringaktning. Där ingen hjälp står att få, brukar resignationen dock oftast förr eller senare infinna sig som den siste tröstaren. Den som bygger på illusioner löper fara att själv krossas, då hans illusioner ramla. Vi byggde på alltför många illusioner, och de störtades alltför plötsligt över ända, att ej en tid av sorg nödvändigt måste följa. Den som bygger på resignationen däremot han står upprätt, när illusionerna falla samman, och när hans livs dagar äro räknade, räcker han med ett vemodigt leende de sina sin hand och dör. Aldrig skall någon varaktig lycka grundas på skälvande nerver, men väl på resignationens marmor, även om den kyler.

Slutligen måste betraktandet av allt det andliga material, som vårt århundrade lagt för våra fötter, uppväcka en känsla av triumf, alltså av glädje. Vidare kan medvetandet om tillvarons skuggsidor endast ytterligare skärpa vår önskan att nästan med pietet taga vara på alla stunder av lycka, att på allt sätt omhulda och förljuva dem, att låta vår diktning och konst rädda dem undan glömskan. Vi kunna icke blott deltaga i andras lidanden utan även i deras glädje. Har medlidandet ej en syster, som vi kunna kalla medglädjen?

I »Vita Nuova» skriver Dante om sin Beatrice, att hon visade sig klädd i »anspråkslös och ärbar röd färg». Vi ha en så motsatt föreställning om ärbara och anspråkslösa färger, att hans yttrande nära nog verkar som parodi. Skulle vi beskriva vår Beatrices anspråkslösa och ärbara kostymering, nog undveko vi att kalla den röd. Vi skulle kläda vår Beatrice i svart eller vitt. Vi svepa emellertid icke blott gärna en mörk kappa kring vår dikts Beatrice utan också kring vår diktning i allmänhet, men förr eller senare blir kappan utsliten. Då kommer framtidens unga protest med en ny kappa, som kanske är rosenröd.

III.

Man skulle kunna parodiera naturalismen på följande sätt.

Naturalismen är en arbetskarl i blus. — Leve jämlikheten! ropar han. Det är en orättvisa, att ödet begåvar några med snillets privilegium och icke alla. Vi avsätta ödet. Vi besluta, att kvickhet, inbillningskraft, skönhetssinne och allt sådant där aristokratiskt djävulstyg är tecken på talanglöshet. Talang är arbete. Vilket dumhuvud som helst kan bli ett snille, bara han arbetar, bara han blir gesäll, bara han går omkring och iakttager och noga skriver upp. Här sitta de där övermodiga gamla snillena i akademiska fåtöljer och beundras, och tillåta inte att några som ej äro födda snillen behandlas annat än som icke-snillen. Är det jäm-

likhet det? Halla, kamrater! Vi skola inte bara behandla nya ämnen; även da vi sinsemellan tala om våra arbeten, skola vi använda en ny terminologi, nämligen snickarskraets. Solitt arbete, omsorgsfullt utfört, bra gjort se där uttryck, som vi skola använda och känna igen varann på. Allons travailler!

Man kan fortsätta denna parodiering på följande sätt.

Vad vill det här säga? Vi behöva skriftställare, som entusiasmera oss, sa att vi taga tre steg framåt i stället för ett, icke glasögonsmän, icke torra iakttagare. Naturalism är konsten att kväva sin inbillningskraft och sin känsla, att aldrig säga en kvickhet, att aldrig bruka en belysande metafor, att med andra ord bringa några av människohjärnans yppersta verktyg i vanrykte. Äldre skolor förmådde hänrycka oss, denna ej. Författarnas beständiga iakttagande, beständiga sysslande med det vardagliga gör på oss endast intryck av studier. Antag, att den lovande författaren herr Fotografman iakttager t. ex. en gardeslöjtnant i Stockholm. Han iakttager dennes utseende, levnadsvanor och tankar. Slutligen tecknar herr Fotografman gardeslöjtnanten i en novell, som »vittnar om omsorgsfull iakttagelse». Nåväl, vi köpa ogärna nya böcker (det är allmänheten som talar), ty de äro så dyra för oss svenskar, som dagligen måste spendera så mycket på lyx, men vi låna herr Fotografmans nya bok av en vän, som lånat den av författaren själv. Vad få vi nu se i hans novell? Jo, vi få se höjden av konst, ty vi

få se en verklighetsskildring. Vi få se ett referat över en gardeslöjtnants liv. Detta varken entusiasmerar eller förkrossar oss, men nu har ödet fogat så, att våra tre bröder och sex kusiner äro gardeslöjtnanter allihop. Till dem låna vi herr Fotografmans bok. Nu skall man höra på. Nu kommer kritiken. På första sidan upptäcka de, att författaren använder ordet träns i alldeles oriktig bemärkelse. På andra sidan finna de, att författaren, som tydligen själv icke är militär, lägger ord i en gardeslöjtnants mun, som denne aldrig brukar. Där står att gardeslöjtnanten frågade: »Vad sju tunnor tusan djävlar har den rödbruna hästen på bakleden?» — Så yttrar sig icke en gardeslöjtnant. Han nyttjar inte »tunnor» nu för tiden. Han säger inte djävlar med ä-ljud, när han är fin karl. Och den rödbruna hästens bakled! När hörde man en gardeslöjtnant tala om den rödbruna hästens bakled? Hur kan en författare blamera sig till den grad? Skall det vara verklighetsskildring? Så här säger en gardeslöjtnant: »Vad djeveln har fuxen på hasen?» — Då vi nu från den yngste av våra kusiner återfå herr Fotografmans sönderlästa bok, göra vi ovillkorligt följande reflexion: dessa anmärkningar behöva ej förringa bokens konstvärde, alltså beror konstvärdet av något annat än blott fotografisk trohet.

Detta medgiver naturalisten, men ett sådant medgivande öppnar genast dörren för andra framställningssätt.

Vidare svarar han, att hans entusiasm röjer

sig i hans kärlek till verkligheten, till sanningen och att hans aristokratiska konstnärskänsla framträder i hans stolta försmående av äldre skolors effektmedel. Lämnande allt vidare parodierande å sido, giva vi honom utan invändning rätt i detta. Men från och med den stund naturalisten icke längre äger något nytt att komma med, skall hans entusiasm slockna och den stolta konstnärskänslan bytas i det ängsliga krypande för redan fastställda regler, som utmärker efterklangen. Som redan framhållits, talar mycket för, att denna kritiska stund snart är inne. Författarna böra därför akta sig, att icke deras produktion nedsjunker till hantverksmässigt, själlöst efterbildande, till ett skriftställeri, som förtjänar öknamnet: skomakarerealism.

Ganska troligt är, att en idealistisk motström redan håller på att arbeta sig fram som reaktion mot naturalismen. Om så är, varför skulle vi frukta denna strömning? Låt oss tillstå det, mina herrar, vi äro utpräglade idealister allihop. Vi vämjas, då vi se den fete, materialistiske penningekungen, som utsugit hela skaror av arbetare, njuta av de mest sentimentala dikter och känslosamma konstverk. Men det är hans materialism, som harmar oss, och icke hans idealism, ty den är det enda goda, som ännu lever kvar inom honom. Om han och otaliga andra vid sidan av sin idealism burit de lumpnaste egenskaper, skola vi därför bryta staven över idealismen? Partistriderna här i världen urarta så ofta till krig om ord, och benämningen idealist har tyvärr också grumlats

av dessa strider. Detsamma har skett med begreppet »det sköna». Plattheten och tomheten uppträdde så ofta under det skönas mask, att själva begreppet det sköna slutligen blev anfallet och förlöjligat. Tidens demokratiska strävanden stöttes även av, att det sköna merendels endast varit ett egoistiskt fåtals egendom. Men om en grym persisk furste bortrövar en vacker flicka och instänger henne i sitt harem, icke skola vi därför fördöma den rövade flickan. Om ägandet av det sköna mot all rimlighet verkligen skulle vara oförenligt med framtidens samhälle, kan detta icke förhindra, att det sköna bereder våra sinnen en stor njutning. Varför då icke tillstå det?

Ledd i sunda kanaler, behöver en idealistisk motström icke vara skadlig, om också många torde frukta, att en förändring i framställningssätt skall medföra en förändring i »åsikter». Likafullt förefinns intet direkt skäl, att detta senare skulle behöva bli fallet, och skulle verkligen en eller annan »åsikt» stupa för en dylik ny strömning, kunna vi hoppas, att detta endast innebär, att denna åsikt är föråldrad. Även det naturalistiska framställningssättet har ju dessutom aldrig fullt kunnat befria sig från all idealisering. Intressant är att iakttaga, hur merendels just de arbeten, som gått längst i naturalism, liksom röja ett estetiskt behov att få en motvikt i metaforer eller något annat från romantiken nedärvt drag. Zola, som själv klagar över, att han ej kan göra sin stil fri från metaforen, är ett bevis på vad jag menar. Betecknande nog verka just de av hans arbeten, där

metaforen framträder skarpast, nämligen hans två mästerverk »La Terre» och »Germinal», mest gripande. De göra i ännu högre grad än hans övriga arbeten intryck av stor konst. Allt detta bestyrker den meningen, att stor konst icke blott är i behov av naturalismens manlighet, utan att den även kräver något drag av idealismens kvinnlighet, att den i viss mening är hermafrodit.

Vad användandet av liknelser angår, finns väl intet rimligt skäl att försmå dem. Vi kunna i en enda blink uppfatta en situation eller ett helt landskap med vårt öga. För att en ordmalning skall verka illusoriskt måste den också vara lätt överskådlig och icke räkna upp för mycket, icke vara för brett upplagd. Konsten att måla i ord är därför till stor del konsten att koncentrera. I en liknelse kan man koncentrera. Den kan, om den är väl funnen, i några ord åskådliggöra det som annars fordrade en lång beskrivning.

Om en idealistisk strömning skulle vara i antågande, få vi väl dock icke därför antaga, att verklighetens djupa brunn skulle vara så utsinad, att den icke ägde en enda droppe kvar. Även om naturalismen ramlar, eller rättare sagt, sakta förbleknar som skola, få vi väl icke antaga, att vår mödosamt tillkämpade förmåga att skildra verklighet med ens skulle bortkastas som ett odugligt käril. Men man kan ösa ur verklighetens brunn på många olika sätt och dock giva vingar åt sin inbillningskraft och at den idealism, som lever inom oss alla. Allt tillkännagiver, att litteraturen inom den närmaste framtiden blir sammansatt

av de mest heterogena element, och det är den redan.

En lycklig motvilja mot allt vad skola heter börjar göra sig gällande. Det finns väl knappast någon i hela vårt land, som ej villigt erkänner, att han avskyr skolprogram. För mästarna själva skulle det också oftast varit lyckligare, om de kunnat undgå att uppställa program. De bli stundom dömda mer på grund av en eller annan ensidighet i programmet än på grund av sina arbeten. Man tänke sig, hur det skulle gått med Bellmans popularitet, om han uppställt ett program efter sitt temperament och ropat: Hej, käre bröder! Samloms i krogenom och drickom Bacchi blod, ej ur en amfora, men ur tennstopet. Hur sa? Bort med Kellgrens akademiska diablerier. Va ba? Stöt i valthornet. Talang är yra! — Vad hade följden blivit? Jo, att Kellgren störtat sig över honom och att samhället lågat av etisk harm. Det hade dock icke förhindrat, att den med ens då förhatlige Bellman, ändå för en opartisk alltid förblivit samma egendomliga snille, samma exotiska planta i en nordisk kruka. En skola blir med tiden ett vilseledande, urvattnat porträtt av mästaren, men han har på sätt och vis gått i borgen för den med sitt namn. I vår tid börja emellertid nationerna bli så bekanta med varandras litteratur, att de icke så lätt taga efterbildning för självständighet. Man ser skolornas mekanism i öppen dag. Man ser, att skolans medlemmar icke blott låna mästarens framställningssätt utan också varandras, liksom tjuvarna i Dantes helvete stjäla varandras

gestalter. En skola rusar ut i världen och ropar: Hallå! I dag har jag funnit en ny sanning! — Men världen granskar sanningen och svarar: Den där nya sanningen fann ju din mästare redan i går. — Skolan fortsätter dock modigt sin väg och jublar: Se! Se! Mina motståndare äro filisteerna, och jag är Simson! — Världen skakar på huvudet och svarar: Skall någon vara Simson, så är det din mästare; du är på sin höjd åsnekindbagen!

All andlig självständighet är ju endast relativ, alldenstund den huvudsakligen endast kan yttra sig i ett omgestaltande, ett kombinerande, ett utvecklande av något redan befintligt. Alltför stor osjälvständighet förråder naturligtvis dock tomhet. Varför icke lika gärna tiga alldeles, som att upprepa vad någon sagt nyss förut? Ett instämmande kan ju vara på sin plats, men icke ett omständligt upprepande. Att uppnå möjligaste personliga självständighet tycks också vara det mål, som just nu allt tydligare framträder för flertalet, att icke säga alla av våra yngre i utveckling ännu stadda författare. Det är denna strävan, som hos oss är första signalen, att naturalismen kommer att ramla som skola.

Vad Sverige angår, få vi emellertid säga, att någon naturalistisk skola i egentlig mening knappast utbildats därstädes. Många, ja, de flesta yngre författarna ansluta sig till den naturalistiska riktningen, men någon verklig skola ha de icke förenat sig till. Naturalismens framställningssätt torde över huvud taget alldeles icke passa för svenskt lynne. Av alla naturstridiga äktenskap, som den moderna

litteraturen skildrat, skulle intet bliva mer ohållbart än ett äktenskap mellan naturalismen och svenska lynnet. Detta påstående får icke tydas därhän, att naturalismens benägenhet att gå in på mer ömtåliga ämnen särskilt skulle verka frånstötande på oss. I detta avseende tror jag motsatsen. Naturalismens håg åt det hållet har i det stora hela skarpare markerats hos oss än hos danskar och norrmän. Redan sedan gammalt har den svenska pennan ofta dragit upp skildringar av detta slag. Ingen norrman skulle kunna ha skrivit »Fredmans epistlar», »Tegnérs privatbrev», »von Brauns dikter», »Giftas» eller somliga av Almqvists utkast. Det ligger mycken sinnlighet i svenskarnas temperament, mycken frivolitet på botten av deras lynne, och liksom salig Luther sätta de värde på ett drastiskt ord i rättan tid. Också äro vi ju alla eniga om, att ingen klarare återspeglar svenskt lynne i förtjänster som svagheter än Tegnér, både som skald, brevskrivare och människa. Det är icke naturalismens drastiska framställning och brist på fruktan för det ohöljda, som ligger emot oss. Det är den objektiva, osmyckade verklighetsskildring, som är — eller som ur ren naturalistisk synpunkt åtminstone bör vara naturalismens grundprincip. Vi kunna nog också skildra verklighet, men hos oss framskymtar något chevalereskt och benägenhet att förstora och måla i färgglans. Just det dåsiga, menlösa och tråkiga framställningssätt, som jag nyss sökte beteckna med namnet skomakarerealism, passar isynnerhet illa samman med vårt lynne, som är föga lagt för småborgerlig

petighet. Georg Brandes har i sitt arbete om Polen skildrat polackarnas smak för det ridderliga, det lysande. Härvidlag skulle väl skildringen i någon mån kunna passa in pa svenskarna, om också med den inskränkningen, att vår smak för det lysande icke bär en fullt sa utpräglat romantisk karaktär utan snarare en skymt av renässans. Vårt framställningssätt utmärker sig dels genom benägenhet för didaktisk predikan, dels också genom mer smidighet, djärvhet och flykt än grundlighet och djup och försmår endast ytterst sällan användandet av prydnader. Om Sveriges skalder förklädde sig i danskt eller norskt språk, skulle de dock igenkännas på sina smycken liksom Cola di Rienzi.

Om det nu påpekade skall betraktas endast som en egenhet eller rent av som ett lyte, blir en annan fråga. Emellertid är vårt lynne en gang sådant, och det skall näppeligen lyckas oss att göra om det. Vi få alltsa taga hänsyn till vart lynne sådant det nu är, då vi försöka att leta oss till vilket framställningssätt, som lämpar sig bäst för oss. Man kan tycka, att härvidlag tjänar det icke mycket till att resonera, och till någon del kan ju också detta vara sant. Jag tror ej, att en författare reflekterar över sitt framställningssätt, när han producerar. I en sadan stund är han oavsiktlig som ett barn. Idéerna komma över honom som en åskby, och sex veckor efteråt, när han ser boken i bokhandelsfönstret, tänker han: Kors, är det verkligen jag som skrivit det där! Hur i all världen gick det till? — Sa oreflekterad är

han dock icke, att han ej på mellantiderna, då han icke är inne i ett arbete, både kan och bör granska sitt och andras framställningssätt — icke för att mästra utan för att iakttaga, åt vilket håll hans eget och hans landsmäns lynne pekar och vart samtidens strömningar styra sin kosa.

Ingen av våra inhemska författare har i så hög grad påverkats av naturalismen som August Strindberg, men ingen har heller så subjektivt omstöpt den efter eget temperament. Någon naturalist, i strängaste mening, har han heller aldrig blivit. Utan gensägelse speglar hans författarskap svenskt lynne, men detta framträder långt mindre i t. ex. verklighetsskildringen »Hemsöborna» än i andra arbeten, där renässansdraget lyser fram eller där infall och kvickheter stänka åt alla sidor som gnistor från ett smältstycke under hammaren.

G. av Geijerstams novell »Ute i skären» anses av många röja svenskt lynne. Om jag kommer med en invändning, är det icke för att på minsta vis förringa värdet av denna novell. Detta skall författaren själv genast finna, liksom han kanske också själv är den förste att giva mig rätt i min uppfattning. »Ute i skären», som näst »Förbrytare» torde få räknas till det bästa denne författare skrivit, behandlar ett helt och hållet svenskt ämne. Landskapet är svenskt, och huvudpersonen Erikson är till och med typiskt svensk, men själva det lugna, osmyckade, stundom en smula tungsinta framställningssättet påminner mer om norrmännens än om svenskarnas skaplynne. Det svenska i Geijerstams lynne röjer sig däremot i hans lustspel

och stänkvis flerstädes i hans romaner. Ett sådant litet intermezzo som när Mefistofeles och tomten konversera i Uppsala domkyrkotorn smakar svenskt lynne. Man skulle kunna göra sig rolig över detta påstående och säga, att jag endast spårar svenskt lynne i författarnas tillfälliga sidosprång och ej i deras solidaste verk. Detta beror därpå, att de sällan begagna svenskt lynne som bas för sina solidaste arbeten, utan oftast endast låter det slippa fram i förbigående som av misstag.

Hos Snoilsky röjer sig det svenska lynnet på flera sätt. Jämföra vi hans Svenska bilder med Fänrik Ståls sägner, visa oss de förra genast ett svenskt måleriskt drag. Även igenkänna vi det svenska lynnet i hans ungdomsdikters ysterhet, i hans konstnärligt överlägsna form och hans klara färg. Våra målare i Paris äro också bekanta för sin klara färg. Jag anför endast de ovannämnda tre skriftställarna, emedan deras författarskap synes mig bäst belysa min uppfattning.

Låt oss nu antaga, att naturalismen verkligen har sagt sitt ord och att vi allt mer komma att erfara en lågande lust att icke stå stilla på samma ställe, icke upprepa, icke gå i flock som fåren kring en och samma skällbagge, utan att kasta oss in på nya försök. I vårt land spåras, som antytts, redan de första tecknen till något sådant. De modiga banbrytare, som för någon tid sedan framträdde och protesterade mot äldre former, sade allt med ens och ha intet vidare att tillägga. Att reproducera sig själv, att säga något som redan är sagt, har ingen lockelse. Om de icke hade

protesterat, skulle de eller andra ännu längta att göra denna nödvändiga protest. Nu är den gjord. Deras protest var energisk och bestämd, och hade den icke varit det, skulle den icke ha verkat. När en skola börjar få isterhaka och sitter i länstol, låter hon ej väcka sig av artigheter. Hon vinkar endast med handen och säger: Gå, gå! Jag har sagt allt, allt i världen, och det finns intet osagt kvar för dig. Jag är sanningen och fullkomligheten. — För att väcka skolan måste protesten nypa i hennes Achilleshäl, måste avslöja hennes brister och förtiga hennes förtjänster. Nu gäller det för oss, att icke naturalismen också blir en bedagad matrona, som sätter sig i länstol och befaller. Utveckling är tidens lösen också på det rent estetiska området. Vi måste gå vidare, gå beständigt framåt och aldrig betvivla, att det som nu anses fullgott kan ersättas av något ännu bättre.

Då jag här talar om protest, menar jag den konstnärliga protest, som yppar sig i förändrat framställningssätt. Många anse, att själva framställningssättet är en bisak, att det icke lönar att spilla ord på detta ämne. Bedöma de litteraturen uteslutande ur pedagogisk synpunkt, är en sådan uppfattning förklarlig, men i annat fall är det väl just i själva framställningssättet, som ett arbetes estetiska värde är att söka. Om jag målar Kristus likt en karikatyr som vissa medeltidens konstnärer, eller om jag målar honom med vår tids pensel, föreställer tavlan i båda fallen Kristus, men icke äro de olika framställningssätten utan betydelse.

Vi stå nu äntligen framför den tanke, som jag med alla dessa anföranden ville komma till. Om verkligen, som allt tycks antyda, den närmaste framtidens litteratur skulle utmärka sig genom strävan efter personlig självständighet, lat oss då även söka p e r s o n l i g självständighet utan att invänta några signaler från Norges eller Frankrikes skönlitteratur. Må vi beundra dessa lands stora författare, därtill ha vi skäl, men icke härma dem.

Taktmässiga hurrarop skulle, om vi ej vant oss att höra dem, icke blott verka oestetiskt utan även löjligt. Hurraropet uttrycker nämligen entusiastiskt bifall, men ingen entusiasmeras med jämna mellanrum efter kommando. En folkmassas fria, oregelbundna jubel gör däremot ett mäktigt intryck och smittar. Löjligt skulle det också förefalla, om vi icke vant oss därvid, att höra författare tid efter annan på ett givet tecken av någon celebritet stämma upp i samma tonart och samma ord. Trovärdig verkar däremot den litteratur, som upprinner ur självständighet. Därtill kommer, att en självständig litteratur också i viss mening är nationell, ty vad är en av utländska förebilder oberörd individualitet annat än en reflex av sin nations lynne.

Självständigheten är emellertid mer att söka i framställningssättet än i innehållet. Vi få icke sammanblanda hackat och malet, icke dogmatiskt fastkedja t. ex. kärleken till friheten och förnuftet vid ett eller annat framställningssätt. Franska revolutionen predikades in i människornas hjärtan

på, efter våra begrepp, bombastisk prosa och alexandriner. Det enda som härvid skulle kunna fastställas är, att då ett framställningssätt förhårdnat till mod, smyga sig de konventionella och redan föråldrade åsikterna så småningom även in under detta framställningssätt, och därför kommer stabiliteten och konservatismen förr eller senare att dölja sig under vad jag kallat skomakarerealismen. »Åsikterna», vetenskapens upptäckter och de nya tankar, som arbeta inom samtidens sociala reformsträvanden, äro hela tidevarvets tillhörighet och ej enskilda nationers; den estetiska omklädnad, i vilken dessa upptäckter och dessa »åsikter» av skriftställarna införas i skönlitteraturen äro däremot var och en nations privategendom. Hur skall jag göra mig förstådd? Låt mig taga ett exempel. Darwinismen är alla civiliserade folks gemensamma tillhörighet. Den förblir ett vetenskapligt faktum i Ryssland likaväl som i Frankrike. Diktarnas sätt att framställa Darwinismen blir däremot beroende av diktarnas olika nationalitet. Zola framställer den på sitt vis, men i dikten »Naturen» tolkar Turgenjeff den efter sitt lynne. Ju mer författarna lyckas att framställa de kosmopolitiska tidstankarna i överensstämmelse med sin nations och sitt eget lynne, dess säkrare skola dessa tankar slå rot och växa. Om Norges stora författare icke infört moderna tankar och föreställningar förkapslade i norskt lynne, om de betjänat sig av franskt, icke-norskt framställningssätt, skulle deras landsmän aldrig lånat dem sitt öra. Den som vill övertyga måste avpassa sitt framställningssätt efter

den som skall övertygas. Aldrig skall Sverige bibringas en modern tanke, om denna ej framställes på ett sätt, som överensstämmer med svenska lynnet och kommer dess innersta fibrer att skälva. Norrmännens och fransmännens lynne är alltför olikt vårt, att deras framställningssätt skulle ligga för oss. Låt oss icke l ä s a oss till författare i annan mening, än att vi läsa oss till samtidens, alltså utlandets moderna vetande.

Då utlandets äldre och nyare flöden strömma in, nedbryta dessa flöden en mängd förhårdnade former och göra fältet fritt, så att nya individualiteter kunna utveckla sig självständigt och naturligt. Men det är ej nog med den röjda platsen; ursprungligheten måste även komma. Vad skulle vi annars med den röjda platsen?

Om möjligaste personlig och därmed även nationell självständighet för närvarande allt tydligare börjar hägra som författarnas önskningsmål, låt oss då öppet och tydligt betona detta. Vi svenskar anklaga oss för storhetsmani. Låt oss i det här fallet slå mynt av vårt lyte. Låt oss störta in i litterära äventyr och inbilla oss, att vi kunna uträtta något på egen hand, vårt livsverk må i övrigt bli aldrig så ringa. Må vi hellre stupa på egen obetydlighet än stoltsera med efterhärmningens fattigdomsbevis.

Någon anledning att fördöma verklighetsskildringen står väl knappast till att uppleta, förutsatt att verklighetsskildringen ej är hantverksmässig och slö, utan kärlek, hänförelse, vrede eller kvickhet. Lika litet finns dock något skäl att

bryta staven över inbillningskraften. Icke heller finns någon anledning, varför vi skulle ensidigt undvika äldre skolors medel i fall, där de äro användbara. Hur ypperligt lämpar sig icke, för att taga ett exempel, hexametern för verklighetsskildring. Vi ha redan liknat de olika skolorna vid tangenter på estetikens piano. Låt oss fördomsfritt och allt efter vårt temperament spela en sonat på alla tangenterna. Den översta tangenten, vars skära ton ligger så högt, att den endast undantagsvis kan komma till användande, heter Homeros; den nedersta tangenten i basen heter Zola.

Om min dröm bleve mer än en dröm, om en strömning verkligen bröte fram i den riktning som antytts, vilket namn skulle vi giva den? Kunde den icke karaktäriseras med benämningen r e n ä s s a n s? Den skulle göra anspråk på detta namn dels på grund av de egenheter i vårt lynne, som då komme till heders, dels i följd av sitt återupptagande av äldre skolors medel, dels också genom sin natur i det hela, sitt gynnande av subjektivitet, av personlig självständighet, sin förening av inbillningskraft, skönhetssinne och käck, drastisk realism.

Vår tids konst och litteratur är ju icke annat än en gren på renässansens gamla, men ännu friska stam. Renässansen är modern. Renässansen är konstens Nya testamente. Det sköna är alltför skönt, att vi icke ännu en gång med brinnande hänförelse skulle gräva det ur mullen. Om vi göra det, sker det icke i akt och mening att

härma något förgånget; panyttfödelsen skall försiggå på en grundval av nyförvärvade erfarenheter.

*

Denna korta ströskrift asyftar ingalunda att avskjuta en förgiftad pil mot oliktänkande. Vi yngre stå naturalismen för nära, att vi icke villigt skulle erkänna dess betydelse både som protest, som konst och som uttryck för den tid, i vilken vi leva. Först framtiden kan avgöra, om vi skattat denna strömning för lagt eller för högt. Rimligtvis beträda vi, som ovan påpekats, emellertid redan tröskeln till en ny brytningstid. Aningen härom ingiver en kritisk stämning, väcker tvivel mot många av gårdagens estetiska föreställningar och riktar blicken mot nya, sällsamt lockande önskningsmål.

Augusti 1889.

MODERN BARBARISM

NÅGRA ORD MOT RESTAURERANDET AV HISTORISKA BYGGNADER

"L'histoire, qu'est-elle, si ce n'est la plus ironique et la plus incongrue des associations d'idées? Tout a son prix comme souvenir. Un monument doit être accepté comme le passé nous le lègue; il faut autant que possible l'empêcher de se détruire, voilà tout." — —

"Qui sait quel sera le goût de l'avenir, et si le XIX:e siécle ne sera pas traité de vandale à son tour? Il n'y a qu'une manière sûre pour n'être pas traité de vandale: c'est de ne rien détruire, c'est de laisser les monuments du passé tels qu'ils sont."

Renan, Vingt jours en Sicile.

Modern barbarism.

Quod non fecerunt barbari
fecerunt — arkitekterna.

Sprängskotten och hackan grusade vårt operahus med dess hemtrevliga, smakfulla och akustiskt förträffliga salong, som hört knallen från Anckarströms pistol och vars förebilder i utlandet allt mer och mer bortsopats av år och brand. Var ljöd likväl musiken vackrare? De fem raderna verkade här liksom i äldre italienska teatrar ytterst livfullt genom att från golv till tak omgiva rummet med skådelystna ansikten, medan däremot de nutida treradiga salongerna verka flackt och kyligt. Att bryta ned detta hus var som att slå sönder en välkänd gammal cremonesare för att i stället hoplimma ett oprövat, men med många sirater utsmyckat nytt instrument. Nu skall där resas ett modernt grosshandlarpalats, en närmare eller fjärmare efterbildning av de många dylika, som vi gäspande betrakta i nästan alla större och banaliserade städer. Det nya huset skall stå grant och dött utan minnen. Varje byggnad är ett avrundat helt, är liksom ett väsen, men den själ, som skall komma att stirra ut genom dessa tråkiga spegelfönster, den spekulationens anda, som kom-

mer att fylla denna bebådade stenkoloss med liv, skall ej längre locka oss till den överseende förtrolighet, med vilken vi fordom kommit. Och den obetydliga och löjliga lilla utlänningen, som dåsögd far på bröllopsresa, men för vars omdöme svensken har en så bugande vördnad, skulle hedra vår huvudstad med en vaknare blick, om denna ej så enträget vinnlade sig om att bli en efterhärmning, att bli Hamburg och Hannover i stället för Stockholm.

Det är emellertid icke avsikten att längre dröja vid en jämförelsevis så ung byggnad, vars nedrivande ju dessutom möjligen kan anses ha goda och övertygande praktiska skäl. Dock är det praktiska icke det förnämsta. Här skall i sammanträngda ord antecknas några generella invändningar mot dagens iver att ombygga och restaurera – en iver, som andra haft före oss och vilken skall bringa framtidens arkeologer i förtvivlan.

Ena morgonen höra vi om en vacker renässansgavel, som i stilrenhetens fadda namn nyss fått bita i gräset, den andra om en gotisk predikstol, som, för att icke svära mot den schablonmässiga enheten i restaurationsplanen, brytes bort och ersättes med en misslyckad romanisk. Långt innan ännu Uppsaladômens murställningar fallit och kritiken upptäckt att förhållandet mellan detaljernas storlek och det helas ej var det gunstigaste, tisslade rykten om en sammansvärjning mot den smäckra Tessinska predikstolen — denna som just vederkvicker och fröjdar mitt bland alla dessa

massor av intetsägande stilrenhet utan ande och hjärta. Det praktfulla altaret i »jesuitstil» har nu burits till ett museum, men detta utesluter icke att det en annan gång kan flyttas tillbaka på sin forna och rättmätiga plats i koret. I den gamla katedralens ställe reser man en annan, färglagd och ny, som införskriven genom Leja. Kring den gamla med sina två Hårlemanska tornhättor hade dock generationer vuxit upp, och den hade givit staden en särskild bekant fysionomi. Att nu se Uppsala är som att se ett välkänt porträtt med uppnäsa plötsligt omstiliserat med romersk kroknäsa. Man står främmande. Nu liknar Uppsala en tysk småstad. De, som varit där under förstörelsearbetet, kunna tro sig minnas en plundringsscen. Hål upphöggos i murarna, cement ringlade utefter valven som en mjuk hjärnmassa från huvud, vilka bråkats sönder under funderingar på stilrena motiv, en evangeliskt fosterländsk ängel hissades i höjden, och i ett hörn stod en fjärding med människoben. Till och med en Gustav Vasas och en Katarina Jagellonicas grifter uppbrötos, och det är blott att önska, att det drottningens lårben, som då så omständligt uppmättes, kunde borras till en så gäll visselpipa, att den jagade ur riket alla dem, som ej vilja lämna våra minnen jungfruligt oskärade i frid. Redan förut hade det blivit bruk att stjäla ur likkistor, att framleta och lägga i glasskåp prydnader och kronor, vilka enkom förfärdigats till att ännu i graven hedra de huvud, inom vilka tankar, som lett vårt lands öden, en gång haft sitt boställe. Jordade som konungar

skola våra forna herrar även vila som konungar, och vart museisekel har ingen rätt att vördnadslöst beröva dem majestätets insignier. Det är icke de vetenskapliga explikationerna, icke de konsthistoriska märkvärdigheterna, som gripa oss, när vi beträda en av våra äldre kyrkor. Det som sätter vår inbillning och vår känsla i dallring är medvetandet om, att detta stycke murbruk bevittnat den eller den tilldragelsen, att denna golvsten skyler det orörda stoftet av en av våra stora eller en av vara anförvanter. Utan detta skola våra äldsta kyrkor, som aldrig sa kostbart uppstädade och nymålade, stå inför oss fullt ut så likgiltiga och döda som vilket annat bönehus som helst.

Den respekt, som jämförelsevis beskyddar de kungliga gravarna, bekymrar sig föga om de andra, mindre lysande. Kyrkoråden tyckas ej minnas att de begå kontraktsbrott, att flertalet av dem som gravlagts under våra kyrkor köpt dessa sista viloplatser för att få dem fredade till domedag. Den har låtit vänta på sig betänkligt länge, det är sant, men själva fridstörarna kunna snart hoppas på en liten domedagsafton. Redan från gammalt ha kyrkornas reparationer och ombyggnader varit förödelsebringande. Fråga i Örebro efter Engelbrekts kista! Fråga i Köping efter Schéeles! Båda ha stått under kyrkogolvet. Våra förfäders lämningar ha bortskaffats eller hopvräkts som sopor. Det har skett i Stockholm, det har skett i andra våra städer, och nu erfara vi med en viss nyfiken oro, att det är mot Vadstena ärevördiga klosterkyrka som ett välmenande oförstånd och en falsk

princip tänka rikta restaurerandets bräckjärn. Det är ett olycksöde att vi ej äro ännu fattigare och snålare än vi äro, och det var ett nobelt svar som nyligen en av våra friherrar hade på hand, då han tillspordes om han ej ville skänka penningar till en av dessa ombyggnader.

— Nej, lär han ha svarat, jag betalar ingenting för att man leder gasrör genom min stamfars mage!

Varför icke också restaurera Gamla Uppsala till ett nordiskt hednatempel med vaxpräster, som bära påskriften »Få ej vidröras»? Varför ej restaurera Riddarholmskyrkan i en mer gotisk gotik än gotiken? Nu är det eljes just de olika gravkoren, som göra denna nekropol till nagot individuellt allenastående, något som är olikt allt annat. Särskilt det bjärt avstickande vita Tessinska kapellet bidrager i första rummet därtill. I dettas källare, som med sitt stränga, kala valv nyss stod där hemskt och kargt, har moderniteten dock redan stigit ned och strukit taket med chokolad och översållat det med kotiljongsstjärnor.

Ha andra vitmenat, så tyckas vi blinda för det enkla allvar och den ro, som de nu så föraktade, kyskt vita valven och väggytorna kunna ingiva. Upp, ornamenthuggare och gravskändare, medan vädret blåser från samma håll som nu! Om ett par år kastar det om, och kritiken skall da tumma edra verk lika hårdhänt som ni edra föregångares. Erfarenheten har visat att de flesta restaureringar slutligen fatt en bister efterskrift, och till och med från en så nära tid som Oscar I:s eller Karl XV:s visa de sig redan oförstandiga

och störande. Vår tids skola röna samma öde. Man kan svara att en liknande lott med visshet väntar alla våra estetiska skapelser och att det endast kräves en tillräcklig ålder för att de sedan åter skola framstå naivt friska och uppskattade. En så betryggande spådom kan måhända gälla för våra nya byggnader, men ej för våra restaureringar, vilka gå ut på att återställa något som, strängt sett, ej längre kan återställas. I själva sovrandet av motiv kan ej ens det mest objektiva öga undgå att påverkas av dagens smak, och våra restaureringar få därför ej ens det sekundära värdet av, att vara en verkligen in i det minsta trogen kopiering av en uppgrävd stilart. De äro ett moderniserande av våra minnesmärken. Om vi hade inskränkt oss till några smärre tillbyggnader, skulle det lätt blivit oss förlåtet, men vi bemöda oss om att systematiskt förfalska våra arkitektoniska minnesmärken efter dagens subjektiva uppfattning. Framtiden skall beskärma sig över det oväder, som nu fläker tak och fönster från våra äldsta kyrkor. Hon skall restaurera våra restauratorer till simpla murmästare utan geni och poetiskt sinne.

*

En ålderdomlig byggnad är som en högskog, där var dag och var vind strött sina frön och där vi skulle bli främmande, om någon skogsakademiker förkunnade: Detta är ej en stilren tallskog från 1852. Här stå björkar från 1870 och hasselbuskar från 1880. Och så champinjoner

här i en barrskog! Vad skall det betyda? Allt det där måste bort. - Stilrensningen är ett våldsamt och störande ingrepp i en ålderdomlig byggnads naturliga utveckling och liv. Arkitekterna äro akademister med dogmatisk skräck för den naturliga stilblandning, som en byggnad vanligen erhåller under tidernas lopp och som förlänar t. ex. ett par av Stockholms kyrkor en viss hemtrevnad, en viss gemytlig och hjärtlig kärvänlighet — allt något som dock ögonblickligen blåses bort av restaurerandets döda och råa stilrenhet. En restaurerad byggnad är som en livlös, schablonmässig gipsbild av något som nyss stod där levande och naturligt, ehuru kanske med många lyten och fulheter. Stilrenheten har mening endast så länge den är ett fritt och fullkomligt otvunget uttryck för en allt behärskande tidsanda. Denna är stilrenhetens kohesionskraft, och när den slocknar, falla stilmotiven isär och ligga på allmänningen till bruk för var och en som förmår att subjektivt utvälja de tjänligaste och förena dem till något nytt. Kravet på stilrenhet är en fordran att arkitekturen skall förbli ett hantverk och förlora allt innehåll och all växtkraft. Stilrenhetens sprängande är första villkoret för framträdandet av en ny och självständig byggnadskonst.

*

Påståendet att gotiken bäst karaktäriserar en religiös byggnad är naturligtvis blott en halv sanning. Gotiken passar icke för islam, icke för buddismen, icke för panteismen och allra minst

för protestantismen. Måhända att den mer dekadentikyla sidan av dagens kynne, att den religiösa mystik, som plötsligen erövrat diktning och konst, någorlunda kan fördraga vår nygotik, men denna strömning är övergående, är liksom fordom romantiken långt mer en nödvändig uppresning mot en föregående tids alltför grötmyndiga materialism än ett utbrott av verklig religiositet. Vi gå mot hedendom, mot en fördjupad antik, vars friska naturmystik heter skönhetsdyrkan, och även om vi göra visast i att icke bygga för framtiden utan för oss, borde dock den ädelt sköna basilikan med sin prägel av den tidigare kristendomen och sitt närmande till hedendomen långt innerligare och sannare än någon nygotik bilda ett arkitektoniskt porträtt av våra dagar. Ingendera av de båda stilarna kan likväl tjäna som ett tillfredsställande uttryck för någon annan tid än den som varit deras egen. Vad gagnar då att härma dem? Vår nygotik blir snart banal och tröttande. Det är den redan. Den står på lur bakom varannan husknut. Smakens hjul snurrar emellertid allt fortare. Icke blott imperialstilens möbler och dräkter ha åter blivit vackra, utan en blick på modeplanscher från adertonhundratrettio- och fyrtiotalen skall övertyga, att de åter börja intressera och behaga och alltså stå i begrepp att snart åter göra sig gällande. Väl rör arkitekturen sina stenfötter långsammare, men mitt i vår efterhängsna nygotik är det redan med en viss glad tillfredsställelse man återser Storkyrkans ljusa valv och läktare i vitt och dess italienska fasad mot

slottsbacken liksom även Stockholms kupolkyrkor. Restaureringarna skola knappast hinna längre än nu, innan vi komma att sakna de naturligt framvuxna stilblandningarna som de bortsopat.

Den smak för det ytterligt subjektiva, det smäckra ljusa, halvt sataniska, som vi kalla fin de siècle, skall helt visst bli stil inför eftervärlden men det är härvidlag målarna, rumsdekoratörerna och skräddarna som få äran. Arkitekterna vaga lika litet sträcka handen utanför de urvuxna formernas trollring som erinra sig, att först det självständiga, först stiliserandet av motiv ur vår egen växt- och djurvärld kan höja deras arbete från hantverk till konst. Men bristen på originalitet i det nya utesluter dock icke att stundens smak blandar färgen vid våra restaureringar, och man må spörja vartill det tjänar att uppsminka våra gamla kyrkor efter dagens efemära tycke, i stället för att inskränka sig till det härvidlag enda riktiga: att vidmakthålla och vårda.

Om bänkarna i en medeltidskyrka äro från adertonhundratjugutalet, men om min far och farfar suttit där med de sina, äro de mig kärare än de mest oklanderliga nytäljda stilbänkar. Vid tyska kyrkans senaste invigning, sedan människorna bortskaffat åtskilligt som elden skonat, yttrade predikanten några varma ord om den rörelse med vilken han sett de gamla bänkarna bäras ut. Han kunde ha sagt ännu mer. Han kunde ha ropat: Vi bära ut minnena för att lyfta in arkitekternas stilrena krimskrams.

*

Säg allt detta om kyrkorna, och du skall få än mer att invända mot restaurerandet av profana historiska byggnader.

Gripsholm vaktas av sin lyckliga fattigdom. Kavaljersflygeln, vilken dock kvarstår från kanske det mest intressanta hov som någonsin dragit in genom slottets port, skulle annars jämnas, därför att den ej stod där redan under Vasatiden. Och varför skulle ej även taket uppsprättas, om den ena yttermuren är nog litet dogmatisk, att vara lägre än den andra? Varför skulle ej det likgiltiga göras till något väsentligt och hela Gripsholm omändras till ett stilmuseum, som det tråkiga Fredriksborg? Karl XV befallde gång efter annan att Stålarms fängelse skulle inredas till serveringsrum, men ståthållaren låtsade glömma tillsägelsen och räddade därmed den historiska kammaren. Konungen tänkte på sina frukostfester, men arkitekterna tänkte på sina hemförda skissböcker, och dessa äro långt farligare, ty de hota att måla upp hela borgen i bierkneipestil.

Ett vitkalkat rum är och förblir på Gripsholm intressantare om det lämnas som det står, än om det dekoreras, ty det konstnärliga är här bisak. Till och med blotta ifyllandet av en delvis förstörd väggmålning blir störande, ty här söka vi minnena, och vi skulle helst vilja se det nya kringritat med svarta streck, så att vi strax utan tvekan kunde särskilja det från det gamla. Just det, att vi i en restaurerad byggnad icke veta vad som är gammalt och äkta och vad som nyss är ditlimmat, inger köld och misstänksamhet. Vart nytt

penseldrag är här ett misstag, en irriterande onödighet, ty vi ha icke kommit för att få en kurs i konsthistoria. Ett restaurerat Pompej vore ett ödelagt Pompej, och detsamma skall sägas om ett stiliserat Gripsholm, med nya vallar och karnaper. Hellre en ruin! Gustav Vasas Gripsholm kan härmas, men det är icke en konstlärd efterbildning vi önska se, utan de äkta spillrorna, även om dessa stamma från en långt senare tid. Det fragmentariska i spillrorna vidgar endast inbillningens möjligheter att dubbelt levande ersätta det förlorade. Det värdefullaste vid Gripsholm är den tröskelstock, som åren urholkat, den icke renoverade tapet, som burit den eller den historiska personens skugga. Det är det stycke rappning, den golvplanka och den tegelsten, som åtminstone icke äro från i går. Till och med om de endast äro från Oscar I ha de dock mer av minnen än om de bara äro från arkitekterna. Samma karnap, som en gång burits bort och förstörts, kan aldrig mer återställas, och den nya är endast en upphängd illustration. Den har ej bevittnat några minnesvärda tilldragelser, om icke hur arkitekterna stoppat sina tobakspipor. Den erbjuder ej mer intresse än vilken som helst annan karnap på ett modernt stockholmshus. Den kan roa oss vid Nybrokajen, men på Gripsholm hör den ej hemma, även om den aldrig så troget avbildar den karnap, som fordom prytt samma muryta.

Hur likgiltigt är det oss icke, om det ej finnes någon konststil i den odödliga vindsgången med de spökaktiga hästporträtten, där du tycker att

någon bakom dig gläntar pa dörrarna eller blinkar i halen på hovfrökenrummens gardiner! Just sådan han nu står, är han den härligaste gamla slottskorridor, som någon inbillning kunnat uppfinna. Vill du lära dig förstå detta skall du gå dit upp ensam, och du skall bli mörkrädd på ljusa dagen. På samma sätt är det med många av de andra rummen, även om de sakna allt stilvärde. Två enstaka medgivanden äro att bjuda. Att såsom i rikssalen uppsätta ett återfunnet äkta tak är naturligtvis fullkomligt riktigt. Och vidare! Bortskaffandet av ett eller annat nytt pålägg, som skyler äldre, mer betydelsefulla kvarlevor, kan möjligen, såsom i Vasarummen, undantagsvis äga sitt berättigande. Även om detta sker med så stor sakkännedom, blir det dock alltid tvivelaktigt om icke varje ifyllande med ny färg, som sagt, är ett missgrepp. Vi komma icke för att se hur en modern pensel lyckas att kombinera renässansmotiv. Vi komma för att se det äkta, men förfallna och halvt förstörda. Därtill vilja vi dock även gärna en stund taga glasögon och studera byggnadens ursprungliga utseende och skulle då bäst vara betjänade av i rummen framlagda ritningar och planscher. Lämnades själva byggnaden ouppmålad, skulle vi däremot med så mycket uppriktigare glädje fördjupa oss i åskådandet av små rekonstruktioner i trä eller gips. Eller kanske arkitekterna föredraga kork.

Föreställ dig, att du äger ett gammalt herrgårdshus! Så komma några byggmästare och säga: Om vi skrapa bort tapeterna från adertonhundrafyrtiotalet och det oljefärgsstrukna papperet från

kejsartiden, som sitter kvar under dem, skola vi sedan mala upp hela kaken i den mest stilrena barock. — Jag förmodar att du da borde svara: Nej, kära herrar, här ha mina föräldrar och farföräldrar kvarlämnat olika tapeter och möbler om vartannat, och det ligger mig pa hjärtat att fa behålla allt som det stod när jag ärvde det och som det naturligt och oavsiktligt ordnat sig under decenniernas gang — detta även om en eller annan klut skyler en ännu äldre. Det åter som tillhört mina farföräldrars farföräldrar är förstört vid en föregående restaurering och kan ej mer aterskaffas. Däremot har jag en oxladugard, som herrarna kunna få restaurera bade i barock och gotik, ty den har inga minnen, om inte för oxarna.

Det är dock det glada, att de yngre arkitekterna själva vid en aftonseidel i huvudsak instämma med åtskilligt av det ovan sagda, att de häftigt fördöma de skedda gravplundringarna och snarlika syskonbragder, att de med allt varmare pietet ga till sitt arbete och att en uppsats som denna därför även om några år skulle bli en strid om pavens skägg. Skriven av en icke-fackman kan den till äventyrs förvilla sig i någon detalj, och den asyftar blott att uttala en princip, vilken må kallas en poetssynpunkt, men som också just därigenom är allmängiltig och som utan avbön eller prutman inom kort skall bli envars.

*

Rådfraga vi i k. klädkammaren katalogen om en av de mest pompösa sjuglasvagnarna, erhalla

vi det franska, men ej därför spirituella svaret: »Carosse de gala du commencement du XVIII:e siècle.» Detta är kanske ett svar för vagnmakare, men icke för oss andra. Vi vilja veta vilka historiska personligheter som hälsat det gamla Stockholms befolkning genom fönstret och vid vilka tillfällen hjulen rullat över gatorna. Det är anekdoten vi leta efter. Det är den som främst ger vagnen värde, liksom allt till trots det till sist också är anekdoten vilken är själva det levande hjärtat i historiens månghövdade väsen. Om vi granska Bellmans cittra, är det icke närmast för att studera instrumentfabrikationen, utan det är för att betrakta den cittra, som Bellman haft på sitt knä, och vi vilja helst se den ligga bredvid sitt nothäfte, såsom den låg i vår barndom. Den torra vetenskaplighet, som ger drag åt vår kultur, bemödar sig emellertid att göra våra reliksamlingar till ett slags industrimuséer, och det är just samma anda som vill ombygga våra kyrkor och slott till lärda stilprov. Det vetenskapliga är härvidlag grå teorier. En ålderdomlig byggnad är liksom reliken sammanvuxen med anekdoter, med verkliga eller diktade handlingar, med livet självt, med människor, vilkas blod vi bära och vilkas strävanden vi ärvt. Däri ligger hemligheten varför fornlämningen sysselsätter vår inbillning på ett annat sätt än efterapningen och begär vördnadsfull skonsamhet.

De anförda skälen mot modernitetens förmenta rätt att bära hand på fornlämningen äro de förnämsta, när det gäller historiska byggnader

av en jämförelsevis ej alltför hög ålder, ehuru även andra grunder kunna framläggas jämte dessa. Rikta vi åter blicken mot de ruinstäder och tempellämningar på klassisk mark, vilka stamma från en så blånande forntid att årtusen redan sopat sin flygsand över det personliga, över minnet och de människor och händelser, som en gang andats sin själ över de lutande murmassorna, då är det kanske närmast just vetenskapen som måste protestera mot ett moderniserande, emedan det skulle beröva framtiden arkeologiskt material till denna forsknings vidare utveckling. Likväl framträder där i personlighetsintressets ställe vår känsla för hela folket och tidevarvet och förlänar även åt dessa spillror ett affektionsvärde, vars kränkande aldrig bleve oss förlåtet.

Gripsholm som fornminne.

"Ano Domini 1893 gjordes detta gambla hus ændnu gamblare."

Om någon tillkännagav att han förevisade en i det minsta vetenskapligt trogen efterbildning av Kristi kors, sådant nyaste forskningar ådagalagt att detta sett ut, skulle tusentals människor trängas för att bese det. Men om så en annan i huset mitt emot utställde en enda bevisligt äkta skärva av Kristi kors, stor som en tumnagel, skulle många hundra tusen vallfärda dit, och intet skrin skulle synas skönt och kostbart nog att uppbevara en så allenastående klenod. Om en eldsvåda förstörde efterbildningen, behövdes endast arbete och penningar för att göra oräkneliga nya, och dylika skulle snart resas vid varje kyrkport, men en gång förkolnad vore den äkta skärvan oersättlig. Om slutligen de båda förevisarna enades om att insätta skärvan i det efterbildade korset, skulle dock alla de hundra tusens ögon först och sist leta efter skärvan. En sådan helgd besitter reliken framför efterbildningen.

Det är dock icke nog med detta. Om vid ett ting anknytas anekdoter och minnen av personer, som sysselsätta vår inbillning, kan detta

ting i vissa fall inför oss människor erhalla ett affektionsvärde, som synes oss större än dess konstvärde. Utförliga definitioner av dessa benämningar äro här obehövliga. Liksom affektionsvärdet merendels är en följd av anekdotvärdet och detta underordnat, kan det dock även förefinnas självständigt och jag betecknar därmed ett tings egenskap att ådraga sig vår affektion utan att detta orsakas därav, att samma ting möjligen har natur av konst.

Anekdotens trollmakt, att få allt det att lysa, som han vidrör, spåra vi beständigt. Följ blott en timme den svärm av främlingar, som, ledda av en hemmastadd forskare, bese Roms ruiner. Med ganska kallblodigt intresse betrakta de kringströdda kapitäler eller pelarfragment. Till och med ruinerna av arkiv, tempel och bad beröra dem icke på samma sätt som »Livias hus», emedan dessa offentliga paradpalats icke varit människors hem, icke varit ramen om deras förtroligaste och innerligaste liv. Men så stannar den lärde och pekar på en simpel valvgång och säger: »Här nedstacks Caligula av Chæreas svärd!» Då breder sig med ens en plötslig livlighet över hela sällskapet, och alla huvud trängas för att se och för att allt efter måttet av inbillningskraft återkalla anekdoten i minnet. Varje berättande och beskrivande ord blir nu ett guldkorn, om vilket ingen vill gå miste. Och på det vida Forum skall mitt bland spillror av konst ingenting så frästa nyfikenheten som stället för talarstolen, och detta ej emedan där finnes något av synnerligt estetiskt

värde, utan därför, att Roms historia här stått förkroppsligad i människor, vilkas skarpa ansikten leva i hågkomst och vilkas rasslande ord vi kunna upprepa. En Barnum skulle bjuda många gånger mer för Cæsars genomstungna mantel än för Geromes bild av scenen vid hans bår. Julias sarkofag i Verona, i vilken aldrig Julia legat, skulle bli hans yppersta kassakista, och finge han förhyra Versailles, skulle han förstå att vinna högsta inträdesavgiften vid dörren till de äkta historiska privatvåningarna, där vi se den trappa, utför vilken Marie Antoinette flydde barfota, eller den förgyllda säng, bredvid vilken hovets högsta dignitärer efter ett bestämt ceremoniell ömsade skjorta på Ludvig XIV. Hur mycket sömnigare genomströva icke däremot åskådarna Versailles' långa och tröttande museigalleri, som plundrat slottet på minnen och historisk prägel och som endast tillkommit för att i en kritisk och upprörd tid rädda det hela undan massornas hat mot monarkiska kvarlevor. Skälet varför nutidens St. Denis jämförelsevis lämnar oss kalla är blott ett: kyrkan är restaurerad, den är en similidiamant, gravarna stå tomma.

Är alltså nyfikenheten för reliken, är känslan för anekdot- och affektionsvärdet ett allmänt mänskligt drag, ligger det närmare att av hjärtat söka förstå detta faktum och giva det rättvisa än att helt torrt stämpla det som borgerlighet och avspisa det med några kammarlärda axelryckningar.

Visserligen kunna resande engelskor, vilka aldrig läst en rad av Tasso, inför hans hus falla

i en extas, som kan komma en gammal kännare av Tasso att tappa sitt goda lynne för hela dagen. Och samma engelskors okuvliga intresse för ett ting, som bevittnat ett eller annat historiskt blodsdåd, kan vara släkt med den kvinnliga nyfikenhet, som timvis stirrar på ett plank, bakom vilket föregående dag begåtts ett nervskakande dråp. Men roten till allt detta ligger för djupt och fast i vår inbillning att utan vidare kunna uppryckas, även om de yttersta grenarna någon gång sträcka sig ända bort till det löjliga. Föremål, som vi veta ha kommit de personer nära, vilkas hand ingen nu levande tryckt och som redan flyttat till Akerons andra strand, men där höja sig statylikt förstorade, dessa föremål tyckas oss ha erhållit både hågkomst och seende ögon. Likt de döda tingen i sagan börja de tala och berätta och lyssnande forma vi bilder och dikt.

*

Restaurerandet är vetenskap och icke konst. De nya Vasarummen på Gripsholm äro icke konstverk, utan vetenskapliga preparat, och bedömda som sådana ha de vissa förtjänster. Att ogilla restaurerandets princip är icke, som en känd penna infogat, att lämna konstnären bakom sig, utan tvärtom att låta konstnären tala. Griptornets stillösa urtavla av simpelt trä är konstnären kärare än en ny, dött stiliserad i dyrbarare materiel. Alla, både konstnären och allmänheten, inträda genom Gripsholms port, medvetet eller omedvetet, med samma krav.

Gripsholm är ett hus, en bostad för människor. Det är minnen från dessa vi söka, det låsvrede de rört, det spegelglas som burit deras bild, det bord, den byrå, den pappask, vid vilken de knutit en saga. Vi fråga efter konung Göstas sovkammare. Vi vilja se Gustav III:s klädloge och se de tre rum, där hans son gick fången, eller den dörr, utanför vilken hovpredikanten blev fundersam när han tog upp psalmen utan att höra den rymda Maria Eleonora som vanligt sjunga med i rummet innanför. Arkitekterna tala om Karl IX, därför att han lät mura och måla. Det är privat yrkessynpunkt. Vi andra tala om hans sista gemål, därför att hon dog här. Vi tänka på händelser, på slamrande fängelselås, på Johan III, Stålarm, ärkebiskop Angermannus och Erik XIV, och är den sistes fängelse icke hans, så har också borgens affektionsvärde därmed förlorat en av sina förnämsta hörnstenar. Där fanns intet rum, som vart så beskådat och omtalat som denna fullständigt osmyckade, men av konstnären ingalunda föraktade stenbur. Mamsell Hagmans orörda garderob med sin nattpjes är mer roande än hela den restaurerade riddarsalen. I den gustavianska våningen kunna vi ännu sätta oss ned i den salong, där hovet haft sina aftonsamkväm. Vi kunna glänta på garderobdörrarna, bäddarna stå med sina madrasser och paradtäcken, Badin grinar från väggen, och vi kunna titta in i den alldeles ypperliga pigkammaren, som visserligen tyvärr ordnats helt nyligen, men med äkta föremål. Restaurerandet har i denna intressanta våning huvudsakligen

stannat därvid att man med hjälp av gamla bohagsförteckningar inflyttat ett och annat, som blivit kringstrött i andra rum, och här är därför sanning och liv och kärvänlig förtrolighet. Vi börja leta efter den tröskel, på vilken hertigen av Södermanland tyckte sig möta en blodstänkt skepnad med det blå bandet. Det är som hade människorna förliden afton lämnat rummen och åkt bort, sedan ute i trappan de hjulbenta lakejerna, med snö på skorna och damaskerna, hängt om dem deras pälsar. Väl ha brasorna slocknat i spisarna och ljusen brunnit ut i piporna, men du står nästan frestad att lyssna, om icke de bortgångna snart skola återvända på sina slädar. Du väntar i timmar, du väntar i dagar, dagarna bli år och åren bli hundra, men ännu hörs ingen bjällerklang från vägen bortom växthuset.

Däremot må de nya Vasarummen ha kostat aldrig så mycket arbete; du och jag och vem som helst genomströvar dem med undrande tveksamhet. Livets doft är bortblåst. Säckpipor och träflöjter ha här aldrig skorrat kring en taffel, och ingen har här ensam snyftat en natt. Tveksamheten skingras dock ögonblickligen hos alla, då de genom den öppna dörren se det glada färgjublet i Karl IX:s äkta kammare. Svara gärna att detta är inbillning, men glöm då ej heller tillägga, att just detta bevisar inbillningens oomtvistliga krav och makt! Det är likväl icke ensamt inbillningen, som vållar skillnaden utan ännu en annan sak. Det äkta rummet är konst, men de restaurerade äro vetenskap, äro blott och bart iakttagelse

och forskning. Det är skillnaden mellan konst och vetenskap, som gör det ena rummet så varmt och det andra så källaraktigt. Den tämligen klumpiga Kristusbilden över sängkammarens dörr blir i sin äkthet nästan vacker. Den anda, som prydde dessa väggar, är utsläckt och många gånger om efterträdd av en annan och kan aldrig helt stå upp i en efterbildning. När Vasakungarnas målare arbetade här, förde den tidens skönhetsdrift penseln, med andra ord, de besjälades av sin tro på saken, sin iver att gripa det som för dem syntes fullkomligast, och därför åstadkommo de det bästa de förmådde i sin riktning. Men det är ingalunda vår tids skönhetsdrift, som lägger färgen i de restaurerade rummen, ty då skulle vi icke återställa, då skulle det vara oss en barnlek att framlocka något oändligt mycket smakfullare än det råa men mestadels äkta och därför här berättigade taket i riddarsalen, utan det är, som sagt, det vetenskapliga efterbildandets kalla illustrerande som kolorerar väggar och tak. Naiviteten är här lika märkbart hycklad som i ett med låtsad barnslighet uppsatt brev av en 40-åring. Den tyska renässansen med sina holländska och svenska förgreningar är för oss ingalunda samma fullkomlighet som den var för dessa länge sedan jordade dekoratörer. Där den aristokratiskt ädla, italienska renässansen dansar med naken fot, klampar den tyska i träskor, högmagad och plussig och bryter på bondmål. Den är för oss en drinkare, som ideligen tycks trängd att gå ut bakom knuten. Ack, att han ginge! Under tiden kunde vi hinna

att regla porten inifrån. För dem var den tyska renässansen konst; begagnad av oss blir den konstvetenskap. Den anda, som dött, förblir död, och vi kunna lika litet hantera denna stilart med förfädrens kärleksfulla omsorg och tilltro som en ny kyrkklocka någonsin i världen kan få samma klang, som den, gjuten en natt i medeltiden, över vilken två bröder med hemliga recept, ärvda från far till son och vissa i sin tro, sjöngo böner och smälte ett krucifix i lågorna.

En gesims faller, en stock bågnar, ett fönster blåser in, en jämn temperatur kan vara av nöden för att icke föremålen skola taga skada — i alla dessa enskilda fall fordras försiktig och klok hjälp för att det stora hela skall kunna vårdas och vidmakthållas åt våra efterkommande. Men där gapar en vid avgrund mellan detta och förslaget att ombygga de svenskt torftiga men vackra tornhuvarna, att jämna kavaljersflygeln med marken för att uppföra teatervallar och så småningom utkläda hela borgen till ett panoptikon. På Skansen, där huvudsyftet är att lämna åskådlig vetenskap, är ett förfaringssätt av denna art på sin plats, men icke på det historiska Gripsholm, som aldrig bör nedsjunka till en samling stilplanscher.

Helt visst skulle i sinom tid museiluften utvädras ur de nya stilrummen, om borgen fortfarande beboddes av hovet. Det ligger ej heller fjärran att även vår tid kan erfara lust att skriva sitt namn över någon av dörrarna, men i så fall skulle rummen ha smyckats i »fin de siècle». Icke ens detta skulle dock ha båtat, ty aldrig bebodda

av människor, aldrig uppvärmda av ett minne, av den armaste stackars lilla anekdot, skulle även de endast kvarstå som stilmuséer. I en bostad för människor får över huvud taget varje mer genomgripande ombyggnad, som icke har ett direkt praktiskt syfte för några dess invånare, ett drag av förkonstling. I sitt nuvarande skick bli de nya Vasarummen icke ett minne av våra dagars liv eller historia utan av 1900-talets vetenskapliga uppfattning av 1500-talets smak. Nå väl, Gripsholm har gott om rum, och nu har samtiden gjort denna insats. Det väsentligaste är och förblir att restaurerandet stannar vid det skedda och icke fortgår vidare som en brand utefter murar och torn. Om restauratorer anade den herostratiska ryktbarhet som väntar dem på vart blad i vår byggnadshistoria, skulle de kasta sitt ritbräde och avsäga sig sitt namn för att framleva sina återstående dagar under ett fingerat och okänt.

Restaurerandets goda avsikt är obestridd, men välmeningen kan gå vilse. Riddarsalens nya mässingskronor äro ej märkvärdigare här än om de hängde på hotell Phœnix, och spisen ber oss blunda. Ett kapell i Vasastil skulle saklöst alltid kunna hållas stängt, ty det förmådde ej stämma oss allvarligare än vilken som helst nydekorerad trappuppgång på Östermalm. Det är en materialistisk uppfattning, att ett materiellt efterbildande är till fyllest. Först om så många äkta föremål inrymdes i kapellet, att dessa blevo huvudsak och själva rummet bisak, vore ett sådant företag någorlunda motiverat. Dess berömligare är överflyttan-

det från det förstörda operahuset av det kabinett, i vilket maskeradens dödskjutne konung nedsjönk blödande.

Med glädje återfinnes trappuppgången bevarad, och borttagandet av det tegel som inmurats i de gamla skyttegluggarna kan försvara sig samt ökar den yttre prydligheten och skärper karaktären av fäste utan att något nytt behövt ditsmugglas. Harmligare är den moderna utställningssalen på vinden, som armbågat sig in mitt emellan fängelsen och skyttegångar. Samlandet i en sal av alltför många olika och motsägande bilder gör alltid ett intryck, som påminner om det virriga surret när en orkester stämmer sina instrument, och muséernas förvaringsmagasin äro endast ett oundgängligt ont, men i människoboningen Gripsholm äro tavlorna till för rummens skull. Askådaren fragar sig, om överskottet av porträtt, särskilt dubbletterna, ej hellre kunde bortskänkas till andra slott. Och det är halsstarrigt att vilja bortslita den ypperliga vindsgångens tak från 1700-talets början endast för att giva mer »effekt» åt en yttermur. Dessa mörknade stockar ha sett hela Gustavs hov gå till teatern. De ha hört Kellgren hosta och en afton insupit en skymt av den tillfälligtvis inbjudne Bellman. Vilken förvänd teori att detta grova trä endast skulle vara bränsle, men däremot genast få värde, om en hantverkare hade tagit sina schabloner och ditstrukit några röda och blå färgklattar!

Obestridligen träffa Gripsholms vårdare i varje detalj invecklade spörsmål, som ej få lösas

för kategoriskt. Det viktigaste blir dock erkännandet av en princip, som sätter äkthetsvärdet och anekdotvärdet högst och — allt detta särskilt beträffande denna borg — reducerar stilvärdet och industrivärdet till det minsta. Blottandet av en äldre väggyta kan endast berättigas, om den yngre tapeten har mindre affektionsvärde, och i så fall bör den blottade väggytan lämnas orörd. Alla bohagsting böra utan undantag vara verkligt gamla, och nydekorerandet av ett par i övrigt betydelselösa rum kan på sin höjd undantagsvis medgivas såsom en inramning kring en samling äkta föremål. Dessa bli då det väsentliga, och därigenom att tilldragelser och mänskligt liv anknutits vid dessa kunna de i någon mån komma oss att förgäta accessoarernas störande nyhet.

*

Därför att känslan för anekdot- och affektionsvärdet är allmän, behöver den icke vara mer borgerlig än något annat allmänt, såsom att en arkitekt hellre äktar en ung dam än sin gamla amma. Icke få av Gripsholmsföreningens ledamöter synas själva uppskatta fördelen av att penningbrist lagt strama tömmar på byggnadsarbetet, och kunde en omröstning anordnas över hela riket, skulle rimligtvis flertalet stämma för, att borgen från och med i dag lämnades sparad och oskärad i arv åt våra barn.

En bok, en målning, ett musikstycke hemfaller under kritiken utan att därav författaren,

målaren eller musikern ropar på klandersjuka eller skyddas av sitt goda uppsåt. Gripsholm hemfaller tio gånger mer under offentlighetens dom, ty det är hela svenska folkets fideikommiss. Restaurerandet är ett mod från utlandet, och lustresande utlänningar ha därför naturligtvis yttrat sig för borgens ombyggande, men i en framtid skall den bli dem dubbelt kostbar, om den ensam kvarstår bevarad, när deras slott och kyrkor moderniserats och förstörts. Poetens synpunkt är härvidlag endast allmängiltig, och vissa tidningsmän skola icke tro att de se saken djupare därför att de skriva sämre svenska.

*

På Nybrokajen ligger ett tegelrös. Det har form av en röd, fruktansvärd byggnad, vars ändamål ej ens den fyndigaste kan läsa i utstyrseln. Du gissar på ett slakteri, en straffanstalt, ett korrektionshus för arkitekter. Stirrande erfar du att den dystra tegelmassan är ämnad att hysa så graciösa företeelser som hovets hästar. Stackars travare, om de ej ha tillräckligt stora skygglappar! Kunde detta stall en stund flyttas bredvid det nyligen utrymda vackra Tessinska, skulle det ligga som en tjock padda bredvid en lekande sångfågel. Du förstår med ens det berättigade i att våra arkitekter flitigt studera äldre dagars byggnadskonst. De historiska stilarterna förbli alltid arkitekturens satsbildningslära, men icke heller mer. Tron på stilrenhetens oundgänglighet har emellertid så genomsyrat degen, att du t. ex. i en väg-

ledarskrift om Vadstena klosterkyrka (den borde handla om dårhuset!) kan träffa den lustiga dumheten att hertig Magnus' renässansvård är av stort konstvärde, men att det är en annan fråga om den pryder sin plats d ä r (i en gotikkyrka). Det är som om en pudel och en dogg icke skulle kunna mötas i samma port utan att förfula varandra. Kraven på de historiska stilarnas renhet äro ingalunda alltid skönhetssinnets. De ofullbordade platta tornen på Notre Dame skänka icke blott kyrkan något individuellt utan även en särskild ädelhet åt fasaden, ty de båda horisontella, man kunde säga hedniska, avsnitten bilda en lugnande och behaglig omväxling mitt bland all den vertikala gotiken. Uppsala domkyrkas Hårlemanska tornhuvar voro, trots stilbrottet, vackrare och individuellare än de nya, över vilka det mycket omordade cementet sprutat sina kaskader (»Quem deus vult perdere c e m e n t a t!»). Jakobs vänliga och hemtrevna kyrka bildar ett avrundat helt, fast barocken är tornväktare och renässansen sitter på utkik i småtornen, fast korfönstren äro i en blandad övergångsstil och empiren står på predikstolen, rococon på orgelläktaren och gotiken kring kolonnerna, allt under det tysk renässans sjunger lutherska psalmer på läktarna. Där ligga stilarna omskakade som lotter i en påse. Där hålla de senaste 500 årens alla historiska stilar gemensam högmässa — och råka ändock icke i träta.

Vi känna de drakoniska lagar med vilka Athen kringskar konsterna, isynnerhet musiken på grund av dess religiösa uppgifter. Alla ha de länge sedan

sprängt sina klåvar, alla utom arkitekturen. Även för denna närmar sig dock en friare dag, och den lust till självständigt skapande, som förbränt så mången konstnärssjäl, skall snart stå i ljusan låga i de yngre arkitekternas samtal och estetiska kannstöperier. Flerstädes i Englands slott och villor har så väl i möbler som rumsdekorering framträtt en fri och personlig konst, som, fullkomligt obunden av historiska stilar, förmår samla det hela till enhet. Det är emellertid icke från utlandet vi ha att lära, och Askersundssömmerskans vördnad för en parishatt är blott alltför syskonbesläktad med vår konst. Vi se norsk dramatik befrukta de doktrinära fransmännen, som aldrig utskicka en smakdogm utan att den rider snett åt någondera sidan. Vi se en svensk prosaförfattare göra uppseende i Tyskland, medan hans yngre och bättre böcker redan ligga gammalmodiga här hemma. Benägna att underskatta egen förmåga, sakna vi dock alltjämt självtillitens djärvhet och telegrafera alltid först till utlandet, innan vi våga tro. Hur blommar icke annars i inbillning och verklighet en hel sagoskog av de underligaste motiv, om blott en genial byggmästare hade händer nog dristiga att plocka dem! Något så enkelt som ett fönsterkors i en kyrka kan skulpteras till ett ljusomflutet krucifix, vars huvud och sträckta armar nå fönsteröppningens sidor och på så sätt samtidigt verka stödjande. Och är ormbunken mindre dekorativ än akantusbladet? Hur kunde icke lönnlövsslingan modelleras på en väggyta, och kunde icke rumsdekoratören uppdraga åt konst-

industrien att i glas, porslin eller kolorerat trä förfärdiga ljuskronor med förebilder i de kronor av blomster och grönt som vid bondbröllop fordom hängde i stugans tak. Prästkragen, blåklinten näckrosen och näckrosbladet — alla stå de utanför vår egen gärdesgård, ypperliga i form och färg, och vänta endast att, strängt stiliserade, upplyftas i dekorerandets tjänst. Så länge självtilliten fattas, få de längta. Och vi skulle kanske ännu nöja oss med arkitekternas skolstudier, om blott våra äldsta byggnader icke gjordes till griffeltavlor för deras stilövningar.

En viss iver att modernisera är oss svenskar egen. Stockholm har sällsamt få bevarade minnesmärken för att vara en så gammal kungsstad. Lat oss åtminstone spara de få spillror, som landet har kvar!

Upptornat under olika tider, på en gång lustslott och fästning, har Gripsholm långt mindre anspråk på konststil och arkitektoniska prydnader än en i direkt skönhetssyfte anlagd och ännu av kulten begagnad kyrka. De skulle till och med störa som ett par moderna guldepåletter på en slät och simpel karolinsk rock. Stilrensandets hacka har här ingenting att nedbryta — knappast den grämenade och retsamma moderna leksaksvallen till vänster om ytterporten Den är en oäkta teaterkuliss till spott och löje för alla, men som en koncentrerad parodi på restaureringsarbete står den till lärorik och daglig varning för byggmästare, när de gå in och ut.

*

Naturligtvis kan i vissa fall affektionsvärdet vara ett minimum och konstvärdet ofantligt, men till och med i en borg med så allenastående konstvärde som Alhambra framtränger anekdotvärdet med en sadan påfallande kraft, att ett restaurerat Alhambra skulle uppröra hela den bildade världen. Parthenon är en byggnad som i sin fullkomlighet och därigenom att den ej varit bostad låter skönhetsintrycket fullständigt uttränga det historiska. Detsamma är fallet med skulpturer, målningar och preciosa. Många av de äldre tavlorna på vara muséer ha förut hängt på våra slott och äro följaktligen icke utan sitt anekdotvärde, Laokoongruppen har stått i Tiberius' palats – men allt detta lämnar oss oberörda, och likväl kan även i dylika fall stundom de olika värdena raka i tvist. Din farmor efterlämnar ett präktigt toalettskrin av silver, men hon efterlämnar olyckligtvis ocksa fyra sonsöner. Eftersom de äro fyra, men det bara finns ett enda silverskrin, låta de förfärdiga tre andra, som äro alldeles lika med det äkta. Vid arvskiftet skall du dock genast upptäcka, att ni alla fyra helst önska erhålla det äkta, och tvisten kan endast slitas genom att skänka det at den äldste. Eller tänk dig, att Nero latit giva sig döden framför Venus från Milo och att en anekdot berättade huru han, da han blundande väntade knivstöten, omfattat gudinnans knän och till henne, skönhetens gudinna, döende riktat en strof hexameter. Kullkastad av de förföljande ryttarna, hade hon mellan de knäckta lagerbuskarna stupat i gräset vid hans sida med krossad

arm och med stänk av hans hjärtas flöden på sin hårda marmorbarm, och de sista kvardröjande vännerna hade över den fallna cäsaren och hans gudinna strött glömskans vallmo och kärlekens rosenblad. — Här skulle det historiska och det sköna till avgjort men för det senare råka i en sådan tvekamp, att denna bild näppeligen någonsin mer skulle kunna skänka samma odelade konstnjutning som nu. Vår inbillning skulle beständigt, ehuru i de mest individuellt olikfärgade skiftningar, visa oss den döde världshärskaren, blodstänken och blomsterbladen.

Det skall komma en dag då Fryxells historia, trots sina misstag, blir skattad som vår yppersta, vår mest åskådliga och levande, därför att han, liksom konstnären, begagnar anekdoten och skapar människor. De breda kulturskildringarna äro endast obearbetat historiskt råmaterial. De äro bronsen men icke statyn. På samma sätt skall aldrig en byggnad, som framvisar skildringar av opersonliga dekorationsmetoder, lika innerligt öppna vår själ för det förflutna som den, där anekdoten låter oss möta människors skuggor. Därför skall aldrig heller Trondhjems nya domkyrka så vinna åskådaren som Gripsholm, och liksom Palatinens kejsare mest yvdes av sitt juliska blod och snillet är stoltast av sin i födseln undfångna gudagåva, så påkallar också den röda Mälarborgen vår största vördnad för just den äkthet, som varken mynt eller arbete kan förläna.

Det personliga är inom historien det förnämsta och belyses förtroligast av anekdoten, så

framt du med historien menar berättelsen om händelserna och de handlande. Visserligen fattas redan konsten så vittfamnande, att hon omsluter hela tillvaron liksom gudaormen Batriga knyter sig om alltets sju världar och sju hav och du söker i konsten såväl händelsernas drivfjäder som det högsta uttrycket för en tid, men hon bortvänder icke därför din vetgirighet från de tusen faktiska enskildheterna i de handlande personligheternas liv. Väl är hela det historiska tumultet ett krig om det sköna i dettas djupaste mening, men därmed befrias du icke på minsta sätt från att nödgas tveskifta ditt sinne mellan de olika intressena för de andliga händelserna och de i verkligheten skedda. Det är de handlande personligheterna, som giva inbillningen verklighet, och anekdoterna om deras bemödanden upphöra ingalunda att sysselsätta dig, därför att du med ännu större vördnad ihågkommer de inspirerande visionärerna. Somliga av de estetiska debatterna om rangen mellan dessa båda motsättningar av det personliga skulle kunna förlöjligas på följande sätt. Konstnärerna äro det högsta. De handlande personligheterna äro också konstnärer. Följaktligen äro de båda det högsta. Läsare, begär ej mer! Det var ändå dit båda helst ville komma. Men ett högsta förutsätter ett lägre. Vilka äro då det lägre? Förmodligen inga andra än herrar resonörer själva. Nej, de äro också konstnärer. Läsare, begär ej mer! Vi äro konstnärer allesamman; vi äro alla det högsta. Det finns endast inom det högsta

olika grader eller trappsteg ända ned till det lägsta högsta — och i denna mörka källargång under empyréen sitta arkitekterna. Bakom detta vårt gyckel kan mycket väl på allvar uppställas det påståendet, att allt mänskligt skapande är konst, men i händelse du för att icke omskaka hela terminologien endast giver denna benämning åt det, som uttrycker det personliga, finnas dock skapelser, vilka i följd av sin skönhetsnatur räknas såsom konst och likväl äro mer eller mindre opersonliga. Så är tills vidare fallet med byggnadskonsten och de historiska stilarterna. De kvarlämnade historiska stilarterna äro allt igenom lika opersonliga som icke bearbetade kulturhistoriska referat av seder och bruk. Om nu både konsten och historien sätta det personliga främst, men detta just saknas i de historiska stilarterna, då blir också dessas användande ur bådas synpunkt förkastligt. Så länge restaurerandet stannar vid illustrerande vetenskap, är det opersonligt dött. Den historiska stilarten kan först tillocka sig en glimt av personlighet genom själva den skildrande handen, men denna är modern, och kan, som redan påpekats, endast modernisera den ålderdomliga byggnaden. Ett nytt innehåll kan med många fria förändringar av enskildheter i formen befrukta en återupptagen stilart, men den nya konst som därmed framträder hör icke hemma på gamla murar. Vart du i detta spörsmål riktar din lykta hittar du således samma svar: »Funnes i riket ingen annan byggnadstomt än Gripsholm och nödgades vi välja mellan att

antingen lämna denna orörd eller avsta från varje nytt arkitektoniskt skönhetsskapande, då vore du i din rätt att gå dit och riva och bygga utan rast. Men du har gott om mark. Du är i den lyckliga belägenheten att kunna skona det gamla och dock samla din skönhetslust i nya företag liksom bevarandet av din farmors bucklade silverask icke kan hindra dig att skänka en blänkande ny åt din dotter.»

Det är både oegentligt och omöjligt att i en sak som denna uteslutande leta bindande förnuftsbevis, och här åsyftas huvudsakligen att framhålla och erkänna ett faktum, som intet bevis kräver. Vad som har affektionsvärde för den ena har det icke alltid för den andra, men beträffande Gripsholm är inför svenskarna affektionsvärdets överhöghet oomtvistligt, och nationen är berättigad att fordra, att denna dess känsla hålles i helgd.

Gripsholm har föga konstvärde. Dess byggnader äro till och med råa, om du så vill. Det är intet tempel åt skönhet och konst, utan åt historiska reliker. Därför skulle möjligen delvis den kungliga livrustkammaren och klädkammaren och de på Stockholms slott insatta galakarosserna med fog här kunna söka tak. Dessa ting äro först och sist reliker och de gamla rustningarna till häst ha följaktligen också allt framgent bort behålla sin forna plats i Riddarholmskyrkan, om de ej där tagit skada. Gripsholms riddarsal är därnäst, så långt utrymmet medgiver, deras riktigaste förvaringsställe. Uppställda där, skulle de så till vida

försona oss med de restaurerade väggarna, att dessa endast blevo ett oväsentligt staffage runt de höga järnryttare utan kropp, som stirra mot oss bakom fällda visir med ögon av mörker.

Gardinerna kring kung Göstas brudsäng, Gustav III:s dräkter och släde, Sofia Magdalenas förgyllda toalettuppsats — var kunde de hysas bättre än i dessa rum långt från dagens maskinslammer? A ena sidan fordrades även därvidlag stor återhållsamhet för att icke rader av glasskåp och vapen i sin tur skulle skämma prägeln av bostad, men om detta i ett eller par mindre betydande rum bleve fallet, skulle vi å den andra överse därmed i följd av släktskapen mellan borgens och dessa samlingars affektions- och anekdotvärde. Och här skulle de stå mer skyddade mot vådeld än i ett residens.

Den välmenande och i hög grad prisvärda omsorg, som hopbringat penningar till Gripsholms vård, skulle icke därmed stå utan verksamhet. Den hade fortfarande att med alla medel skydda borgen mot brand, att förse den med bästa släckningsmaterial och riklig betjäning. Den hade att samla det myckna som förskingrats och historiska reliker av olika slag, med andra ord, icke konst- och industriföremål, utan ting, som gömma erinringar om vissa människor och tilldragelser. Den hade slutligen att låta uppsätta en utförlig, med teckningar försedd beskrivning över varje rum, över dess utseende vid olika tillfällen, över var högkommen händelse, som där tilldragit sig, var anekdot, som fäst sig vid ett dörrlås, en trappsten,

ett bord, eller klängt sin levande murgröna utefter en vägg. Så bevarat bleve Gripsholm det äkta och naturliga hem för våra historiska minnen, vartill aldrig murslevens eller färgpenselns efterbildningar kunna göra det.

1894.

KLASSICITET OCH GERMANISM

NÅGRA ORD OM VÄRLDSSTRIDEN

I.

Jag minns från min barndom en höstafton, da vi sutto samlade kring lampan. Min gamla mormor sysslade med något handarbete och på det långa mahognybordets uppslagna klaff ordnade jag själv som bäst till drabbning två härar av vinkorkar med röda och blå blykapslar som hjälmar. Det var fransmän och tyskar. Utanför fönstren rådde det ogenomträngliga septembermörker, i vilket man icke kan skilja träden från himmelen, men som fylls av brus och vågslag. En vagn slamrade allt närmare och närmare i aspallén, och efter en stund inträdde en tjänare med några brev och ett fuktigt exemplar av Nya Dagligt Allehanda, ur vilket ett vitt papper, tryckt med spärrade bokstäver, halkade ned på bordsskivan.

Var kungen död? Redan den föregående vintern brukade han i teaterns sidologe välja sin plats så långt som möjligt innanför gardinerna, så att icke ljuset skulle falla på hans förtärda drag och plötsligt vitsprängda hår. Eller vilken annan tilldragelse hade väl timat?

Någon böjde sig över papperet och vecklade ut det i lampskenet och genom rummet ljöd det enda ordet: »Barbarerna!»

Jag minns hur tyst det blev, hur natten brusade och hur hjärtat drogs samman av en kall fasa, som under väntan på klämtslag och brandlukt. Säkert förstod jag icke då det främmande ordets egentliga betydelse och visste icke, att vid samma rop förskrämda kvinnor ryckt sina barn ur vaggan och tänkande män förutsagt tider av vantrevnad och skymning på jorden. Jag förstod endast att en sällsam och oroande händelse hade inträffat, och från papperets korta rader upplästes, att fransmännens kejsare givit sig fången vid Sedan.

Jag erinrar mig också en annan höstkväll, på dagen tjugufem år senare. Det var högt uppe på Harz och vid skogsstigen under ekarna bar klippan namnen på de söner av bygden, som vid Sedan fallit för fransmännens vapen. Omgivna av fackelbärare och med eklövskransar på blottade huvud samlades veteranerna framför votivtavlan till en åminnelsefest, och genom skogen ljöd en dystert sjungen dödspsalm. Jag kom att tänka på det ensamma och hemska ordet från min barndom, men nu visste jag, att barbarerna, det var vi. Det var germanerna och själv var jag en bland dem.

Ovillkorligen slog mig den tanken: vari består egentligen den världsstrid, som nu i snart två årtusen fortgått på jorden? Är det icke en enda långsam drabbning mellan två härskaremakter, två motsatta principer, en raskamp mellan klassicitet och germanism?

II.

Vapenlyckan har skiftat och hur manga germaner betrakta icke med dov tvekan den slutliga övermakt, som för närvarande tillfallit deras egen ras! Vart har germanismens långa strid mot Rom omsider bragt oss hän? Är vår tid blomstringens eller förfallets? Vem bland oss har icke vridit händerna under det spörsmålet? Av svaret på den frågan beror vart livs trevnad och var kraft till tanke och gärning. Har det aldrig hänt dig, när du på gatan eller något offentligt förlustelseställe runt omkring dig sett de personer, vilkas tycken och bemödanden starkast inverka på din samtid, att du betänkt hur snart de för alltid skola utebli, en efter en, som skådespelare efter ett tillfälligt gästspel. Om några år skall ingen enda bland dem längre träffas vid sin vanliga tid på sitt vanliga ställe utan alla ligga de i sina gravar utanför staden. Också den nuvarande regenten ligger i sin grav hos sina företrädare. Sammeten på hans kista har redan tagit skada av tiden, glasmålningarna i koret börja falla sönder och man rådgör om att stänga trappan ned till valvet med en sten för att slippa den dystra anblicken av förmultning och förödelse. Och hur snabbt skall icke mossan växa över alla nu rådande förhållanden och meningar! Hur skola icke där ute i världen nya andliga mandråpare slå sönder vart namn, som kväver deras egen fria växt, och uppställa värden, som varit oss främ-

mande! När vår tid då kastas på vågskålen med alla sina dårskaper, sina smaklösheter och misstag, manne där åter då skall höras det ensamma ordet: Barbarerna!

Äro vi redan från födelsens stund på förhand bestämda till en sådan vanära, då veta vi också varje morgon, när vi draga upp rullgardinen för att se dagen i ögat, att allt vad vi taga oss före intill aftonen är lönlös möda. Fåfängt fylla vi tidningarna med våra persiflager för stunden eller bokhandeln med våra böcker, muséerna med våra målningar, teatrarna med vår musikaliska skicklighet. Det är det ohyggliga att mitt under all denna brådskande verksamhet framsmyger nästan med en anings styrka ett självtvivel och en misstro, som tvingar det ojämförligt största antalet ibland oss att söka det upphöjdas och det storas förebilder inom helt andra tider. Några vända sig till sitt eget folks historia, andra till det galliska lynnet, men kanske ströva de flesta rätt in i fiendeland till renässansen, Rom och Hellas. Vi bekämpa klassiciteten ungefär på samma sätt som vissa folk stridde mot Napoleon, nämligen med den blandning av beundran och förnekelse, som måhända just bebådar närvaron av en farlig och verklig fiende. En mängd av litteraturens yppersta verk bjuda också våra känslor handen och lära oss att i den klassiska odlingen se en kort allenastående blomstring, vid sidan av vilken våra egna dagar måste kännetecknas det djupaste förfall. Sinnet värjer sig dock i det längsta mot att godkänna en självdom, som

endast skulle kunna leda till allmän oförmögenhet och död och vi följa med ögat vart sandkorn, som glider genom timglaset, för att rannsaka om det icke gömmer en sannolikhet, som talar till vårt bästa.

III.

Med klassicitet förstår jag den odling, som uppnådde sin mest samlade och fulländade utbildning i hellenismen men som även omfattade Rom och, ständigt lätt igenkännlig, sträcker sina yttersta förgreningar ända in i det närvarande.

Som vi alla veta restes den klassiska odlingen på opersonlig lydnad under det skönt befunna och på en aristokratisk känsla för den yttre värdigheten, för formen, för sanningens och fullkomlighetens uppnående i det objektiva. I denna vördnad för det objektiva och med tanke pa jämvikt och skönhet utmejslade Platon sin stat som ett bildhuggareverk och grundade Aristoteles empirismen och byggde romarna med oöverträffad konstruktiv skärpa sin statsenhet. Germanismen åter är subjektiv och framskjuter känslan och det personliga gent emot både andlig och statslig objektivism. Kristendomen, som i romanska händer förvandlades till ett cäsariskt maktmedel, ett svärd och en tiara, sammansmälte skyndsamt pa germanernas grund med de folkliga elementen. Visserligen anbefaller kristendomen sa till vida objektivism, att han fordrar ett uppoffrande av

personliga böjelser, men i likhet med senhellensk och alexandrinsk filosofi påbjuder han icke detta för statens skull, utan för varje särskild människas eget bästa och gör med ens individens liv och tro till brännpunkten. Det blev bryggan mellan kristendomen och germanismen, vilka slöto en oskiljaktig förening. Den objektiva statsbyggnaden sprider ömsesidig aktning mellan medborgaren och samhället, men därtill också en viss kyla. Vid kritiska tillfällen gripa därför båda snabbt efter klingan och på så sätt framträder hos romanska folken icke blott anarkismen med sin vendetta, utan hela den långa skara av konspiratörer, tronpretendenter och statskuppsriddare av alla färger, vilka så gott som saknas inom det germanska samhället, men där den personliga friheten ofta blir jämförelsevis mindre. Germanerna tala icke om staten som om ett kallt befallande axiom utan tycka om en ton av förtrolighet även under det mest despotiska regemente. De umbära villigt de republikanska ytterlinjerna, men icke en färg av bred folklighet över sedvänjor, tycken och teorier. De hysa ovilja mot den enskildes kunskaper, som höja honom över mängden. Liksom de gärna utbyta ordet förfining mot det gäckande överförfining, insätta de gärna i stället för ordet lärdom ett avvisande kammarlärdom. Däremot bemöda de sig med en helt annan värme än romanerna att sprida upplysning bland folket. I följd av allt detta kan det germanska samhället kallas demokratiskt utan att inrymma ett större mått av frihet åt individen och dock genom det subjektiva vakande över

nästans handel och vandel, som germanismens sedlighetskrav alltid medför, adagalägga hur starkt individens uppfostran här skjuts i förgrunden som mål.

Frisinnet är galler men demokratien tyska. Voltaire var frisinnad av födsel, men först på engelsk jord förvärvade han en halv aning om demokratiska idéer. Den musikaliska Rousseau, född av protestantiska föräldrar i ett land, där demokrati och tyskt naturliv länge gjort sig gällande, predikade en naturdyrkan, som först i germanerna träffade rätta bundsförvanter. I franska folkets egna händer och med malaren David som ceremonimästare antog snart revolutionen antikens drag för att slutligen smycka sig i den romerska kejsartogan. Klassiciteten skyndade alltså att taga stunden i akt och fortfarande glänta på sin grav, men hur värjde sig väl germanismen mot den nya faran? Germanismen framletade Shakespeare och Ossian och svarade med den tyska och engelska nyromantiken, som bröt väg för inåtvänd realism, för inbillningens och känslans rättigheter gent emot formen. Den ursprungliga romantiken med sitt chevaleri och sin kvinnokult blottade redan i sitt namn sin härkomst. Också nyromantiken lovsjöng med tjusning Rom och Italien. Dock gällde det först och sist att återupptaga just de medeltida beståndsdelar, som med framgång kunde begagnas mot det franskt hedniska — detta även när »Atalas» diktare, bretagnaren, efter vidsträckta resor i germanska stater slutligen förde denna motrevolt med sig rätt in i gallernas egen

krets. Hela rörelsen växte till en andlig reformation, fullt ut så betydelsefull i sina verkningar som någonsin den politiska omstörtningen i Frankrike, men blev dessutom ett germanskt självförsvar mot dennas innehåll av återvaknande klassicitet. På samma gång upptog germanismen från Frankrike den rent sociala behållningen. Med fyndigare skicklighet kunna i sin omedvetenhet icke rasinstinkterna skicka arvfienden att hämta det gyllene skinnet och sedan åter igen slå av honom hjälmen och nita fast hans svärd i skidan. Och dock kunde germanismen denna gång lugnt göra det med den starkares rätt, ty just i nyromantikens filosofiska och konstnärliga omdaningsverk hade germanismen sprungit upp från tuvan och förstått sig själv. Det var ju visserligen ingalunda första gången, som känslan yrkade på rum. Redan i Italien tala icke ensamt Toscanas stora skalder om känslans betydelse, utan hon orsakar tid efter annan smärre uppresningar mot klassicitetens kyla. Det förefaller till och med nästan som en ödets artighet mot germanismen att den akademi, som ett antal italienska vitterhetsidkare stiftade till minne av drottning Kristina, just visade hornen mot det alltför konstmässiga hos samtiden och sysslade med arkadiska herdekväden, om också dessa i sinom tid förlorade liv och doft. Även det folkliga, det enkla, det naiva stelnar liksom allt annat efter några snabba årtionden i tomma former. Ingenstädes uppreste sig dock inbillning och känsla med en sådan obetvinglig våldsamhet som hos germanismen, som därmed omsider

också blev en andlig makt, en segrare för langa tider.

Hur har icke också germanismen under det århundrade som förflutit sedan dess betryggat sin ställning inom skolväsen och stat, inom konst, handel, utvandring och politik och från sina skogar samlat bränsle till Roms förstöring samt åt alla sidor fört demokratiseringen vidare. Om också en Saint Simon med sitt franska vattenpass insatte de teoretiska hörnstenarna under socialismen, vann dock denna först längre norr ut pa allvar fotfäste som den yttersta motsättningen till klassicitetens pyramidsystem och som germanismens konklusion. Redan reformationen var ett förfolkligande av en aristokratisk kyrka och en fullständig brytning med romanskt lynne. Man ma efter tycke harmas eller fröjdas åt all denna ständiga demokratisering, ett står dock fast: sådan är germanismen. Allt bestyrker in i det minsta huruledes det blivit germanismens historiska uppgift att störta klassiciteten och fullborda kristendomens praktiska förverkligande.

Måhända är det dock icke tyskarna, som komma att genomföra den slutliga demokratiseringen. De ha själva ofta erbjudit en timmes vapenvila mitt på slagfältet och fraterniserande smakat på druvorna i både helleners och latiners ränsel. De ha ägt en tyskromersk kejsarkrona, som nu ligger i Louvrens museum, och en frankisk kejsare, som nu sover i Aachen. De ha haft sin skolastik, sin humanism, sitt Sans Souci, sitt Jena och Weimar och salig Lessings förträffliga, men

i sitt särskiljande av de olika konsterna allt utom germanska avhandling om Laokoongruppen. De ha haft sin Heine och allra sist sin Nietzsche, som med en romersk hönsförsäljares grymma fröjd plockar var fjäder ur germanismens arma skinn, och dock till sist själv förråder sig som german därigenom, att munnen går honom ända upp över öronen. Var insats av skönhet och formgivning har varit en bägare vatten, bräddad av vandrare vid den sydländska källa, som genom otaliga rännilar hämtar sina flöden från snön på de klassiska gudarnas berg.

Men hemlighetsfullt och okänt står bakom tyskarna ett annat folk med huvud vid huvud, så långt ögat ser, med långa skägg och fårskinnspälsar och en undergiven ödmjukhet i sina ögon. Det är slaverna. De veta ingenting om klassiciteten och förstå den icke. Sågo de också fordom någon afton det franska upplysningstidevarvet svänga sin solfjäder i kristallkronornas ljus bakom Peterhovs eller Vinterpalatsets immiga rutor, minnas de likväl endast denna syn som en tillfällig och icke älskad gäst. Hur isas icke sinnet vid anblicken av de oöverskådliga skarorna! Barbarerna! Och dock, med vilken rätt begagna vi åter och åter detta fasans ord om stamförvanter med samma rasuppgift som vi själva: klassicitetens störtande! Det förefaller som vore dessa slaver på ett särskilt sätt mottagliga för praktisk kristendom och därför mahända bestämda att utkämpa den allmänna demokratiseringens sista drabbning. Då vi hör Tolstoys stämma, kunna

vi icke misstaga oss och mena, att det endast är en gammal gubbes knarr över marmorstatyer och kunskap, utan vi förstå att ett helt folk talar genom honom. När jag en gang steg in i en av Moskvas kyrkor, mötte min blick bakom ikonostasens uppslagna dörrar en bild av Kristus, som skiftade nattvardsbrödet. Han var realistiskt målad, så att han föreföll som en vanlig levande människa. Under tiden sjöng en bred kör av basar en melodi, men icke i stämmor, utan det var som hade ett helt stort folk sjungit med en röst. Då måste jag tänka på den gamle Tolstoy. Jag tyckte mig se honom komma över stengolvet med sin ryska bonddräkt, sin breda näsa, sitt stripiga hår, sina obeskrivliga ögon — och höjande handen predikade han mot Palatinen liksom en av de vittnande bröderna från Antiokia.

Det båtar icke att vi stänga oss inne i våra muséer eller bland våra böcker eller att vi med rytmers klang bygga oss ett skönhetsrike i inbillningen. Rom brinner! Brandlukten hänger över alla våra tankar. Hur vi än gömma oss för vårt eget rannsakande öga, vina dock frågorna om blomstring eller förfall som käppslag. Vad förstå vi egentligen med barbarer om icke människor utan skönhetssinne och självtuktan, som älska det rafflande och grova och som låta sin subjektivism avkasta kläderna utan att vårda sig om åtbörder och ord? Passar det icke på oss? Tunga knytnävsslag med smedshänder ha blivit tecken på snille, men att sätta måttfullhetens åt alla sidor skyddande glasklocka över en sådan sensitiva som

sanningen har blivit en föraktlig svaghet. Ingen german förmärker en svaghet i Luthers drastiska utbrott av vrede eller skämt, men det ligger i deras rasinstinkter att tro sig möta orkeslös blodbrist eller en konvenansdygd från salongen i varje atticism, med vars bistånd klassiciteten möjligen skulle kunna vinna land. Vilken oförädlad råvara förblev inte Bismarck! Alla de otaliga anekdoterna om debatterna utanför det belägrade Paris lämna ovillkorligt åhöraren i den föreställningen, att de franska herrarna egentligen voro de fina karlarna och att de just därför blevo förbluffade och överröstade. Germanerna älska ärlighet, men just däri, att de helst söka det ärliga i en viss grovkornighet förråda sig deras egna innersta hemligheter. Redan studentlivet anlägger under nordliga luftstreck grövre färger och uppfostrar de blivande statsborgarna till ett ständigt vacklande mellan sentimentalitet och smak för det simpla. De franska psevdoklassici, som trodde sig äga ett kriterium på snille och smak i Boileaus Art poétique kunde icke vara mer dogmatiska än vi, uppfödda som vi äro med travestier av alla slag och skolade i åttiotalets upplopp. Skillnaden är endast den, att våra fördomar äro de rent motsatta. Till och med angående smärtan spelar den germanska subjektivismen första fiolen, så att vi anse det svagt och ointressant att som vissa romare utan en muskelryckning kunna låta handen förkolna över elden. I stället ga våra snilletävlingar ut på att skrika och den, som skriker värst, är störst.

Alltså: det obehärskade har blivit föredöme, barbariet har blivit upphöjt till fälttecken.

När världsstriden mellan klassicitet och germanism flämtar som rödast, vaknar för minnet den gamla sagan om giganternas härnadståg mot Zevs. Denna gång äro dock de glödande ekar, som slungas över Olympen, från Harz och Thüringen och klippstyckena från Seveberget, och det mullrande jordskalvet kommer från det stora heidelbergska vinfatet, som de anfallande rulla framför sig. En av de forna giganterna hette Alkyonevs, vilket nära nog leder inbillningen mot det forntyska mansnamnet Alkuin, och det var det sällsamma med denne rese, att ingen kunde övermanna honom så länge han stred på sin födelsebygds mark. Månne han icke lever än i dag med sin kärlek till den fäderneärvda torvan och med germanskt blod i ådrorna, och först bunden och bortförd till de klassiska ländernas konstskatter, mister han till en tid sin styrka! Dock berättar sagan slutligen oraklets spådom, att endast en dödlig skulle kunna rädda gudarna, och snart skymtade också genom röken Herakles', tuktarens, blankslitna och av nattdimman ännu fuktiga klubba. — Hur länge skola vi denna gång vänta dig, Herakles?

IV.

Aldrig mötte lyrans gud en makt, vilken så helt förintade hans stränghet och hans heliga allvar som humorn. Vad är da denna humor?

Dålig smak! svarar Aiskylos och vänder sig i sin grav. – Barbarernas försoning med sin egen fulhet! svarar Cicero, och det pyr och sjuder i hans aska som när en vindroppe faller i ett romerskt glödfat. Hur skola vi då själva nämna humorn? Han är en Homeros, som blev född i en nordeuropeisk gäststuga och tvagen i ett ölkar och som i dopet undfick den egendomliga bestämmelsen att av ren godhet upplösa allt till intet. Han måste se det lilla i den stora Zevs, men det stora i de små pygméernas strid mot tranorna, det fula i Helena, men det sköna i den lama gamla Anchises och det harmlöst roliga i de fasansfulla ormar, som dräpa Laokoon. Följden blir också den att han helt enkelt aldrig kan skriva någon Iliad. Han är den obarmhärtige rövaren Prokrustes, som i femte akten blivit präst och därtill stympad på ett sätt som särskilt dämpar sinnet, så att då han nu binder sina offer i sängen och sönderhugger eller uttänjer dem till dess alla bli lika stora, gör han det icke längre av grymhet utan med ögonen klara av ömhet och som en gärd av rättvisa åt de små. Visserligen värmer det hjärtat att humorn ler gott, där antiken skrattade elakt, men vi få icke glömma att det isande senromerska hånet var ett sista naturligt självförsvar mot allt det, som bragte den klassiska odlingen döden. Det var kanske icke någon slapp humor med ett sötaktigt löje genom tårar, men det var ett stolt och kränkt folks vreda svar till både Palatinens och Olympens förrädare.

Ironien och den bitande kvickheten äro

aristokrater, humorn är plebej. Som bekant förskriver sig den egentliga humorn från angelsachser, tyskar och skandinaver, med andra ord, från folk, som stodo rustade med sedlig kraft och mycken godmodighet, men föga utvecklad skönhetskänsla. Ett antiaristokratiskt tycke präglar tidigt dessa stammar, i vilkas borgar, hovsalar och konst man nästan beständigt tycker sig höra ett surrande av folkliga skratt och dansar. Särskilt vid en blick i den tyska litteraturens historia häpnar man inför all den breda folklighet, som storskrattande och sjungande brusar förbi på varje sida. Redan på tolvhundratalet lever en realistiskt färgad folkdiktning, snart begynner plattyskan berätta sina sagor och hur det lider strängar en nürnbergerskomakare sin tids bästa lyra. Landsknektsvisor och jägarvisor ljuda på vägarna, och dunkande med tennmuggar i gilleborden giva åldermännen tecken att uppstämma de olika skravisorna. Vin och öl skumma ur oerhörda jättekar och, gråtögda av skratt, åse djäknar, studenter och borgare larmande »schwänke» och klappa händerna åt Hanswurst. En rik folkdiktning i manga skiftningar förekommer vid samma tid även flitigt i de romanska länderna, men icke med samma utpräglade böjelse för det fula. Även de tyska vägg- och takmålningar, som sjuttonhundratalet med sin böjelse för det klassiskt vita ofrivilligt räddade genom att överkalka, måste väl ofta nog hänföras till ett slags allmogekonst, vilken icke kan påräkna någon strängare skönhetsvärdering. Först i och med tyskarnas storartade självutveck-

ling i förra århundradets senare hälft synes folkligheten egentligen ha förvandlats till det konserverande elementet inom germanismen, medan däremot den mer oroliga men livaktiga vänstern blivit att söka inom subjektivismen. Utifrån betraktat åter, äro fortfarande än i dag folkligheten och subjektivismen de två händer, med vilka germanismen avväpnar klassiciteten.

Låt oss emellertid gå vidare. Till och med germanernas böjelse för ståndsskillnad och därmed befryndade svagheter är i grunden äkta plebejisk, medan däremot romanerna just genom den friare ton av jämlikhet, som hos dem råder mellan hög och låg, kommer dem att umgås med varandra som sanna aristokrater. Marchesen språkar som en god kamrat med sin betjänt och den armaste sate har i Södern en högre medborgarrang än hos oss, men detta beror icke på en inneboende folklig anda i smak och tycken utan pa den latinska samhällsbyggnadens objektivism. En betjänt eller en portvakt känner sig där som betjänt eller portvakt inneha en alldeles särskild liten värdighet och befattning för sig, och så bemöter man honom även. En italiensk kusk vet sig vara något mitt emellan en droskägare, en ciceron och en belevad kavaljer, och när en romersk tiggare ropar sitt evviva för en gatukravall, gör han det snarare med aristokratiska frihetsfunderingar i huvudet än med något slags förbittring mot upplysningen och det sköna.

Germanernas sinne åter leddes redan från begynnelsen i en annan fåra. Hellre än att som

latiner och galler flytta samman i befästa byar eller städer bodde de på avsöndrade gårdar. Från första stunden spåras hos dem den makliga subjektivism, som älskar ensamheten och i följd därav lantlivet och som slutligen skulle utmynna i den naturdyrkan, som med sin dolska misstro till staden och civilisationen i vårt århundrade blev en ny murbräcka mot Rom. Germanerna älska naturen som en motsats till civilisationen, en fiende till kunskap och konst, en bundsförvant, en tunna krut under resultatet av människors skicklighet och arbete sedan årtusen. De börja till och med att hellre betrakta stora män som vilda och otuktade naturkrafter, än som civiliserande makter. Hur barbariskt missförstående är icke en sådan naturuppfattning och hur nära är hon icke dock förbunden just med germanismens skyggaste och djupaste egenskaper och med den samhörighetskänsla, ur vilken Nordens innerliga naturlyrik kvällt upp som en stilla skogskälla.

Trögt och utan händelser måste under vinterskymning och fredsår tiden ha skridit fram i odaltjället och vant sinnet att godmodigt låta företeelserna flyta samman till ett enahanda, till det ljusdunkel som är humorns luft och i vilket en gång Rembrandt skulle förvandla krigare eller av klassiciteten övermänskligt idealiserade mytgestalter till undersätsiga holländare. I stället att som i Södern samla sin kraft på stora monumentala plafonder tvungos de nordiska mästarna att syssla med träsnitt, kopparstick och små dukar, och den ömsom makabra, ömsom brett folkliga konsten

vande ögat vid det lilla, vid detaljen, realismen och genren. Benägenheten att göra hjältar och profeter »mänskliga» genom att skildra dem som vardagliga personer från vår omedelbara närhet blev också över hela Nordeuropa ett av humorns mest betecknande drag. Man erinre sig endast Turgenjeffs sätt att skildra Kristus, som möter honom i en liten oansenlig bondkyrka: »Ansiktet hade intet ovanligt hos sig, utan liknade andra människoansikten. Blicken var riktad något uppåt, lugnt forskande... Hans kläder sågo ut som andra människors... Kan det vara Kristus? tänkte jag för mig själv. En så enkel, vanlig människa!» — Även de protestantiska predikningarna och psalmerna sträva till samma förallmänligande som den Turgenjeffska skildringen, och humorn och lutheranismen äro gamla förtrogna. Intet skulle till den grad roa lutheranerna som om en biskop mitt under bönen för altaret vände sig till menigheten och mumlade ett »fan tage» och därefter åter lika allvarligt och varmt som hade ingenting hänt slutade med ett »och ändå av hjärtat amen». En sådan biskop skulle i popularitet få en påves makt över sinnena. Det är nödvändigt att särskilt lägga märke till dylika egenheter för att kunna fatta hur germanismen kunnat växa till den demokratiserande makt, som slutligen kulminerat i subjektivismen.

Individens uppgående i det hela eller det helas uppgående i individen kan endast försiggå genom ett dämpande av det söndrande ljusets skärpa, ett musikaliskt obestämt ljusdunkel, där linjerna

och föremålens olika avstånd och storlek utplånas. Den nutida filosofiska enhetsläran, grundad på ett bevisligen omöjligt antagande, är också uppfylld av sammanförande och hopsmältande germanskt ljusdunkel. Sydlänningarna äro polyteister av natur. De älska det logiska isärklyvandet och preciserandet. De tycka om hyllor med olika fack. De äro vana att se en skarp linje mellan ljus och skugga och de tilltalas icke av ett godmodigt likhetstecken mellan udda och jämnt, utan av de oförsonliga motsatserna i ett tragiskt drama.

Låt oss för att än tydligare se skillnaden inbilla oss att vi sitta vid Jerusalem och att det är kvällen före Sigurd Jorsalafars intåg.

På murarna blinka i den isande kvällsluften spjutspetsarna mellan johanniternas kappor, och några tennskålar kringbäras med en lätt aftonvard. Till och med oljans droppe bland grönsakerna i skålen förefaller genomskinlig som vatten och sammansatt av tusentals glasskärvor, tusentals sinsemellan oförmildrade återsken av djupblå luft och kalkvita murar. Solen sjunker hastigt, och snabb som en svart häst springer nattskuggan uppför berget. De frankiska och latinska riddarna på muren samspråka dock alldeles för livligt att tänka på solen. Solen? Nå, det är solen, det är ett ting för sig! Kanske hon icke tändes och slocknar dem förutan? Och landskapet? Det är Judéen och tillhör Kristus. De känna icke heller någon hemlängtan till torvan. Den skola nog deras kvarlämnade bröder förstå att plöja. Och de vita rosorna, som den yngste riddaren så ivrigt plockar

nere vid Siloa? De äro Den heliga jungfruns och skola pryda hennes altare. Det är därför han dragit av järnhandsken, så att fingrarna skola stingas och blöda. Om ingenting av allt detta tala riddarna, fast de så häftigt teckna med armar och händer. De tala om ett människoverk som är deras eget. De tala om de sköna och kostbara mattor, som de nästa morgon vid Sigurd Jorsalafars intåg ärna utbreda på gatorna. Månne de icke med vapen i hand erövrat flera av de mjukaste från saracenerna? Men de vackraste ha johanniter-systrarna själva förfärdigat med bilder av solen och de vita rosorna vid Siloa. Ingen i hela Jerusalem nändes någonsin beträda dem utan att först avdraga skorna och knäböjande kyssa de med silver inflätade fransarna. I långa år ha systrarna sent in på nätterna strävat vid sitt arbete till Guds ära, ty vad kan mer förhärliga Gud än just ett människoverk som är skönt, ett verk av tänkande varelsers bemödanden och färdighet, ett verk av hans egna barn!

Men i lägret utanför staden sitter ännu Sigurd Jorsalafar vid det alltför långvariga och bullersamma gästabudet. Där skrattas mycket, men han lyssnar icke utan trycker handen mot hjälmringen, och mellan fingrarna hänger det gula håret långt ned över hans kraftiga kämpaarm. Han längtar. Han längtar hem till den havsvik, där man vid stilla väder kan höra det första hundskallet från Lade kungsgård. Han stirrar ut i skymningen och fyller den med sitt eget svårmod. Solen är hans, skyarna äro hans. Han är ett med skymningen

och luften och bergen. — Kristmän, nordmän! ropar han och knuten faller handen mot bordet. — Hören vad jag säger! Om ryktet mäler sanning, tänka stadsborna där inne i morgon breda sina kostbaraste mattor på gatorna. Nordmän, vi skola icke visa oss bländade och häpna som fattiga stavkarlar eller stiga av hästarna. Lugnt skola vi rida på, så att hovarna slå hål i mattorna och lära dessa korsets riddare hur föga vi akta fåfängliga människoverk!

Människoverket synes nämligen gärna naturdyrkarna från Norden fåfängligt, men då det ligger i deras rasuppgift att sammanföra och hopsmälta och då de följaktligen icke på längden kunna fortfara att åtskilja naturen och människoverket civilisationen, blir det merendels humorn, som blir den slutliga försonande medlaren.

Humorn är icke blott kristnad satir utan den mest oblandade droppe av germansk subjektivism som någonsin kunnat upplösa de fastaste kristaller. Historiskt sett måste humorn med sin destruktiva förmåga gent emot den marmorhårda apolloniska strängheten enkom ha uppstått för att varda germanernas handvapen i striden mot klassiciteten.

Ett oväldigt granskande av humorn är oss nordbor över huvud taget icke möjligt, ty instinktivt veta vi, att denna är det palladium, under vars hägn vi värna vårt Troja mot sydlänningarna. Om ett konstverk saknar humor, förklara vi till och med utan vidare, att detta är ett avgörande fel. Stackars de romerska klassiker, som redan på

skolbänken tycktes oss så främmande! Hur skulle det bland oss väl heta om en penna, som skildrade ett helt fälttåg i främmande land utan att späcka texten med anekdoter och »roliga» bifigurer? Vad vi nu för tiden kalla stil är en blandning av allt möjligt, av humor, små tillspetsade utfall, akustiska ordsammanställningar och en hel del kvarlevor från Dickens' maniererade prosa. Denna uppsats kan själv tjäna som närmaste provstycke. Vi äro bokstavligen upplärda i det smaklösa, och mången gång handlade vi klokast, om våra verk kastades på elden. För ett antal år sedan sökte de nordiska skalderna rädda sig därmed att de klövo sin stil i två skilda delar, två olika rum med en tjock mur emellan. Goethe som hellen och som humoristisk nordbo äro två alldeles olika personer. Detsamma gäller om Runeberg. De folk, som närmast fostras under klassiskt inflytande, ha däremot alltjämt visat sig oemottagliga för de humoristiska strömningarna från norr. De ha heller icke sörjt däröver. Ligger icke också Divina Comedia — om vi tvinga oss till ärlighet — minst två eller fyra trappsteg högre än själva Shakespeare och hans engelska samtida?

Med vilken fast resning bygger sig icke smaken och hur riktas icke inbillningen mot det stora hos folk, som besitta sådana förebilder som italienarna eller vilka som fransmännen se sin kejsare, flammande av vrede, lämna den teater, där man i stället att spela Racine eller Corneille förolämpar honom och hans tidevarv med toklustig-

heter. Och vem har ej skrattat åt den kända anekdoten från Versailles, där Ludvig XIV icke kunde förmås att låta behänga sin vägg med de nederländska genrestycken, vilkas supiga och stojande folklighet syntes honom så föga uppbygglig. Hos oss nordbor och ej minst hos oss svenskar besitta de snillrikaste av våra nationalverk tvärtom en del groteska egenskaper, som upphöjda till förebild snarare förvilda och förvirra. Det sköna uppträder i Ultima Thule aldrig nationellt utan alltid individuellt. Trots en storslagen odling har det sällan lyckats svenskarna att göra det typiskt svenska skönt. Vida oftare har det typiskt svenska fått fortfara att te sig drastiskt, nästan nederländskt. Det mest fulländat sköna hos Sergel eller Runeberg bär tycke av något avsöndrat och främmande. Begåvade med mer historisk inbillningskraft än smak och därtill sedan några årtionden starkt påverkade av norrmännen, som stå klassiciteten fjärran och icke förstå den, äga vi ej heller någon konstfilosofi, som på allvar klargör vårt vacklande mellan klassicitet och germanism. Var konsthistoria inskärper, att den stränga stilens upplösning i folklighet och humor betecknar ett sjunkande. Var estetisk lärobok uppställer klassiska teorier för blomstring och förfall, enligt vilka stycken som Fredmans epistlar eller Sven Duva vida mer kännetecknа förfallet än ägna sig till mönster. Vi erkänna dylika synpunkter men undvika tillämpningen. Vi smeka hellenismen med den ena handen och förjaga honom med den andra. Thorild, Tegnér och Alm-

qvist låta väl ibland sina blixtrande paradoxer lysa över konstens principer och det må ju ifrågasättas huruvida icke just paradoxen är det hopträngda tankeepigram, som även de systematiserande tänkarna i alla tider satt som de egentliga pelarna under sina sammanbindande bågar. Det svenska lynnets beståndsdelar medföra dock givetvis en ängslan för paradoxens oförsonlighet och detta åter vållar att vi angående saväl det ifrågavarande ämnet som andra, hellre än att framslunga verkligt ingående påståenden, merendels stanna vid ett filosofiskt pastellmåleri utan tydligt skurna konturer. Emellertid faller det vid en summarisk överblick genast i ögonen hur oerhört starkt, allt det nyss anförda till trots, klassiciteten påverkat hela vår odling och så sammansmält med vårt lynne, att vi liksom danskarna måste kallas germanismens avfällingar.

Påtagligast har hos oss — liksom hos fransmännen — klassicitet och germanism flutit tillhopa i det statsliga organisationsarbetet. Att man vid en jämförelse med det sorgliga tillståndet i våra dagars Frankrike dess bättre icke finner likheter beror just på den germanska känslan för det ringa, för plikttroget och omutligt arbete i det lilla. Ora et labora! är visserligen latin, men tanken är germansk. Om alltså klassiciteten i hög grad varit en medverkande faktor vid vår samhällsbildning, har den emellertid också i vår uppfostran haft ett så genomgripande inflytande att vi därefter måste bedöma ett övervägande antal av våra yppersta personligheter och till och med rätt

många av våra historiska handlingar. Det är icke blott den nordiska kämpasagan utan minst lika mycket Alexanders levernesbeskrivning och de franska tragöderna som skapat Karl XII och hans män och även därvidlag sammangjutit det klassiska med det typiskt svenska till en enhet, som i sitt slag blev lika egendomlig som oförgätlig. När svenskarna kallas Nordens fransmän är det därför en djup historisk sanning som icke ensamt får gälla deras yttre artighet eller deras böjelse för efterapning utan beteckna, att svenskarna liksom fransmännen lyckats att i sin odling sammansmälta klassicitet och germanism.

Det kan icke överraska att detta i det stora hela fullständigare lyckats svenskarna som statsmän och hjältar än som tänkare eller konstnärer. Över våra konstutställningar vilar, då de jämföras med grannfolkens, ofta något dallrande och obestämt. Något dylikt spåras ej sällan även hos de enstaka utövarna antingen de föra penna eller pensel. De liksom brottas mellan två motsatta åskådningssätt, två metoder. Redan hos Stiernhielm framträder samma tvåsidighet. Det är striden mellan klassicitet och germanism. Med litet god vilja skall det dock icke falla sig långsökt att just i den skiftande dagern över svenska verk se något både levande, tilltalande och ganska egenartat.

Hur står icke hos Bellman klassiciteten sida vid sida med den subjektiva yran och en makaber germansk humor, där valthorn och dödsringning växelvis stämma in. Hos Tegnér står klassiciteten

i förgrunden, men han råder över vidsträckta germanska kolonier, från vilka han hämtar både sina prydnader och sin smärta. Jag kan aldrig se Wagners sköldmö, omgiven av lagor och valkyriors härskri somna in vid »eldmotivets» spröda glasharmoniketoner utan att tänka på Tegnér och hans slutliga bortdomnande och död. Mer förhärskande röjer sig åter germanismen hos Thorild, Marcus Larsson, Geijer och Almqvist. Har du hört Almqvists musik? Hon är satt med så oövad hand att du först genom att länge genomspela de olika styckena till sist kan vänja dig att förstå hans avsikter och på så sätt skaffa dig en nyckel. I enrum skall du icke kunna höra dessa sånger med torrt öga. De äro diktade med den inbillningens och känslans formlösa uppriktighet, som en gång för alla blivit germanismens rikaste insats. Var skulle vi i dag som är väl stå utan den? Kanske äro hans osäkra takter diktade i den äkta germanska tanken: Det är lätt att behaga alla, mig lockar det oupphinnliga, det att helt vinna en enda. — Kanske har han också lytt den icke mindre germanska tanken: Så sjunger jag, ty så är min röst. Vad bry mig formerna! Vad bry mig handklappningar eller tadel! — Att ifråga om den svenska konsten vilja lämna ett givet företräde åt den ena sidan eller åt den andra vore fåfängt. Kanske har klassiciteten uträttat mest, men sett i stort stå de båda vågskålarna i vacker och förvånande jämvikt.

Äro svenskarna germanismens avfällingar, så framgår icke därav med nödvändighet att detta

skall innebära en historisk skam, som de borde skynda att genast försona. Så mena endast de, som anse att svenskarna äro ett i klassiska former förstenat och döende folk. De betrakta fragan alltför germanskt ensidigt. Kände romanerna var odling till punkt och pricka lika väl som vi själva, skulle vi säkerligen bland dem finna försvarare. Jagade svenskarna klassiciteten ur riket, skulle de sannolikt för all framtid helt och hållet nedsjunka till andliga slavar under ryssar och norrmän, hos vilka germanismen lever mer oberörd. Jagade de åter germanismen ur alla sina reformer, sina skrifter och konstverk, skulle det svenska pa fullt allvar stelna till en vacker gammaldags staty utan ande och blod. Däremot maste det hos svenskarna kännetecknа förhöjd livslust var gang klassiska och germanska beståndsdelar pa allvar brytas i deras lynne. Så vitt det kan synas har något dylikt just under de senare artiondena varit fallet. Deras historiska liv för framtiden beror på deras förmåga att hålla samman den klassicitet och den germanism, som i deras lynne runnit hopa till nationell enhet. Deras plats i världsstriden är följaktligen mellan de bada härarna mitt ute på fältet, där så många andra smärre friskaror uppkastat sina skansverk.

V.

Jag vill försöka att med en parabel om visan belysa hur klassicitet och germanism slingrar sig samman i sa hårda knutar, att ögat lätt förväxlar de båda trådarna.

Vår tid är orkestral och intvingar motvilligt sitt grubbel och sina sammansatta känslor inom alltför regelbundna strofer. Framför ett mer omfattande innehåll vare sig av ymnig lyrik eller mer episka beståndsdelar har man också i alla tider sett sig nödd att tillgripa en växlingsrikare och bredare om än tyngre form såsom hexametern, blankversen, alexandrinen eller rent av prosan. En musiker i våra dagar komponerar icke heller visor i egentlig mening, utan snarare orkestralt ledsagade och i växlande tongångar framåtskridande sånger, vilka verka som solopartier av en kör. Man må förtörnas häröver, så som man alltid rynkar pannan åt det närvarande, det säkra är att i ett modernt sorgespel förefaller en visa som en paus, en stunds vila, medan däremot tragiken i det ifrågavarande sorgespelet möjligen skulle kunna uttryckas med orkester och kör.

Trötta på orkestern säga vi därför: Kom hit, vackra Visa, och sätt dig hos oss! Du är lyrikens mest konstlösa stämma.

I själva verket är emellertid motsatsen förhållandet, ty visans konst är först och sist formell. Hon räknar sina anor ända upp från den eoliska sången vid cittra, och i sin mest utsökta dräkt är hon med sin refrängartade och strängt bundna strofbildning en klangdikt, en kvarlevande syster till Sonetten och Rondeauen. Vilken rent formell genialitet besatt icke en Beranger? Och hur betecknande är det icke för den formella läggningen hos svenskarna, att nära nog alla deras stora nationalverk avfattats som samlingar av visor eller

spridda sånger, ehuru detta naturligtvis ocksa beror på det lyriska grunddraget i nordiskt lynne.

Visans plats är icke bland de vapenslamrande dunkelmännen nere vid dörren, som grubbla på inbillningens rätt att spränga eller omstöpa former och som stöta sina huvud blodiga mot muren för att få den att rämnä. På dem kastar varje bordsgäst ett ben, ty det flammar beständigt ett villande sken av antågande barbari över alla förmenta eller verkliga nyheter inom konsten. Dunkelmännens upproriska värvaretal är icke för Visan. Hennes plats är under den dammiga baldakinen, där hennes kroknästa och vithåriga systrar Sonetten och Rondeauen sitta i guldkarmade stolar med lagerkvistar i sina knäppta, pepparbruna händer. Där sitter också hennes ålderstigna grevliga broder Madrigalen med det sista kärleksbrevet stucket i västen, och hennes långbenta nevö Trioletten, som alltid förblev en sådan spelevink, att han aldrig rätt kunde tjäna sig upp till något ärofullt ämbete i staten. Själv är hon den enda levande på hela purpurestraden, men hon är en av sällskapslivets mest firade skönheter och tillbringar sin mesta tid på soaréer och konserter eller allmänna förlustelseställen. Med en beräknande skicklighet, som förråder hennes världsliga härkomst, har hon klätt sig i en kysk gretchendräkt, vilken blottar allt, så att hon förefaller naken. Hon älskar att gå barfota på samma sätt som prinsarna av Borghese tycka om att visa sin ödmjukhet genom att påtaga kapucinerkåpa. Och vilken kvinna med vackra fötter skulle icke helst

önska att få gå barfota! Lustvandrar hon i skogen, sker det för att svärma som det är högborna jungfrurs vana, och stiger hon med barmhärtiga gåvor inom stugdörren, krusas läppen merendels av ett lätt ironiskt leende. Hon höjer armarna, men icke mot gryningen, utan efter den sjunkande solen, efter klassicitetens aftonrodnad. Så mötte hon mig ofta under en vemodig aftonhimmel, och fast jag visste att hon i timmar lagt upp de oskuldsfulla lockarna framför spegeln, förtjuste mig hennes åsyn.

Hon, Visan, den skogsdoftande med linneorna i knäet, hon är alltså en dotter av klassiciteten, men dunkelmännen de äro de äkta germanerna. De äro söner av det andliga uppror, som bröt väg för en Beethoven och en Wagner, som dagligen ruskar på skrankorna och som under härjaretåget mot Rom ständigt skall fylka en förtropp av bärsärkar, inbillningsmänniskor, stollar och — just genom sin omedelbarhet — obegripliga sfinxer.

En natt, då dunkelmännen sticka Visans gamla stamhus i brand, skall hon sorgset betrakta sina hänsovna fränkors jordiska lämningar och utbrista:

— Vilka stora skådespelerskor levde icke i min släkt! Sannerligen, det vore evärdlig skada om ett sådant blod skulle slockna med mitt. Deras tid var dock en glansens tid med avmätta later... Uppror allena skall icke mäkta att bygga en ny!

Därvid plockar hon nålarna ur håret, och med

en så blyg enfald ställer hon sig att betrakta sina stackars bara fötter, att dunkelmännen, som följa riktningen av hennes blick, plötsligt rycka henne till sig upp på hästryggen. Och mitt ibland dem och stundom med deras händer i sina skall hon rida som en liten väluppfostrad och sirlig prinsessa.

VI.

För ögonblicket röjer sig en allmän benägenhet att reducera hellenismens och renässansens betydelse till minsta möjliga. Det finns nämligen icke ett brukbart vapen, som ej germanismen förr eller senare framletar och gör till sitt. Därtill kommer att judarna genomandas av en lika bjärt racemotsats till de klassiska folken som någonsin tyskar och angelsachser. Det var icke för intet som kristendomen vandrade ut från Judeens berg till att störta Rom, icke en slump att Spinoza kände sig dragen till kristna religionssatser eller att Lassalle, juden, avfyrade sina pilar mot den romerska rätten. I samma Ghettos ljusdunkel, där Rembrandt strövade fram och uppletade sina modeller, ha judarna suttit i långa och tunga ar, och det som uttrycker deras lynne är icke marmorn utan musiken. Därför har deras intelligens också i åtskilligt bisprungit germanismen, medan ater, som redan blivit antytt, hela skaror av germaner tidvis stigit fram som klassicitetens ivrigaste försvarare och särskilt i hellenismens konst menat

sig finna något av den folklighet, som i så många gestalter föresvävat deras egen skapande förmåga.

Det är obegripligt hur man någonsin kunnat kalla hellenernas odling folklig i modern mening. Var hon icke den mest aristokratiska som någonsin funnits och uppnådde hon icke just därigenom sin fullkomlighet? Där som allestädes uppammades konsten hos det kunniga fåtalet, men de kringmurade henne med stränga lagar, innan portarna stöttes upp på vid gavel. De släpade henne icke ned från sin försvarligt höga fotställning för att göra henne till en allmän rodocka, utan med aldrig tröttnande nit lärde de folket att förstå henne och tåga upp till henne såsom vi än i dag se detta framställt på parthenonfrisen. Endast på så sätt var hellenismen folklig och det må vi kalla en äkta aristokratisk folklighet, som verkligen lände folket till fromma. Vad gagn skulle väl det hellenska folket kunnat röna av att uteslutande se sitt eget liv, drastiskt eller karikerat skildrat med de bildades nedlåtande ironi? Det egentliga folket skulle därav ha skördat lika liten behållning som av de herdeidyller, vilka i ett senare skede vederkvickte Roms och Greklands blaserade patricier. Folket består av människor, och människor längta icke efter det, som de äga, utan det, som de umbära. Därför törstar folket först och sist — om också omedvetet — efter kunskap, efter förebilder och efter en känslosam konst, som inskärper mildhet mot gelikar och mot djur och växter. Med vilken tvekan måste icke Attikas lantman ha höjt sin yxa i den skog, där

var trädstam gömde ett naturväsen, som skrattade och sjöng eller snyftande anropade honom att leda vatten till de torkade rötterna. Skatorna, där de sladdrade på kojans takkrans, voro de förvandlade pierriderna, som velat tävla med muserna. Den sömnlösa näktergalen var den trogna men bedragna Aëdon. Hussvalan var systern, som Aëdons make hemligt gjort till sin käresta och skänkt henne som slavinna. Men den sköna ensamma fågel, som med sin höga purpurtofs svävade över havsviken, var kungadottern Skylla. Sin egen fader hade hon bestulit på den röda hårtest, i vilken hela hans konungsliga makt legat förborgad. Och hur skulle icke vid skördetid kvinnorna uppstämma sin hymn, när de med korgarna samlades under oliverna — gåvan av Pallas, som också lärt dem konsten att sömma kläder! Kunde de icke långt bortom slätten på berget urskilja templet, där hennes heliga träd vaktades av marmorjungfrur och vita murar? Naturkunskap, djup filosofi och uppfostrande historia framstormade i fyndigt försinnligade väsen genom var skogsdunge. Den klassiska folkligheten bestod i ett allmänt aristokratiskt höjande, icke i ett sänkande. Vara dagars folklighetsteorier påminna oss åter alltför mycket om konstens gamla svaghet att lätt bli ögontjänare åt de mäktiga. Folket har nämligen blivit en av jordens mäktiga, inför vilken det fordras långt mera mod att tala sanning än att smickra. Ett sådant smicker är det artiga påståendet att god konst genast skulle kunna förstås och njutas av alla. Till på köpet komma

våra folklighetsteorier likafullt icke det bittersta själva folket till godo utan äro snarare blott en täckmantel för de bildades längtan efter likgiltiga förströelser. Vart skulle dessa teorier slutligen föra hän, om icke till frambesvärjandet av en salongskomiker, som med sina grovkornigheter eller harmlösa krumsprång roade de rika, ett sockerverk, randat i allmogemönster med grädde och sirap och efter vars förtärande inga oroande grubblerier störde digestionen. Så länge man nämligen kan skratta åt folket, fruktar man icke. Annorlunda fattade de gamla profeter av Juda sin ställning till det folkliga.

Nästan ständigt spåras hos germanerna — exempelvis när de bedöma den italienska litteraturen, där en klassisk odling oavbrutet fortlevat i det bildade fåtalets hägn — ett nordligt ensidigt indelande i folkpoesi och konstpoesi som blottar, att de aldrig riktigt kunna helt förstå sydländskt lynne. De känna intet av den mystiskt hänryckta och nästan kvinnliga religiositet som där genombrusat de lärdaste strofer. De vilja aldrig tro att den innerliga kärlek till humanismen och den rörande vördnad för antikens skönhet, som kom Petrarca att med stolt ödmjukhet ringakta sina egna skapelser på italienskt tungomål, kan vara lika djup, lika äkta, lika ursprunglig och omedelbar som någonsin deras egen ärliga känsla för urmarken och stugan. Bundschuh! Bundschuh! Bundschuh! Det var alltid härskriet som i tusende återljud brusade över germanernas skaror, och på deras fladdrande dukar bevarades

alltjämt den folkliga bindskons tecken, fast översömmad med sköldar och örnar.

En sådan folklighet kände icke hellenismen, och vilken aristokrat av renaste vatten förblev icke, trots allt, den romerska populus, vilkens fröjdetjut från arenans översta bänkar dock förrådde så mycken vildhet! På arkitraven över hela den klassiska odlingens tempel kunde i sanning ristas de ord, som borde tjäna varje människa till valspråk: Var aristokrat i allt vad andligt nämns, men var det i den bestämda avsikten att därmed ytterst gagna det allmänna!

Just därför att emellertid folkligheten varit germanismens hjärteblod och så ofta sprungit i dagen vid andlig pånyttfödelse, har den fått sina ekon och så småningom utdanat ett helt system av teorier hos nordboarna alldeles som klassiciteten hos romanerna. Folkligheten kan därigenom icke blott medföra hälsa utan även strypa och i stället att längre med en för handen varande nödvändighet bryta sig fram genom konsten nedsjunka till en torr och reglementerad smaklära. Den faran ligger så mycket närmare som folklighetens andliga innehåll är tunt och lätt förbrukat, och särskilt ungdomen bör besinna, när den packar morgondagen ur sin ränsel, att snille icke brukar giva sig till känna i upprepningar. För ögonblicket kan folklighetsteoriernas nuvarande ställning till övriga rörelser inom filosofi och konst nästan jämföras med den, vilken klassiciteten för hundra år sedan intog gent emot folkligheten och nyromantiken och betecknar — som redan sagt —

det konservativa. Vi behöva endast följa de nyare konstnärliga och filosofiska rörelserna inom germanismens gamla tyska moderland för att märka varifrån vindarna blåsa. Också England har på sistone utbildat en lika förnäm som utsökt dekorativ konst, och nästan allestädes spåras samtidigt en given böjelse för det avsöndrade och otillgängliga.

Låt oss nu till sist efterse hur dessa mer aristokratiska rörelser kunna sammanfalla med den demokratisering, som blivit germanernas mål. Vi skola därmed även finna det slutliga svaret på frågan om blomstring och förfall.

VII.

Uppställa vi hellenismen som en sinnebild för blomman av mänsklig odling, då få vi icke heller väja ord, då är utan nåd vår tid förfallets. Det vore lätt och det skulle öppna många förvägna perspektiv att driva en sådan betraktelse till sin spets, men frågan om våra egna dagars betydelse är för allvarlig att kunna upplösas i en lek. Vi komma sanningen närmare, om vi nöja oss med några enkla och stilla ord av rättvisa mot oss själva.

Säkert är det ett tecken bland många på de romanska folkens avmattning att ingen Petrus Eremita på fullt allvar predikar ett korståg mot germanismen, men själva kunna vi det åtminstone icke. För att erhalla ett svar pa fragan om blomst-

ring eller förfall, gäller det tvärtom att efter så mycket erkännande at objektivismen själva för en gång sätta varje personligt tycke under en skäppa och samla den slutliga bilden på de mer trovärdiga plåtarna i ett fotografiskt objektiv.

Med flit och kanske till överdrift har jag målat i vitt och svart för att framhäva några av de jämförelser, som dagligen tränga sig in på oss. Den historiska erfarenheten har lärt oss att staten, filosofien och konsten aldrig byggdes på en säkrare grund än objektivismens. Detta innebär dock egentligen endast att klassiciteten med sin objektivism är något länge sedan fullbordat, vars fel och förtjänster vi utan svårighet kunna granska vid en tillbakablick. Germanismen åter står ännu i sin fulla växt och vi kunna om honom endast tala i gissningar och profetior. Det vore lätt att fortsätta ett gisslande av germanismen och skildra den som en långt från städerna belägen klockaregård, fylld av oväsen från piglock och pianodunk med alla tio fingrarna och i vars ljusdunkel färgerna hopsmälta i den ekgula ofärg, som låter oss tro att en sjuk katt gått fram över alla Nordeuropas salspanel. I stället att svärja den klassiska arvfienden ett hannibalskt hat, rycka germanerna honom in i sina egna led och binda sin folkliga jægerskjorta för hans mun och kväva honom med sin allt grumlande skymning. De predika konst genom att nedsmälta konstens elementära former och göra epos, drama och målning till musik, men musiken till epos, drama och målning. De förkunna religion genom att vända religionens

mysterium ryggen och uteslutande syssla med den sedliga tillämpningen. Detta är ungefär vad vi bruka tillvita den germanska subjektivismens revolution, vars följder ingen till fullo kan uträkna. I längden blir dock en sådan travesti så obeskrivligen lättköpt och litet sägande, emedan just i jämförelse med en enkel och formfast kulturbyggnad, ett så ymnigt flöde som våra dagars givetvis måste te sig groteskt och obestämt och först efter århundraden lämnar den överblick, efter vilken det hela kan inskrivas inom fasta och bestämmande linjer. Väl förutse vi klart att vår rang inför eftervärlden särskilt kommer att bero på vår slutliga plats i förhållande till upplysningstidevarvet och renässansen, men vi stå själva för nära. Litet veta vi om oss själva, och det vi veta känna vi för noga, att det skulle te sig gott. Med tillfälligheter, lättare än damm, pröva vi att väga de största tyngder. Dock skall det heller aldrig lyckas någon att med bevis förneka möjligheten, att också över det aristofanskt piskade »nu», som bortskämda människobarn skatta så armt, en blomstermånad kan välva sin himmel. Än lyser det var afton på jorden från oräkneliga hem, där ömhet och goda avsikter satt bo och där tänkande varelser besinna, att detta stackars »nu» omfattar den timme i evigheten, då de sitta på livets översta kungstinne såsom människor och med människors ansvar.

Låt oss därför ytterligare försöka att rannsaka, hur långt vi utan att kränka hellenismen och utan att förneka vissa likheter med t. ex.

det romerska förfallet kunna våga oss in på att föra vårt »Trötta dekadenssekels» talan -- eftersom självförsvar därvidlag är en naturnödvändighet, hur det så än blir med eftervärldens underskrift. Hjälpen låge nära, om vi vände oss till de otaliga reformer i det lilla, som stundligen föra människorna framåt mot större fullkomlighet. Ensamt inom en mansålder har dessutom vetenskapen lämnat så många uppslag att hälften skulle förslå att skänka nytt innehåll åt hela tidevarv. Svaret skall dock falla något mer övertygande, om vi icke vika av åt sidorna utan fortfarande dröja på den en gång inslagna vägen. Med andra ord, låt oss efterse var de företagna jämförelserna ha sina sårbara ställen eller rent av sina orimligheter. Särskilt »trötthetен» är minst av allt rätta märket på våra dagars fredlösa iver. Och hur dåliga voro icke alla tidevarv i sina egna ögon! Michelangelo knotar över allmänhetens likgiltighet för konst. Det var mitt under högrenässansen. Sankta Birgitta klagar över den allmänna otron. Det var mitt i kyrkans stormaktsdagar, då luften ljöd av klockringning och pilgrimssång.

Det skulle knappast vara svårt att uppdraga historiska jämförelser mellan våra dagar och snart sagt vilken annan tid som helst, även den mest lysande. Dylika jämförelser lända till gagn genom att vänja ögat vid överskådlighet. Däremot bevisa de blott föga om vår egen tid, ty liknar hon en annan i vissa stycken, skiljer hon sig i andra, och en enda olikhet kan vara väsentlig nog att rubba hela parallellen. Redan begreppen blomstring och

förfall äro ytterligt relativa, och det har aldrig funnits ett tidevarv, som icke med nödvändighet och till hart när underbar fullkomlighet uppfyllt sin givna bestämmelse. En avmattning i vissa stycken har endast varit en naturlig följd av en kraftförhöjning i andra.

Det som först och sist skiljer den nu härskande odlingen från den förflutna, är den kosmopolitiska omfattningen. Frågan gäller icke längre huruvida ett folk eller en enstaka stad med omgivande provins befinner sig i sina möjligheters fullaste blomma. Mer än två världsdelar stå förenade inom ringen av en och samma upplysning, och samtidigt bemöda sig de olika folkkaraktärerna att öka sin insats genom att ännu en gång skärpa sina lokala egendomligheter. Mellan östern och västern pågår ett dagligt utbyte och tillgodogörande av andliga varor, som tillförene tycktes vart och ett folks avsöndrade och girigt bevakade egendom. Till och med de olika religionssystemen gå varandra till mötes med en snabbhet, om vilken först eftervärlden kan döma.

Redan av detta framgår med visshet att jämförelsen med en lokal blomstring måste vilseleda. Folkens närmande till varandra har så förvandlat den mänskliga odlingens grundväsen, att även begreppen blomstring och förfall måste byggas på en ny princip. Denna nya princip kan endast lyda på följande sätt: Det givs två slag av blomstring: den lokala, som består i en enstaka folkkaraktärs ensidiga och avsöndrade fullkomnande inifrån, och

den allmänna, som tvärtom når högst i den största möjliga mottaglighet och mångsidighet, så att hon slutligen omfattar allt det, som hos en lokal odling både betecknar blomstringen och förfallet. Att det, som bragt en lokal odling fördärv — såsom beblandelse med främmande folk — icke längre har samma makt över den allmänna beror på dennas rika tillgång av från alla sidor framräckta motvikter. Just brokigheten, just mångfalden av de bjärtaste motsatser bringar en stor allmän blomstring till jämvikt och fullkomnad. Där tio predika njutning, ropa tio på avhållsamhet. Där tio bli mystici och höra andeknackningar, stiga tio empirister genom dörren och försäkra, att det bara var de, som ställde från sig paraplyerna i förstugan. De individuella skiftningarna bli allt djärvare, allt mer äkta och även allt fler därigenom att alla klasser ha sitt ord med i laget och emedan de bildades antal årligen ökas i en grad, om vilken ingen statistik kan lämna fullgoda siffror. Från en sådan utgångspunkt måste vi beskåda vår tid för att göra henne rättvisa, även om nu liksom till förene enstaka människor kunna känna sig bundna med sympatiens band vid helt andra skeden. Det ligger till och med i germanismens och i en sådan odlings karaktär att icke alla samlas kring det brinnande Rom som anfallare, utan att också många bland germanerna själva fortfarande välja sin plats bland försvararna på de störtande murarna. Ordet framstegsman far därför icke heller fattas för snävt. Efterliggare äro egentligen

endast de overksamma. Vunne en enstaka filosofi eller konstriktning övermakten, skulle en dylik ensidighet innebära, att ett enstaka folklynne lyckats att göra de andra till sina vasaller, med andra ord, tyda på en lokal blomstring men ett allmänt nedgående. En sådan händelse skulle vara den allmänna blomstringens första höstdag, medan däremot livsstyrkan röjer sig i korens mångstämmiga bredd. Mänskligheten spelar icke längre sin melodi med ett finger utan med ackord. Hennes allmänna odling har blivit ett spektroskop som just genom att visa de olika färgerna först på allvar gör oss bekanta med ljuset.

Så fattat kan vårt misstrodda adertonhundratal frimodigare lyfta sin panna, och vi märka genast hur den väg, på vilken vår betraktelse slagit in, med nödvändighet för vidare. Den lokala blomstring, som nådde sin mönstergilla höjdpunkt i hellenismen, tillhörde forntidens förhållanden och gick redan i det romerska väldet sin upplösning till mötes samt är nu endast en del av det hela, ehuru alltjämt en betydelsefull. Den klassiska odlingen förblev alltför separatistisk, för begränsad, för mycket ett fragment, om ock som sådant det mest fulländade, och befallde en orörlighet som från första stunden gömde dödens frö. Intet folk skulle annat än helt kort ha mäktat att hålla ut inom hellenismens trånga form utan att med raseri slå den sönder eller somna bort. Trots sin glänsande administrativa och teoretiska förmåga skulle heller aldrig klassiciteten räckt till att genomföra den demokratisering, den utbildning av

sinsemellan stridiga möjligheter, som förr eller senare växte till en nödvändighet och sammanföll med germanismens egendomligheter. Därigenom erhöll också slutligen den germanska humorn en världsbetydelse nästan befryndad med kristendomens.

Må vara att ett grumlande av smaken onekligen blivit följden. Hur vore det dock rimligt att icke all den breda livaktighet som utmärker våra dagar skulle beteckna en stigande takt, ett allegro furioso, till vilket världen sällan hörde like? Söka vi en blomstring i ymnigaste mångsidighet, då måste också var samhällsklass, vart individuellt lynne lämna sin tribut och även tillmätas rätt att begära en konstnärlig och filosofisk provins efter sitt kynne. Då måste ocksa bondfiolen lusteligen spela utan att därför av närmsta åhörare höjas till en envåldsspira. Då vilja vi se folket i sitt tysta dagliga liv liksom på de realistiska egypternas i all sin enkelhet gripande avbildningar i gravarna — detta emedan konsten under sådana förhållanden måste omfatta allt, till och med djur, växter och elementer. Först småningom kommer då folkskildringen att förlora sin betydelse och slutligen försina allt efter som folket, genom upplysningens spridning och välståndets jämnare fördelning, mer och mer uppgår bland de bildade och självt slutligen försvinner. När det icke längre finnes något folk, kan det heller icke finnas något folkliv. Intill dess skulle ett högdraget undertryckande av varje folklighet endast bli liktydigt med ett övergivande av en hel stor fruktbar land-

sträcka inom den allmänna blomstringen. Hymnen och visan, det tragiska och det humoristiska, det religiösa och det drastiska – allt har rätt att där tillkämpa sig ett rum i trängseln. Också trots och kvidan höra dit, gäckeri och domedags åska. Mångsidigheternas och motsatsernas blomstring är först rätt kommen, när färgskiftningarna äro lika många som på en midsommaräng. Det är barbariet satt i system och utvecklat till en civilisation. Vad är då detta barbari? Ett namn. Det är ett barbari från klassisk synpunkt, men som inför eftervärlden endast betecknar en motsatt princip, en antipod, nödvändig för den växelverkan medelst vilken livet går framåt. Kalla detta skede Det musikaliska, da inbillning och känsla bryta sönder vinkelhake och passare och dana med omedvetna skaparhänder. Eller kalla vår tid Den organiska, ty hon bygger icke längre konstruktivt av viljelösa tegelstenar som den klassiska byggmästarhanden, utan inifrån och organiskt som cellerna i plantan. Kalla vår odling Germanismens blomstring, eller De tusen möjligheternas rike, eller Trädgården med frukter från alla land. Kalla henne Okeanos, det formlösa världshavet, som i ljusdunkel ännu en gång översvämmar jorden och befruktar henne med levande grönska.

Man kan härvidlag icke annat än erinra sig Machiavellis sats om samhällsbildningens cirkelgång och ana att just denna uppmjukade och med så många olika frön besådda mark danar de förutsättningar, av vilka en manlig objektivism på nytt skall begynna att forma sitt verk. Åtminstone

inom filosofi och konst kan den dagen sta närmre än vi ana, ty de behålla alltid sitt försprang. När en allmän odling uppsugit genom sina tusen spridda rötter vad de olika folkkaraktärerna mäktat giva, måste nämligen ur motsättningarna slutligen framgå en allt omfattande enhet, för vilken därmed också en lokal blomstrings aristokratiska lagar åter bli gällande. Da skall pa den nya grundvalen och med ett nytt innehåll en art av rörligare och rikare klassicitet åter resa sig ur sina ruiner och infria oraklets spådom om den väntade — den dödlige med herkulesklubban.

1898.

RAFAELS »LA DISPUTA»

BREV FRÅN EN TECKNARE TILL EN SPRÅKLÄRARE

Redan tidigt i morgon skall jag resa från Rom, och kappsäcken står packad. Medan jag ännu hör klockringningen från Lateranen och har klassisk mark nedanför mitt fönster, vill jag tillskriva dig. Det skall förvåna dig, då jag säger, att bland alla härligheterna härnere finns det knappast något, som för tillfället så sysselsätter min inbillning som Rafael. Du vet bäst hurudan jag framgått ur skapelsens händer: ful, kutryggig, uppnäsigt och med ett isgrått tomteskägg, som räcker ända ned på magen. Jag nästan blygs, att ett sådant skal kan våga härbärgera en så förnäm gäst, men det är nu en gång så, att också vackraste svalor kunna bygga bo i den rykigaste och sotigaste gamla tegelugn.

Jag vet, att dessa ord misshaga dig. Du har kommit till stadgade år. Du lever helst bland dina minnen i den rätta guldålder, då du själv var ung och första gången läste Zola och heroerna ännu gingo kring bland människorna till att kämpa med det erymantiska vildsvinet. Du är oförliknelig i vänskap, djup i lärdom och ganska kvick, när du låter din vassa granrisviska dansa, men gäller det skönhetens stater, då är du liksom nästan var enda en av dina landsmän rätt och slätt en barbar och

cyniker. Det finns där hemma ett särskilt specimen av teoretici som jag skulle vilja benämna grovmänniskor. Du hör till dem. Du tycker om vad du kallar »en smula ohyvlat och oförfalskat geni» oaktat kulturhistorien på mindre än två timmar skulle kunna lära dig, att just skönhetssinnet är det mänskligt omedelbara och naiva. Utan att betänka dig skulle du kunna berätta för dina skolbarn, att negrerna i Afrika ha ett ganska utvecklat skönhetssinne. Drick ett glas vatten, broder, ty jag kommer att säga dig förfärliga saker. Eller tänk bara, om vi skulle våga ställa oss själva åtminstone lika högt som negrerna! Nu börjar du bli orolig och fruktar en snara. Ja, jag vågar verkligen det påståendet att det sköna också hos oss klumphänta nordbor kan vara något omedelbart och naturligt.

Det låg i borgarseklets anda att göra det sköna misstänkt som något aristokratiskt djävulstyg just därför att det i följd av sin allmängiltighet alltid i viss grad står utom tid och rum. Man advocerade bort, att det sköna är det rättframma, det friska, det goda, det som förklarar det svårbegripliga och ger mening åt det meningslösa. Omvänt talat, man förteg, att det är förnimmelsen av slutlig harmoni, av företeelsernas samhörighet med en inre visdoms lagar av en världsförsoning, där det köttsliga blir rent, det smärtfyllda lycka, det fattiga rikt, det makabra en skiftning i livsrörelserna, som vi kalla: det sköna.

Jag förstår, att du gör invändningar, ty du tycker om det nederländska, det groteska i ordets

överflyttade bemärkelse, och du talar om klassiciteten ungefär som räven om rönnbären eller som ett fem gånger kuggat studentämne om professorerna. Adertonhundratalets smak för det groteska har ju också småningom segrat i alla land, till och med i Italien, har blivit det mönstergilla, med andra ord, god akademisk och borgerlig konst. Alla våra osjälvständighetssynder ligga för närvarande åt det hållet. Du behöver alltså icke offra till dina penater i löndom och ensamhet. Spastara har länge sedan gått ur vägen för Lotta Svärd, och som en gumse i fader Jetros hjordar så trygg kan du beta din tuva, ty runt om finnas både vallhundar och vallare. Du befinner dig mitt i en allmän folkvandring, en stor millionhär. Visserligen är det ingen brist på fribytare, som göra strandhugg på egen hand, men ett igenkänningsmärke är gemensamt: den persiska munarten.

Ibland förefaller det mig emellertid, att skönhetssinnet för närvarande ännu mer avtynar just i de skandinaviska länderna än söder om Östersjön. När jag stiger in pa en skandinavisk måleriutställning, är det alltid en sak, som genast slar mig. Det finns vemod och innerlighet, svärmod, natursinne och trots. Det finns namn, vilka med all rätt gått ut över Europa eller vilka sitta väntande som yrvakna örnungar. Men var är det sköna, var är det plastiskt nakna?

Hur häpen skulle du inte stå, om efter rensningen och plöjningen ända småningom underliga lågor skulle fladdra upp ur plogfarorna i vår egen

steniga mark och lysa oss fram till gömställen för det klaraste skönhetsguld.

Men ännu så länge måste jag alltför ofta fråga: Var är det sköna?

I vilken egenhet skola vi nu söka orsaken till denna brist? Månne i en brist på sinnlighet? Jag hör dig jaka med en viss påfallande hetta, ty teoretiskt håller du sinnligheten i stor ära — du hederliga gamle skolknarr, som aldrig prövat vad sinnlighet är. Det är en av dina fundamentaldogmer. Du beundrar sinnligheten i en krogvisa, men skulle du igenkänna henne i Rafaels »La disputa»? Skulle du fortfarande visa henne heder, om hon icke längre nöjde sig med liderlighet och erotiska ficktjuverier utan bleve skönhetssinne? Nu vill jag göra ett oförlikneligt och illfundigt schackdrag genom att påminna dig om att Rafael var en så våldsamt sinnlig människa, att han — för att tala på fackspråket förbrann i sin egen låga. Denna erinran är dessutom av vikt för att förstå skönhetssinnets sammansättning. Märker du jag sätter ditt torn i pris i första draget!

Betrakta vi det gravyrporträtt, som visar oss Rafael i hans sista levnadsår, finna vi en man, som, ödelagd av sin sinnlighet sitter hopkrupen på bänken bredvid sin palett och frusen sveper om sig kappan. I den skepnaden kan dock Rafael aldrig för eftervärlden vinna fullt liv, utan alltid möter han oss under lagerträd och myrtnar som en personifikation av jämvikten och fulländningen. Det är också som sådan och som en motsättning till vår egen tid han under dessa romerska dagar

tagit makten över mina tankar. Jag kom till honom med huvudet fullt av Gozzolis och Pinturicchios färgglitter och att börja med riktade jag mina steg till »Mässan i Bolsena» och till »Parnassen». Men det var framför »La disputa» jag blev stående, ty just denna fresk är i kompositionens fulländning och plastik den yttersta motsättningen till det närvarande.

Nyss under vår rent naturalistiska period vidmakthölls ännu en viss avrundning i formen, medan det grova innehållet givetvis i sin entonighet småningom gjorde oss känsliga just för en sa befruktande motsättning som tolv- och trettonhundratalets målningar. Med inbillningens återinträde rämnade emellertid formen helt naturligt allt mer och mer och det söndersprungna, det ofullgångna, det trasiga blev snille. Som en vålnad ur kaos hade redan förut Michelangelo stigit fram i förgrunden och nästan alldeles undanskymt den förr så firade rivalens harmoniska tempelbyggen, men där kaos härskar, där råder också redan i följd av livets och rörelsens lag en strävan mot något, som är motsatsen till kaos. Märker du icke hur musikvännerna åter vända sig om, icke blott mot Beethoven utan till och med mot Mozart? Tror du, att det ingenting betyder? — Nutiden — ropade några unga skrattare, när jag härom kvällen satt med dem kring kantinen på vinstugan — nutiden börjar likna Angelobron, där man går mellan två led av förvridna gestalter med blåst i kläderna. Snart äro vi tretton demoner på dussinet. Men vad är då egentligen en demon? En pojke, som

aldrig blir karl? Försök bara att läsa Byrons Don Juan! Hur långsam blir den icke i allt sitt kaos, sedan de tjugu bekanta kvickheterna plockats ut. Frid över både satanister och fulhetstillbedjare, frid över adertonhundratalets aska! Lat det döda vara dött... - Det hörs, svarade jag, att ungdomen har ordet, fientligt mot sitt eget upphov, övermodig och orättvis som alltid, men en dag, som icke är ett tyst eller förnimbart uppror, den blir heller ingenting annat än gårdagens nedbrunna ljus. Vi ha kanske alltjämt mindre att lära av adertonhundratalet och vara egna samtida, som narra till härmning, än av sjuttonhundratalet eller över huvud taget av allt obekant, som kan befrukta genom att öppna nya utsikter. Låt oss därför att börja med i morgon följas åt till »La disputa». Några bland er skola inför den målningen få mycket att tänka på, andra icke.

Av det nakna finns där tyvärr så gott som intet. Allt vilar på kompositionens säkra plastik och sammanfattande linjer. På de långa och låga trappstegen, som nästan tyckas följa en naturlig stigning i terrängen, sta figurerna i två grupper, men genom altaret i mitten förenas dessa till en enda. Den våglinje som bildas av figurernas huvud och armar är givetvis det mest geniala i hela uppställningen. Den ligger så lagt och platt utefter marken, att den smälter samman med själva jordlinjen och man har en förnimmelse av att människoskarorna icke blott utgöras av de synliga gestalterna utan att de utbreda sig i det oändliga hela jorden runt. Samtidigt verkar det

hela fullständigt avslutat och avrundat inom sin egen cirkel. Med andra ord, man känner, att denna cirkel kan vidgas i det oändliga men alltid med samma innehall, sa att man redan har sett allt, da man ser själva kärnan. I nästan alla Rafaels större kompositioner framträder ett dramatiskt drag, nagon gang, exempelvis i Villa Farnesina, även ett episkt, sa att man bakom gestalterna liksom bakom satyrerna pa Mantegnas kopparstick tycker sig höra takten av hexameter. Särskilt älskar han att skildra inspirationen med bakåtkastat huvud och framåtsträckta händer och i allt detta kan han undantagsvis slå över och bli teatralisk. Ocksa pa »La disputa» rader dramatiskt liv och extas, men handlingen är sa avvägd i skönhetens mått och ingivelsen så klarseende och befallande, att var gestalt pa sitt särskilda vis bidrager till det helas majestät.

Uppifran mötes jordlinjen av himmelsglobens cirkel omgiven av en molnkrans, vilken omsluter de himmelska grupperna, och överst tronar Gud Fader som cirkelns mittpunkt men pa samma gang som hela kompositionens översta spets. Om någonsin en ättling av den hedniska skönheten apoteoserat monismen — den ma nu vara ett symboliskt missgrepp eller icke — så är det här.

Vad denna fresk alltså har att säga en nutidsmänniska, det är stora ting om kompositionens konst och om fulländningens konst. Det är pa sa sätt Rafael befruktar och det är därigenom att han giver mod till det sköna. I sitt andligt-sinnliga kärleksförhållande till den omgivande värl-

den behöver han ingen strid utan besitter och förvaltar det sköna med samma vissa lugn, som en gammaldags furste sitt lydiga arvrike. Berömd med all rätt för sina porträttbilder har han med mindre skäl blivit mest populär för åtskilliga dukar, på vilka hans monumentala kraft ej varit i tillfälle att göra sig fullt gällande. Upptäckten av detta har omgivit honom med en misstro, som dock omöjligt kan bestå på längden. Inför hans väggmålningar erinrar man sig ovillkorligen den gamla definitionen på snillet, vars andliga krafter stå i jämvikt och ur vars verk man kan abstrahera skapandets lagar. Den köld och den torrhet, som alltid synes vidlåda ett verk, där ingen syra kommer till av halvmogen frukt, vidlåder också detta. »La disputa» är diktad under cirkelns, avrundningens och den absoluta fulländningens tecken, det tecken, som är själva kungaringen på människans panna.

1900.

OM STIL

Stil är ett uttrycksmedel, som blir lagbundet genom sin egen inre logik ungefär som spraket. Liksom vi kunna uttrycka oss pa flera sprak och i viss mån begagna oss av dessas olika karaktär utan att dock alldeles förlora var egen, pa samma sätt kan en människa medvetet eller omedvetet begagna sig av olika stilar, och det till och med i en blandform, utan att dock svika sig själv. Och liksom de mest olika lynnen kunna uttrycka sig pa ett och samma sprak, sa kunna ocksa olika lynnen göra sig gällande inom en och samma stil. Hur skulle det annars ha gatt de äldre folken, som hade en mer avsöndrad kultur? Svenskt lynne kan mycket väl behålla sin egenart inom formen av en madrigal eller sonett. För att finna ett uttryck för sitt inre liv griper människan ivrigt efter de medel, som sta till buds, helst efter de närmaste, de som smaningom blivit mest gängse under hennes egen tid och med vilka hon lättast gör sig förstådd.

Stilarna äro alltså vaneakter liksom seder och bruk. En stil kan slutligen bilda en andlig umgängeston, där var stilriktig antydan genast blir lika lätt förstådd som en hattavtagning eller en bugning. Bryter någon mot god ton, blir det an-

märkt som en oskicklighet. Följer han däremot så noga stilvanans bud, att föga kan invändas, kallas det mästerligt. Också ämnesvalet blir en vana. Vissa ämnen anses obrukliga och förbjudna, andra mänskligt djupa. Uppträda flera stilar gemensamt inom samma tid, bannlysa de varann. De likna därvidlag de religiösa sekterna, som glömma värden i huset för att slåss om ceremonielet. Värden i huset — eller om man så vill, värdinnan — är här fantasien. Vi tro, vi tro, säga de som gumman, då hon skulle gå på vattnet. Och när det så bär till botten, utbrista de triumferande: Ja, var det inte det vi trodde!

Relativiteten i det hela står väl nämligen ändå ganska klar för oss alla, även om det myckna forskandet i stilarnas och diktmotivens vandringar än mer ökar benägenheten att anse höljet för kroppen. En nyuppfunnen, absolut personlig stil har aldrig varit till. Om en sådan kunde tänkas, skulle den bli oförstådd och spårlöst dö med sin uppfinnare.

Vi få inte enbart räkna med de kulturhistoriska stilarna. De oupptäckta uttrycksmöjligheternas antal måste vara oändligt, och de stilar, som redan kristalliserat, upplösas oupphörligt och ingå nya föreningar. Här komma vi till något mycket betydelsefullt, nämligen den personliga stilbrytningen och stilblandningen. Visserligen ha vi nyss sett, att fantasien mycket väl kan stanna med bibehållet liv inom en förut given stil. Det behöver heller inte vara tecken på svaghet utan endast en egenart och utmärker ofta harmoniska personligheter med ordningssinne, objektivitet och känsla för geo-

metrisk skönhet. Ett etiskt drag framskymtar vanligtvis som en given följd. Ett sådant skaplynne kan också tyda på en viss skygg förnämhet, som hellre bär den vedertagna dräkten än väcker uppseende. Att frånkänna ett sådant skrivsätt, exempelvis Rydbergs, poetisk äkthet blir — så förefaller det åtminstone mig — att tillämpa dagens smaksystem på något inre, som det inte når. Helt olika ställer det sig emellertid för de motsatta naturerna, som känna var rock för trång och för vilka det rådande stilsystemet är döden och stilbrytningen livet. När ett stilsystem har nått sin yttersta konsekvens, återstår nämligen bara upprepningen. Det är därför som så ofta de unga — till de äldres förvåning — nyfikna och beundrande samlas kring en besynnerlig tavla eller en dikt, som kastar rim och meter och stöter all stil för huvudet. Det gör de med god rätt, ty deras intresse gäller just försöket att genom en stilbrytning hitta nya uttrycksmedel. Stilbrytningen blir här det första provet på egen kraft, förmågans gryende, puppans bristande. Var bok, var rad, som har subjektivitetens egenskaper, har alltid framgått ur en stilbrytning.

*

Hur djupt vi än genom ett tillbakablickande söka oss ned i den svenska folksjälen, nå vi aldrig en så primitiv allmogekultur, att den inte är inmängd med återstoder av en äldre mer eller mindre kosmopolitisk herrekultur. Det som förefaller att

vara uräkta är till sist endast ett torrt löv från en föregående sommar. När det utländska modet att bära knäbyxor och vita strumpor försvinner från herreklassen och glömmer sig kvar i en avlägsen landsort, blir det nationellt.

Vad man tycker sig spåra under somliga skeden är en viss brist på stil, synnerligast vid en jämförelse med lappfolkens sällsynt starka stilkänsla. Vidare har man hos oss påpekat balladens strama ohåg för känslobeskrivningar och dess förmåga att nå det inre med yttre medel. Men är nu detta annat än forntida drag i allmänhet? Även kan ju den kortfattade formen på runstenar och i lagbudet från tingshögen tänkas i någon grad orsakad av ändamålsenligheten. Syna vi slutligen kraftsvenskan från århundradena närmast omkring reformationen, vad möter oss? Överhetens domderande, en ovettighet, som vid minsta förevändning sticker fram knytnäven, slagfärdiga, fantasifulla liknelser, böjelse för fromma betraktelser och en förgrymmad, knotande klagan över olyckor och oförrätter. Hur kan inte en sådan kärnkarl och lyckans underman som Gustav Vasa oja sig över barn, rike, laxafisken och spannmal och i trohjärtat tilltrubbade yändningar ställa sina egna dygder som silverkannor på bordet mitt inför en otacksam värld. Det är en tid för tuktare och tuktade, för fogdar och tredskande, för fejder, frigörelse och strafftal. Språket är ett övervuxet ödehemman, praktiskt folk ater sätter plogen i jorden, stilen rättfram och duktig. Men är det senare inte i allmänhet betecknande för en primitiv stil, och få

vi därav dra den slutsatsen, att den svenska stilens grunddrag är realism? Att i rättan stund inte vaja för det drastiska är dock inte alldeles det samma, och vi ha haft humorister. Däremot kan det fragas, om vi någonsin haft en realist i strängare mening och om inte ett fantastiskt drag merendels framskymtat som ett arv fran lantgarden, där tomtar, spöken och skogsran ingingo i barndomens föreställningar. Detta var knappast nagot som kunde påverka myndigheters och beresta och lärda reformatorers skrivsätt, men sa mycket starkare maste det ha färgat den »enfaldiga» berättelsen vid brasan. När svennen härmade trollens sang i högen, när jägaren viskade om möten med näckar och lövjerskor, eller när morkäran förtalte, hur hon genom nyckelhålet hade sett de döda sta pa kyrkgången med ljus i händerna, då behövdes säkert en annan stil över framställningen än vid rådsbord och i studerkammare. Särskilt berättelsen om gengangare, nedärvd som den var fran fädrens tro på ett av de döda i själva gravkammaren fortsatt liv, bevarade länge poetisk fyllighet. På måfå väljer jag här en bekant sägen bland många. Den modiga grevinnan Barnekow fran Vittskövle i Skåne måste pa en resa ligga över i en enslig gästgivaregard. Om natten ser hon vid sängen en man i jordiga trasor med ett blodigt skår över hjässan. Han omtalar, hur han som resande sovit i samma rum och med ett yxhugg blivit dräpt av värden, som fatt veta, att han medförde en penningsumma. Sedan hade han blivit nedgrävd under ett stort träd i närheten. Stället

beskriver han noga. Han uppmanar grevinnan att hämnas mordet och ber henne att dra en ring av fingret och släppa den genom skåret på hans hjässa. Så snart hon åtlytt detta försvinner han. Nästa morgon när hon saknar ringen, påminner hon sig sin dröm. Det blir grävt under trädet och där hittas ett benrangel med grevinnans ring i den rämnade huvudskålen. — Styrkan ligger här i händelserna med ringen, och det behövdes knappt mer än ett rytmiskt ordnande av orden för att vi skulle ha en ballad i stället för en spökhistoria. Från Norrland till Skåne vilar än i dag en liknande fantastisk dager över de flesta sägenmotiv, och det är att märka, att just detta förefaller oss svenskt.

Tidigt — kanske till och med redan i vår bronsålders prakt och yppiga ornamentik — framträdde hos svenskarna även en böjelse för det glänsande och ridderliga, och den måste givetvis söka uttryck också i diktning. Erikskrönikan bäres av en stil, som är friskt och okonstlat behagfull, med lyriska inslag och utrop, och den är beskrivande utan att glömma sig kvar i burleska kroggräl. Den påverkan, som kan finnas där, har snarare tycke av vårglitter än av tvång. Hur förtegnérska äro inte redan följande rader:

Mangt eth gamalt fädernis swerd
Wart tha nidher aff naglom kränkt
som ther haffde manga dagha hengt.
Them wart tha venlika följt til strand .
helsados wel ok tokos j hand
marghin röder mwn ward tha kust
som aldrig kystes sydhan aff hjertans lust.

Här möta vi ungt sinnelag, och det verkar lika äkta i sin riddardräkt, som det kan synas naturligt, att ett senare praktiskt skede, då medeltidens storslagna odling hade sammanstörtat, förde praktiskt språk. Det ena som det andra är blott olika utslag av folklynnet under olika förhållanden. Poetiskt sett, firade Sverige i erikskrönikan en blomstringstid, varefter bland karlskrönikans realiteter den mer officiella stilen sjönk ned mot praktisk prosa, medan poesien gömde sig i folkvisa och lyrisk psalmdiktning. Kunde Sverige redan på trettonhundratalet framvisa en sådan kulturstil som erikskrönikans, blir det för sent nu att låta ett nederländskt drag i vårt lynne gälla som det enda svenska. Det vore att avsätta tre fjärdedelar av vår klassiska litteratur endast för att tillämpa ett stilsystem, som varit härskande under adertonhundratalets senare hälft men som är något lika tillfälligt som varje annan smakriktning. Stil är till för att skifta, sprängas, förvandlas och upptaga nya beståndsdelar, och ingen ritar självfullt med Karl XI:s eldgaffel.

Schück citerar på ett ställe Thorilds: »Man målar icke fan i morgonrodnadens guld, likaså litet som en so i rosenrött.» Härefter utbrister han: Hur konstnärligt formad är icke denna sats, hur individuellt Thorildsk och på samma gång - - hur nationell!

Romantiske Thorild, du det sublimas »oregerlige» predikare, vad säger du väl om att man i stället för din lära upphöjer din so till nationalsymbol! Schück har ett opoetiskt sätt att bedöma

poesi, som är ogermanskt och som breder en viss inre ödslighet över många av hans undersökningar. Eller skulle folkvisans mollklang vara mindre svensk, därför att den äldre balladen var strävare? Skulle skogsvemodet, bekant från Geijer, inte till och med vara typiskt svenskt? Och skulle Tegnér inte i sina mest pompösa alexandriner vara lika svensk som Lagerbring i sin blandning av pigg humor och fransysk esprit? Om vi för att få en jämförelse fråga: vad är dansk stil? hur skola vi då svara? Är det Holberg eller Oehlenschläger, är det bara Andersen – eller den något sminkade Jacobsen? Det personliga är alltid i sig en del av folklynnet och följaktligen nationellt. Linné är svensk i sin målande stil, sin fantasilek med liknelser, som påminna om fjärilar och surrande bin över blommor. Thorild är svensk i sin slamrande rustning, och han hör till de inte alltför få, som tro, att ett glåpord är en världsförklaring. Men det hindrar inte, att den hjärtans beskedliga och förekommande Bernhard von Beskow är precis lika svensk. Och Kolingens trasgalanta chevaleri är också svenskt.

Realistiska skeden ha blåst friskt liv i de drastiska element, som rymmas inom germanskt lynne; och var ett sådant skede nationellt, blev också realismen nationell. Men germanerna äro också sentimentala, inåtvända, metafysiska, och nyromantiken var lika nationell som germansk. Beethoven, Schumann och Brahms voro germaner, och den wagnerism, som i sin heroiskt patetiska bredd nästan tappar andan, är allt utom gallisk.

Det tarvas endast, att en mer inåtvänd lyrik åter skulle göra sig gällande — vilket i analogi med omvälvningarnas lag ju också kan väntas — för att den skulle få en mycket germansk färg. Ja det kan tryggt sägas, att i en sådan riktning skulle kunna finnas mycket svenskt, mycket av den skyggghet och det nyss nämnda skogsvemod, som i trettio år har varit något bortglömt och underkänt. Därav syns, att det svenska folklynnets karaktär måste sökas djupare än i det ena eller andra skedets, att det är en strid av bjärta motsatser med oförmedlade språng mellan det hårda eller ystra och det veka och stilla — som ibland också blir liktydigt med det loja. Nästan var trakt i vårt vidsträckta land har sitt eget andliga tungomål.

Låt oss nu ett ögonblick dröja vid Almquist. Hans skrivsätt är mjukt, behagfullt kultiverat, som det måste bli med en stigande odling, där ett primitivare uttrycksmedel inte längre kan räcka till. Det skulle annars bli ett instrument med bara en oktav, där han behövde många. I Almquist möta vi en författare, som rör sig med flera stilar. När han är i riktigt humör, händer det att han kastar ihop dem huller om buller till ett enda bål. Så sker det i Sviavigmål, en underbar dikt, mättad med fornnordiskt dunkel som en valas kväde, genomsusad av skogsmystik och på samma gång både sin egen och andras upprymda parodi. Man följer de hemska eller ljusa händelserna med hjärtat i halsgropen, fast allt är det muntraste abrakadabra med sina asar, som rulla cigarrer, och sin Tor, som grundar Torshälla genom att snyta sig, så

det ekar i hällarna. Om det någonsin har lyckats en svensk att låta realiteterna flyga upp genom skorstenen och sedan av så och så många pund inbillning skapa ett livs levande vidunder, är det i den sagan. Med stor ledighet rör han sig också i vardagsberättelsen, med andra ord i den moderna realismens kulturstil, men man spårar där oftare de utländska förebilderna, och han när därinte lika djupt ned i sig själv som i sina mer fantastiska berättelser och sina songes.

Men tiden är knapp. Vi maste skynda vidare till vårt stora tretal: Bellman, Lidner och Tegnér. Likheterna i deras extatiska skaplynne äro så uppenbara, att man nästan tycker sig se samma väsen, samma eld, som blott slungar ut tre skilda lågor. Inför den upptäckten bli de olika uttrycksmedlen något yttre och mer betydelselöst. Naturskalder äro de alla tre lika mycket, ty därmed kunna vi ju inte gärna mena annat än skalder, som följa sin egen natur och inte andras. Hos alla tre spåras emellertid stilbrytningar, som ovillkorligt medföra beblandelse mellan olika makter. Dylika korsningar mellan vitt skilda kulturstilar alstrade ibland den kraftigaste avkomman. En sadan bastard var som bekant Runeberg, och det var också var och en av de lysande skalderna i vårt tretal. Efter vad vi ju veta hade Bellmans nationella melodier ingenting gemensamt varken med våra bygdelekar, vallåtar eller folkvisor utan voro fransyska sanger eller efter Mozarts mönster. En av epistlarna börjar som en ordagrann översättning efter en känd fransysk dikt. Bellmans stil är

symboliskt fylld av rokokons hela vagabonderande gudavärld från Rom och Hellas. För att rätt fatta, hur mycket utländskt som den verkligen rymmer, måste vi uppställa en jämförelse. Vi maste tänka oss en nutida diktare, som skildrar en morgon på Djurgården genom att låta Indra, Isis, Venus och Fröja med rosigt fladdrande mantlar susa fram i en automobil, omgivna i vikarna av Böcklinska vattentroll och silverdis från Puvis de Chavannes fresker. Allt under det att den muntra skaran klingar med punschbuteljer och sjunger en hymn på en melodi ur Den glada änkan.

Inte ens skaldens bästa vän skulle falla på den tanken att kalla detta ursvensk, ovettig lagmansstil. Allra minst skulle han säga det om de bekanta raderna:

Simmen, tritoner
och sjungen, miljoner,
Fröjas lov;
svaren, postiljoner,
i Neptuns hov.
Se Venus i sin prakt,
kring henne hålla vakt
änglar, delfiner, sefirer och Pafos hela makt;
vattunymfer plaska kring i ring.

Både den utsökta rokokofontän från Versailles, som Bellman här presenterar oss, och hans andra målningar äro dock sa genomträngda av hans snille, att de därigenom fatt sin sanning och sitt yrande liv. Sa tillkom den gangen en nationell stil.

*

Vilja vi försöka att gissa oss till våra fördomar, skola vi leta dem allra högst uppe under tidsidealens vingar. Vi skola söka dem bland våra bestämdaste föreställningar, våra allvarligaste ord, våra uppriktigaste känslor — inte för att svika, vad tiden bestämt över oss och satt oss att fullgöra, utan för att friare se på oss själva.

Vi måste tänka på hur det var ställt i den tid, där vi föddes. Det var borgerlighetens sekel med en borgerligt förnumstig smak. Den bruna färgen, som är ännu sorgligare än den svarta, därför att den är höstens och förruttnelsens, trängde in över väggar och möbler. Till och med ute i trädgården planterades bruna buskar, ja bruna blommor. De ståtliga, raka gångarna kröktes i slingringar som stigar. De färgvackra många små välsmakande äpplena undanträngdes av svampaktiga, stora som barnhuvud. I stället för de grönludna, förträffliga krusbären kommo blanka och uppsvällda, som smakade vatten. Dansen blev en disgraciös rusning. Känslan för det prosaiska var genomgående. Armband och broscher formades som spännremmar och hundlänkar. Sätt bland allt detta en aldrig så tarvlig gustaviansk trästol bredvid en valnötsbyrå, och vi se skillnaden mellan god smak och dålig.

Populärvetenskapliga skrifter lästes lika ivrigt som fordom sagorna om Persefal, och det litterära stilsystemet var redan utbildat genom Dickens och Balzac. För korthetens skull kunna vi, åtminstone från vår ståndpunkt nu och med bortseende från de föregående romantiska decennierna, kalla allt

detta adertonhundratalet, ty det betecknade århundradets mitt.

Men det var inte nog. Långsamt men säkert omredigerades också hela kulturhistorien efter adertonhundratalets sinne, så att det som stämde blev upphöjt men det som motsade nedsänkt pa ett lägre plan. Adertonhundratalet sysslade med genremålning och självporträtt, alltså! Att söka friare armbågsrum utanför samtiden blev något förbjudet och oäkta. Ja, oäkta var det inom systemets ring, men det bröt inte en äldre äkthetsrätt, den uråldrigaste av alla, folklig redan vid Trojas besjungande. Adertonhundratalet tyckte om sig själv, alltså! Ända upp i Eddan och i antikens skulptur och sorgespelsdiktning omflyttades belysningen. Egentligen var detta ingenting annat än ett förhärligande av oss själva. Vi genomströvade de gamla kulturerna för att döpa i vår tro. Detsamma ha andra gjort före oss, blott med knappare kunskaper och därför med ännu mindre objektivitet. Men det måste också inbränna den dubbla erfarenheten, att sådant inte består och att det efter oss kommer missionärer, som förmodligen kalla exempelvis Gorki en modevara, effektuerad av tiden som på beställning. Det otidsenliga är det enda, som har sin dag dagen efter. Det mest populära blir alltid det snabbast förvissnande, fast vart tidevarv sökt övertyga sig, att den lagen äntligen sent omsider för en gång skulle mista sin kraft. Framför mig ligger en bok, som på tal om Thorwaldsens oerhörda rykte säger, att »det väl aldrig funnits någon konstnär i sannare me-

ning». Boken är inte mer än tretti år gammal, och ändå är Thorwaldsen, trots det medgivna behaget i hans reliefer, nu redan en av de djupast nedflyttade. Så hastigt går förändringen. Skulle man nu säga till en ung skulptör, att han vore ett stycke av en ny Thorwaldsen, bleve han lagom glad.

Så fort ett nytt stilsystem börjar kämpa för sin rätt att bilda sig, begynner också omflyttningen. Det medför att när vi i våra dagar vända oss till ett eller annat främmande stilsystem för att få veta något nytt, möta vi i stället den suggererande omflyttningen, liksom vi i Athen bli bjudna på antikviteter från moderna fabriker i Tyskland. Det är ju i Tyskland som nu allt skall mätas och vägas, men tyskarna ha dålig smak, och deras tantiga bindmössa gör jorden ännu fulare och löjligare än någonsin psevdoklassicitetens peruk.

Om vi hälsa på hos andra tider, blir alltså besöket fullt av förvirring. Går man också den mödosamma stigen ända till källorna, belyser samtidens sken ändå vägen. Vad som inte passar har skickligt förtunnats till en blek skugga; det andra står massivt och tungt med den huvudsakliga uppgiften att klappa adertonhundratalet på axeln och säga: Vi förstå varann, vi två.

Så kommer felslutet. Eftersom allt, som var bra, riktigt och stort pa adertonhundratalet, också var det i det förflutna, måste detta fortfarande för all tid förbli bra, riktigt och stort. Därmed förvandlas hela universum till en allmännelig kyrka,

ett enda stort adertonhundratal. Man tycker sig nog höra röster ur valv och gravkällrar, men lyss man noga, märker man, att det endast är välbekanta ekon från officianten vid altaret. På det sättet försäkrar sig slutligen ett stilsystem inte blott om det förflutna utan ocksa om det tillkommande, och först när detta genomförts, inträder lugnet och — döden.

Ett stilsystem är, trots allt detta, dock inte blott och bart en dårskap, utan i sin första utveckling är det en logisk metod liksom ett filosofiskt system, och alla ett tidevarvs kraftigaste viljor tävla då om att där mura in sten på sten. Att ett träd slutligen överlever sig själv och ramlar är inte något bevis mot trädets rätt att först spira och grönska. Men det, som ursprungligen var frigörelse, blir småningom en stilvana. Da är det klokt att ibland slå med stålhammare på vanans hårda kristall och ta det lugnt, om det sedan ser ut som snus på papperet. Allt lagstiftande och förkunnande kan dock inte bortskymma, att långt före oss lysande tider ha växt fram på rakt motsatta grundvalar och att med visshet även framdeles dylika komma att uppblomstra just genom att vända adertonhundratalets plebejiska smakbegrepp på huvudet.

1907.

PROLETÄRFILOSOFIENS FÖRFALL

Det är för att blanda bort korten, som några genast ropa om småsinta berekelsegrunder. Med så klena vapen slå de inte ned sanningen. Det finns verkligen ännu på jorden något, som heter idé-strider.

Ur ett anförande av förf. i Uppsala den 18 mars 1911.

I.

Odugliga folkpräster.

En afton för flera ar sedan gick jag pa landsvägen. Det bullrade i molnväggen på andra sidan sjön, och jag tog ut stegen. Men vägen krökte förbi ett berg, som nästan lutade sig över dikeskanten, och där ryggade jag till. En hop luffare — jag tror, att det var sju eller åtta man — stodo och tryckte sig mot branten för att få lä. Och allihop hade påkar. Sällan har jag sett så lurviga och ruskiga karlar.

Regnet började stänka, och jag sökte också skydd invid klippan. Men med samtalet gick det trögt. Det låg osäkerhet i luften. Så mycket mer tänkte jag på tidens sociala strider, och en av vandringsmännen läste mina tankar. De andra kallade honom »komministern», förmodligen därför att han var lärdare än de — kanske någon urspårad student, som förr handskats med böcker och bläck. Jag såg bara i skumrasket, att han hade sko pa den ena foten och känga på den andra. Han vände sig till mig och sade långsamt och sakta:

— En gång kommer den dag, då det heliga Ilion faller!

Jag kände själv, hur jag stod där och log över att så oväntat få höra den Homeriska versen. Men sedan hemma i min säng ringde den för örat. Ännu kan jag höra den allvarsfulla och nästan drömmande rösten. Och alltid kommer jag till samma svar, som då i regnet: – Spåman, var inte för viss!

Tron på världens snara förstöring växlar form allt efter olika tider, och den oundvikliga klasskamp, som i våra dagar skakat det sociala bygget, är dock endast en fäktning i ett hörn. Men för oss, som nu leva, har den varit det förnämsta spörsmålet. Jag vet blott med mig själv, hur svårt det varit att hålla den frågan borta — inte från mina tankar, det har varit omöjligt — men från mitt arbete. Och ändå har ingen varit närmare att gå raka vägen till Folkets hus. Men var gång har jag stötts tillbaka av de sociala folkprästernas svada. Vad andra ha sagt kvickt och sant, det säga de dumt och osant. — Kom hit till oss, låter det. Här slå vi trumman med snabbare fart än de borgerliga krukorna. — Men det är åttio år sedan proletariatet begynte samlas till strid för sitt eget avskaffande och då det inte hade »annat att förlora än sina fjättrar». Under en så lång tid hinna trumskinnen att bli slitna. Också partier åldras och förändras och glida över i andra nybildningar, och tydligt visa alla tecken, att den egentliga klasskampen vid det här laget passerat sin kulmen. Men därmed förintas också själva proletärfilosofien som vapen och faller till marken.

När ett parti når sin kulmen — det varar

kort — svämmar det över sina bräddar och vill famna allt. Så gick det också med proletärfilosofiens skolastik. Den hängde sina trasskynken för våra fönster, sa att man snart inte ser, att solen skiner. Den har gjort oss onaturliga och förkonstlade. Ungdomen törs knappt roa sig i det gröna utan att prata partiprogram, som bröder emellan, åtminstone femtonåriga bröder — ändå till sist knappt äro värda en gammal tolvskilling. Räven går i ljungen. Vad som i tusentals år kallats dygd, därför att det varit till människornas fromma, sättes i skamvran. Jag har läst i Socialen en lång artikel om att ädelmod är något föråldrat och onödigt, som inte längre behövs. Sådant är det man tutar i det arma folket. Om folkprästerna hade köpts av fienden, kunde de inte handla ohyggligare mot sina egna. Man frågar sig, om de någonsin gjort sig det omaket att försöka se in i folksjälen och ömsint ta vård om det bästa som finns där. Ett dolskt kulturhat tittar fram mellan deras ord, och deras offersång låter allt mer som en slentrian. Så kan det sluta, att vad som ännu för litet sedan föreföll att vara sjumilastövlar för unga fötter, det står där en vacker dag som en åldrad teoris nedkippade tofflor. Blott folkprästerna själva tyckas ha svårt för att riktigt se den upptäckten i ögat. Alltjämt stiger det omkring dem en skum och unken källardunst, som gör livet till ett spökhus. Sedan medeltidens svartaste domedagsskräck har inte en sådan mardröm ridit människorna som proletärfilosofien.

Framför mig ligger en av partiets smatid-

ningar. Jag tänkte, att jag skulle få läsa en saklig samhällskritik. Men därav finns inte ett spår. Alltihop drunknar i ovettets svulst. De blanknötta glåporden rulla så entonigt, att jag blir sömnig. Hela tiden talas om den röda ungdomen, men i den lilla träpinne till varelse, som raspat ihop sidorna, flyter inte en enda droppe av rött och levande blod. Hör på bara, ty nu kommer ögonblicket då han låter sitt vin susa: »Borgardömets byrackor!» — Det var hela kvickheten. Ha ni hört den förr, go' herrar?

Men hämta er. Nu skall själva slaget stå. Håll upp sköldarna! Så här klingar den dödande pilen: »Patentpatrioter!» – Bäva inte markerna efter en sådan kämpadat! Proletärfilosofernas parti håller på att bli de dåliga huvudenas parti. De handfasta männen hade partiet bland sina praktiska huvudledare, men i de otaliga småprästerna fick det sina olycksfåglar.

Söka sig då inga begåvade män till den gruppen? Givetvis händer det så. Men man märker snart, hur de vändas över att inte få tala högt och fritt, ty över portalen står ordet Lydnad. Och en morgon hör man, hur porten far igen med en skräll. Då ha de gått. De höllo inte ut.

Ett så surnat andligt skvip, som folket tvingas att köpa för sin sparpenning, skulle de borgerliga rata. Vore jag en liten liten snickare eller en liten skräddare, nog vet jag, vad jag gjorde, när jag stod i Folkets hus. Böhmisk rätt, och ut på huvudet genom fönstret med de odugliga folkprästerna!

Utan tvingade omständigheter framväxa inga partier varken till höger eller vänster. Men förhåller det sig verkligen så, då följer därav att alla partier ha rätt. Det bestyrker sig också genast så snart vi bara se på avstånd. Trots vår benägenhet för reformer förstå vi ganska väl den japan, som drog en djup suck, när han såg sitt lands egendomliga odling upplösas av fransysk konst och europeiska seder, utan att folket väl därigenom egentligen blev lyckligare. Och vi känna närapå vördnad för vår egen gamla saga om Kettil Okristen, som hade så liten tro på det nya, att han satte sig att dö i högen. Om alla partier ha rätt i sin tillkomst, beror dock frågan om, vem av dem, som har rätt vid det ena eller andra tillfället, helt och hållet på det mått av karaktär och storhet, som i det givna ögonblicket besjälar de olika grupperna. Att ha rätt blir därvidlag en vandringspokal, som ingen kan påräkna att få behålla länge, men som väl med en värdigare liknelse kunde förtjäna att kallas självaste den heliga kalken Graal. Vad som var sanning i går, tål inte att upprepas till leda med svagare ord i dag och isynnerhet inte att förgrovas i tillämpningen. Då klirrar det i kalken, och med ens är den försvunnen och lyser upp i händerna på fienden. Och då är det där, som de bästa krigarna församlas och de rättrådiga och visa. Ett trälarnas uppror, som inte har plats annat än för trälar, begränsar och förintar sig själv.

Det är i folkets och folklighetens namn som man numer bär ved till kättarbålen och begår de

grymmaste oförrätterna mot individens andliga frihet. Folket har i våra dagar sina hovtjänare, hovpoeter och hovsmickrare alldeles som despoterna på sin tid. De bilda ett slags folkets akademi, där man skall hänga folket om halsen under lov och pris, liksom man i de forna akademierna uppläste äreminnen över excellenserna. I händerna på dessa våra moderna perukstockar bli också litteraturen och kritiken rätt och slätt litteraturpolitik med generalorder från högkvarteret och agitation som kring en valurna. Från i somras berättas en rolig historia om, hur de erbjudit en kritiker att framdeles uppställa honom som socialistisk riksdagsmannakandidat, bara han ville hjälpa dem att ordentligt slå upp en viss behaglig författare och varsamt sätta skynken för de misshagliga. Så går det till när folkprästerna hålla akademi med muserna.

Men tiden rör sig ständigt framåt genom motsättningar, fast förändringarna i sinnena till en början försiggå dolt och famlande. Och inte heller proletärfilosofien blir något evigt.

I min ungdom tänkte jag mig de yttersta föregångsmännens stigar som branta fjällvägar, där heliga fanor vajade och där endast de få korade, folkens yppersta, kunde vandra upp utan att svindla. Där syntes då på den tiden i fjärran Tolstojs nästan apostoliska gestalt.

Nu går där en sönderkörd och grå landsväg, där snart ingen renlig man längre vill sätta sin fot. Och hövdingarna, folklighetens stora, var äro de? I sina gravar ligga de. Trots all folklig för-

kunnelse råder det prästnöd, och de otåligaste ropa efter »de tigande skalderna». Men de komma inte. De kommo för tjugufem år sedan, men varken i dag eller i morgon komma de. Och varken tänkarna eller de lärda herrarna komma längre. Vad innebär då en sådan förändring? Det varslar att något har hänt, som man får se skarpt på för att märka.

Det betyder, att vad proletärfilosofien hade att lära oss, det är sluttalat. Det bästa är sagt; det är bara det enfaldigaste som är kvar, bara efterlåten. Det visar, att fast kroppen står kvar och ser ut att leva, är själen utblåst. Det anger, att den andliga och politiska flodvåg, som i proletärfilosofien hade sin hjärtnerv, har fullföljt sin uppgift i det väsentligaste och nått fram till en vändpunkt vid den tröskel, där ett nytt århundrade redan står och väntar.

II.

Proletären som gudamänniska.

Det behövs en utvidgning för att beträngda folklager skulle slippa fram och proletären småningom alldeles försvinna. Nya trappor och gångar uppsprängdes därför i det gamla samhällsbygget. Ett dylikt arbete kräver så mycken samlad kraft, att i ett sådant ögonblick uppblossar en världsfejd.

Kan man blott tillkämpa sig lugn, är det ett storartat skådespel att iakttaga, hur i en sådan stund de mest omedvetna krafter skynda till och brottas som blodkulor och sporer för att skydda eller förstöra. I en hast förvandlas allt, som sägs och sker, till medel i striden. Vart vinddrag, som spelar in genom sönderhuggningarna i muren, bär med sig otaliga frön till minsta skrymma, och var sten i bygget darrar. Först när det nödvändiga arbetet är utfört, återvänder lugnet och vapnen falla till marken som hjortens horn efter parningstiden.

För att åstadkomma uppsprängningen blev det tvunget att till en tid underminera hela samhället

genom att göra det misstänkt. Samhället kallades därför ett djävulskt utslag av människolist. Var någon person slarvig, olustig och omöjlig, genast var det samhällets fel. Naturen blev hälsan. Ingen såg att träden i skogen plågas av sjukdomar, alldeles som människorna i storstäderna, eller att ett enda litet fragment av en mur, en pelare, ett människoverk kan besjäla ett helt landskap. Man ville ogärna påminna sig, att också människosamhället är ett naturverk, som just genom sin förening av stadga och ombildande kraft måste kallas ett under över de flesta under. Samhället blev det onda på jorden. Härmed var det hela bragt i skakning.

Det finns ett rop, som skulle sla eld i germanska sinnen. Det är: Vi vilja bli barbarer. Kulturen är för oss bara ett påhäng, som kommit söderifrån. Hemåt igen till fädrens barbari!

Och alla våra skogar med sina ensittare och drömmare skulle svara: Ja och ja!

Dessa våra böjelser lockade tidsandan skickligt i sin tjänst. Men inte bara hos oss germaner utan också hos andra folk väcktes de barbariska instinkterna. När en gammal kultur skall slås ned, är det ett gammalt knep att provisoriskt proklamera barbariet som ideal. Naturalismens konst med sin lukt av rå sill var till själ och hjärta barbarisk. Småningom gick allt sönder i splintor och smulor. Händerna fylldes med murgrus och skorpioner och otäcka tusenfotingar. Allt ställdes på huvudet. Det låga blev högt, det tarvliga fint, det råa ädelt. Vi, som levde med, vi veta, hur detta var menat

och tänkt. Men eftervärlden kommer att se med egna ögon, och då kan det bli en annan låt. Jämvikten var rubbad i sinnena. Det extravaganta och överdrivna eftersträvades. Det blev en maniererad modern barock med förvildning och förfall. Barbarer förstå inte det skönas naiva naturlighet. Därför genomströvades i stället det fula och det rysliga, och det är inte tu tal om att upptäckter ibland gjordes — just upptäckter av skönhet, där ingen förr sett det. Så utomordentligt skickligt vänder sig allt till gagn. För att komma ut ur förvirringen och ändå inte alltför snart behöva vända om igen uppåt civilisationen, slogo sig några på att efterbilda den primitiva förenkling, som man hittar hos dårar, när de få tag i en färglåda.

Men det behövdes ett hårt verktyg, och det blev proletärfilosofiens tunga spett. Det tog upp hål, så att källarluften släpptes upp i byggets alla rum. Och den luften förklarades vara frisk och sund. Tjocka romanförfattare och magra poeter sprungo kapp för att besjunga proletären. De tittade i hans liter, lyfte på hans påk och knäppte hans loppor mot tumnageln. Han var god. Han var äkta. Endast han var värdig klangen från lyrorna. Allt annat förklarades vara artificiellt och föraktligt. Stannade någon inom sin egen klass, var det för att ironisera och sucka efter proletären. Ämnet blev slutligen så genomtröskat och skolat, att till sist litet var kunde göra ett hjälpligt proletärstycke efter de otaliga föreskrifterna. Än i dag skulle det gå illa, om något ungt snille tog mod

till sig och gav en bok ungefär följande titel: Också ett kommerseråd kan vara en människa.

Det var en sorts förklädd rövarromantik i detta, och åtskilligt mänskligt, som varit fördolt, letades onekligen fram i dagen och räddades. Men det födde också den ödesdigra tron, att det understa och det spräckta och trasiga var det yppersta. Den civilisatoriska människotypen, med andra ord samhällsmänniskan och kulturmänniskan, den starkaste av alla typer, utmålades som något bleksiktigt och sjukligt. Som motsats uppställdes vagabonden, den svagaste, ynkligaste och onyttigaste av alla varelser.

Ändå var det inte nog. Drömmare satte sig att läsa de religiösa urkunderna med proletärfilosofiens glasögon, och den kristna trosstiftaren gjordes till luffare och tillfällig medarbetare i Socialen.

Nu var toppen nådd. Proletären uppsattes på en hög tron, och skalderna gingo fram och knäföllo. De uppmanade honom att tillbedja sig själv och försäkrade, att det var han, som skulle frälsa världen.

Proletären gjordes till gudamänniska.

III.

Strindberg sedd genom fjärrglas.

Strindberg har i någon av sina blå böcker kallat mig Sveriges dummaste karl. När jag hade läst boken till slut och lade den ifrån mig, började jag undra, om det ändå inte fanns en, som var nära på ännu dummare. Om två dumhuvud nu törna ihop, bör det åtminstone vara till muntration för de många kvicka.

Efter mitt förstånd är snille inte gas och ånga och ständiga detonationer, som förmörka luften med kringkastade sopor, utan klaraste och fastaste kristall. Snille är något, som sammanför, skapar och bygger. Det är det mest heroiskt positiva, som finnes till. Ändå ha där varken kring Tolstoj eller Ibsen höjts så vilda snillerop som kring Strindberg, men rösterna låta hemska och hesa. Det ljuder inga kyska ynglingakorer från det ställe, där han reser sitt banér, utan förbannelser och beskyllningar och fönsterrutorna klinga.

Strindberg är fullblodsbarbaren inom vår vitterhet, och allt barbariskt har fröjdats. Civilisatoriska makter äro honom i själ och hjärta förhatliga. En stråle från Odens öga genombryter sällan

det mullrande töcken av förvirring, misstänksamhet, vidskepelse och fruktan, som är hans värld. Han är upplösare och inte byggherre, och allt faller sönder i hans händer och mjölar sig.

Jag minns rätt väl, när jag första gången läste en bok av Strindberg. Det var för länge sedan nere i Rom, och boken var »Röda rummet». Den lämnade mig tämligen oberörd, väl mest genom sin negativitet. Det fattas hos Strindberg den positiva härskarmakt, som griper fantasien vid armen och för henne upp på berg. Den fanns däremot hos Björnson och även hos Ibsen. Hjälten i »En folkfiende» blir inte bara en oppositionsman, som råkar i krakel, utan han växer inför våra ögon, så att småstadsscenerietet omkring honom efter hand sjunker till en ren bisak. Och så utlöser sig allt i de bevingade ord, genom vilka hans människa lyfter sig till något stort och härligt, som vi längta att få likna: »Den är världens starkaste man, som står mest allena.» Det ger med ens vid syn, som över en karta. Det är inte en sned blick nedifrån mellan scenens tiljor, utan örnblicken från fri rymd.

En sådan blick har inte Strindberg. Han har aldrig gjort min själ rikare, aldrig på allvar öppnat en ny utsikt, aldrig i något enda spörsmål givit det fullgiltiga svar, som just är det verkliga snillets gåva till människorna. Hans rastlöshet inom olika områden, hans nyfikenhet för minsta ört på marken — allt har gjort honom till en sökare. Men en sak är att vandra fram genom ett virrvarr av gissningar och på tjugu bommar skjuta en träff. En

annan att verkligen lösa ett problem, att lyckas. Han är sökare, men inte finnare. Han gör guld, men det blir inte guld. Och uppfinner han en dag ett flygskepp, tror jag knappt, att han själv får lust att avprova det. Han är en vagn utan fimmelstång och skaklar, som ena stunden ligger i vänstra diket och nästa i det högra. Men kan det kallas en mönstervagn? En vagn, som jag kan lita på och som för till målet, kallar jag god.

Och vad var det egentligen jag fick att veta vid hans kalabalik i somras? Att Atterbom skrev om siare och skalder för att komma in i akademien. När Atterbom utgav det verket, satt han redan i akademien. Att min ungdomsbok »Hans Alienus» är ett uppkok på Oscar Wilde. När jag skrev boken, hade jag aldrig ens hört Wildes namn. Att man inte kan längta till stenar. Han vet tydligen inte, att det finns svenska landskap, som få sin karaktär av stenarna, de stenar, i vilka trollen fordom sades bo. Han har bara reda på stockholmarnas sommarnöjen. Att lektor Linder blev rysligen mördad. Om med dolk eller aqua tofana, får man inte veta. — Men det vore helgerån att röra vid ett sådant sammelsurium. Det bör få stå kvar och tala för sig själv som en förtätad bild av vad de sociala folkprästerna vörda och förhärliga.

Det är att fullkomligt missförstå Strindbergs hela typ, då man gör honom till en konstnärlig urfader, från vilken allt liv skulle stamma. Ingenting kan vara mer osant. Han är ingen såningsman. Det gror och spirar ingenting omkring honom. Han är en motsägare och en upplösare av for-

merna, men aldrig ett ögonblick danare. Att göra 80-talet till en skapelse i kaos' natt är barnslighet och inte kulturhistoria. Eller också är det ett litteraturpolitiskt parti Svälta räv, där det grundligt smusslas med korten under bordet. Man glömmer, att Sverige och Finland redan före 80-talets inbrott hade en litterär sommar, vars frukter ännu äro friska. Och det är ännu en sak, som man bör tänka på. Kanske var det ändå till sist det märkvärdigaste med 80-talet, att många av herrarna just då voro unga. Både realism och romantik florerade redan på 60- och 70-talet. På teatern, där man då fick beundra några av våra allra yppersta sceniska storheter, spelades Topelius, Hedberg och Blanche. Sven Adolf Hedin var redan i elden, och Viktor Rydberg utgav »Bibelns lära om Kristus» redan så tidigt som anno 1862. Så såg det ut på 60- och 70-talet. Det var ingalunda något dödvatten.

Med 80-talet växte oppositionen. 80-talet blev en oppositionstid, liksom 30- och 40-talet hade varit det, och Crusenstolpe och Palmær vände sig belåtet i sina gravar. Och nu kom parollen utifrån, i all synnerhet den konstnärliga. Ibsen och Björnson voro de ledande idégivarna, som då behärskade oss ungdomar. Från dem, från Kielland och från den fransyska skolan härflöto de konstnärliga impulserna i de fall, där de inte knöto sig till äldre inhemska traditioner.

Nej, Strindbergs inflytande på ungdomen var av ett helt annat slag. Han eldade på under oppositionen och han verkade s t i m u l e r a n d e. Han

var ingen anförare, därtill voro hans steg för osäkra, men han var den Einar Tambarskälfer, som häftigast spände sin båge. Man lyddes ivrigare till stridssuset i själva bågsträngen än man egentligen frågade efter pilens gång. Det hände efter drabbningarna, att många av pilarna aldrig hade träffat, utan sutto runt om och blänkte i träden.

Strindberg har aldrig blivit riktigt fullgången man. Hans krigsretorik besitter just den groteska överdrift, som hänför mycket unga personer, men som genom sin brist på saklighet och djupsinne stöter oss tillbaka, då vi sitta inne med kunskaper i de ämnen, som han kritiserar. Med ett glåpord avsätter han hela världsåskådningar. En dag går han på museum och får se några antiker — »och vips har man ett hästlass med gammal gips.» Lev väl, helleniska gudavärld, lev väl! Och hokus pokus »veterinärfilosofi». Paff, där gick en nyare tid med i stöpet! Där generationer ha sammanfört och byggt, rullar han in som en klumpedump, utan att veta varifrån eller varthän, och slår tvärt på fläcken bataljon. Det kan man kalla att förenkla frågorna. Glåpordet är för honom både en undersökning, ett svar och ett bevis. Det lösgör sig ur sitt sammanhang och formar sig till bilder för sig, som ofta bli det enda, man minns från hans oupphörliga vaktombyten. Det är hans lyrik, hans konstnärliga guldfynd, hans kolumbusägg. Det är toppen på hans uppfinningsförmåga och den röda fjädern på hans hatt. I glåpordet samlar han sin språkkonst och bryter sig in på bortglömda stigar.

Alla tider och urkunder, både Edda och Bibel, tvingas att spruta ur sig sina ursinnigaste glapord. Med dem riktar han språket och fördunklar glapordets många små klensmeder, som inte kunna tillfredsställa tidens köplust, där de stå helt förbi och riva sig bakom örat, utan att få nagon rätt svikt i armarna.

För Strindberg äro glåpordet och beskyllningen de två fötter, på vilka filosofien dansar och går. Stödd mot hennes skuldra vandrar så vår blinde Homeros från dörr till dörr, för att få påsen fylld hos olika tänkare. Men han har ett underligt sätt att tacka för välfägnaden. Var gång väderhanen vänder sig på taket, bultar han grundligt om sin värd, och fortsätter sedan dit vinden blåser. Han leker med läror, som barn med heliga käril, och under tiden tror han, att han brottas med Gud. När hade han väl någonsin mod till en sådan idéstrid på ett ensamt rum, långt borta från människor? Ser man efter, finner man, att vad han brottas med, det är stockholmare, och en och annan landsortsbo. Han hatar sig fram och besitter aldrig den ödmjuka kärlek till sanningen, som glömmer personerna. Den finns egentligen blott hos kulturmänniskan. Men Strindberg med sin isgrå och misstrogna blick nedifrån är en förlupen träl.

Vad som retar honom hos Rydberg, är dennes jämvikt och civilisatoriska idealitet. Därför gästar han också helst tänkare, som sitta på marken, och hos vilka man kan filosofera över påtagliga ting, såsom hustrun och grannen i huset bredvid. Han

tillber inte fixstjärnor, utan sökande lyktor på stigarna. Som alla svaga personer letar han sanningen i ytterligheter och märker inte, att hon går rak och konungslig mitt på vägen. Han vänder sig aldrig till logikens stora byggherrar, som endast kunna uppstå ur hög odling. Till dem är det man längtar, när man läser Strindbergs lätta journalistik, där ljudlekar och öknamn inte mäkta dölja den brist på verkligt idésnille, som vållar att jord och himmel dansa runt som kring en lapptrumma.

När han slutligen vänder sig till religionen, blir den en ny stridspåk, och gamla testamentets glåpord surra upp som yrvakna getingar. Luften blir inte högtidsklar och tyst. Han säger inte: Du skall göra det goda, därför att det är en salighet. Utan han säger: Du skall börja din dag med någon liten god handling. Då rinner vattenledningen i köket. Då krånglar inte det elektriska ljuset i lamporna. Och då kommer det inga tråkiga besök. Det är en religion för tjuktjer och lapska besvärjare, som spöken rycka i kläderna och som smörja stenar. Däremot saknar han den lapska trollkarlens förmåga att stundvis låta själen flyga bort i fågelhamn och se tillbaka på den kroppsliga bostaden som på något främmande. På en sådan höjd bli ögonen milda och vänliga som stilla ljus, när de blicka ned över jordens strid. Allt blir för dem överskådligt och får sina rätta mått. En sådan upphöjd, äkta manlig objektivitet saknar Strindberg alldeles. Han skakar oupphörligt på kedjor, som inte äro något annat än begränsningen i hans eget väsen.

Vad som under alla dessa vandringar och äventyr förgyllt hans vapen, är hans ordkonst. Hans språk har inte den osynlighet, som låter innehållet ensamt tala. Han är stilist och pamflettist och har sin lust i att bryta och knäcka satserna. Stilen är burlesk och bullersam och klippt och skuren för folkliga polemiker. Den ger kindpustar och danska skallar, men kan också någon gång med oväntade anslag locka fram idyller eller få en god allmogeton som i Kronbruden med orden: »Tyst, tyst! Farfar grundar!»

Det drastiska manéret hade i Strindbergs ungdom börjat sitt tåg från Paris upp mot Norden. Till och med Ibsen och Björnson kunde slutligen inte motstå att kila in åtminstone ett »fult ord» i vart och ett av sina stycken liksom en prick i ögat. Egentligen var det alldeles mot deras skaplynne. Ibsen var därtill för mycket aristokrat, och Björnson såg helst vackert. Hos Strindberg åter träffade det drastiska naturlig jordmån och parades med vissa svenska traditioner av äldre data. Det svenska lynnets pendel svänger mellan det råa och det sentimentala, mellan senapsburken och sockerskålen. Och mången stockholmsk gammal stofil, som på källaren Pelikan mediterar över sin grogg, känner ännu bröstet mjukna vid tanken på den Strindbergska prosan. Så fort figurerna i pjäsen eller berättelsen bara väl få syn på varandra, braka sabelhuggen, ända till dess det inte finns mer kvar av de båda tappra hjältarna än två par tomma kragstövlar.

Det, som egentligen imponerar hos Strindberg, är själva den barbariska massan. Men fast han fyllt hela hyllor med skådespel, minnas vi inte hans personer på det viset som vi komma ihåg figurerna hos Ibsen eller Holberg. Förgäves söka vi hos honom efter en enda gestalt, som står kvar med något så djupt mänskligt och ändå så stort i sin tragik som exempelvis en kung Lear eller Hamlet. Vid sidan om sådana resar, skulpterade i mörknad ek, förefaller Mäster Olov som en ganska världslig upprorsman.

Vem minns figurerna i Fordringsägare, fast det stycket i övrigt besitter psykologisk styrka? Man kunde kalla dem två herrar och en fru i all hast förevisade. Vad man minns är själva stridsfrågan. I Fadern upprullas för oss ett genomfört drama, och det skakar oss genom sitt ämne och sitt grepp in i mannens ömtåligaste känslovärld. Men det är inte en viss man som vi se, utan en skådespelare, som deklamerar Strindberg. Jämföra vi nu detta stycke med Ibsens Vildanden, få vi lära, hur en målmedveten konstnär kan skapa. Om vi själva hade umgåtts i det Hjalmer-Ekdahlska huset, kunde vi inte ha blivit mer förtrogna med människorna. De gå fritt kvar i tiderna, och vi känna igen dem som gamla bekanta.

Härtill kommer så ännu en sak. Det är de små och enkla medel, som Ibsen använder både för kvickheten och tragiken. Med sitt mörka småleende framhäver han det demoniska på ett sätt, som Strindberg aldrig ens kommer nära. Det går

hos Strindberg inte för mindre än att Fadern inför våra ögon under stönande blir snörd i tvångströja. Och i Fordringsägare sker självmordet så rysligt som möjligt, nämligen med glasbitar. Det är att breda på för tjockt med färg, och det felet begår Strindberg oupphörligt. I »Svarta fanor» beskriver han en millionärsmiddag på det sättet, att hela salen luktar svett, och fuktfläckar bryta fram under damernas armar och bilda sjökort och kartor. Nog känner man här igen Zolaismens klossiga manér att måla olustämningar, men svårt har man att tro på en sådan millionärsmiddag. Strindberg är i allt sådant liksom i sitt ständiga tummel med det skandalösa vida mer gottköpsmässig och vulgär som konstnär, än hans beundrare ha mod att tillstå. Hans konst har frändskap med Marcus Larssons snabbmåleri. Det finns där samma hastiga, men aldrig riktigt säkra hand, och den skyr aldrig att måla både komet och fyrbåk och måne och brinnande skepp på en och samma duk.

Det är isynnerhet de stora karaktärstyperna, som Strindberg inte rår med. De bli inga heroer, utan gå omkring och småfnaska och yvas och peka finger. Det finns intet strålande gudaväder över deras hjässor. Heroismen ligger i ett helt annat plan än hans fantasi. Han diktar för trälar och har trälatag. Han siktar för lågt. Han tror, att det höga är lögn.

Hela hans författarskap är klasskamp, vilken åsikt som än bildar hans tillfälliga stridsrustning för stunden. Han finner det högst naturligt att kalla liberaler och högermän för mördare och

tjuvar. Men när han stöter på ordet »skomakarerealism», då upprörs han i sitt innersta över att ett aktat yrke så junkeraktigt kan begabbas. Vad skärkarlarna ha för sig, när de gå hem från dansen på logen, finner han mänskligt och ursäktligt. Men tröste samma karlar, om de komma sig upp i samhället och inte gå med knäppta händer och nedslagna ögon och säga: mamma! Liksom alla proletärfilosofer blir han först moralist, när det gäller överklassen. Det är otroligt, att människorna år efter år kunna sitta och höra på denna livsåskådnings låghalta gång. Det är vanans makt. Men endera dagen tröttna de och vända på stolen med ett resolut: Nej, nu, snälla herrar, få ni verkligen hitta på något nytt!

Strindberg får en helt annan trovärdighet, när han lämnar de stora karaktärernas sfär och för fram snickaren, bagaren, likbäraren eller mjölnaren. Individualiseringen stannar vid en svag antydan, som dock kan lämna en skådespelare uppslag. Det är heller inte underligt, att aktörer gärna spela Strindberg. Det är för den rörliga dialogens skull. Träffsäkert blir också hans skildringssätt, när han som i Giftas riktigt lyfter skäppan från ljuset och kryddar på med sin robusta humor. Då bjuder han på kalas hos det borgerliga Stockholm, där han gjort flera av sina lyckligaste kast och där det ibland nog kan se mörkt ut med zekinerna, men där det ändå känns ganska trivsamt, när det väl kommer till kräftor och lilla Manasse.

Som borgerlig familjefader är det också han

purpras av vrede vid tanken på kvinnans falskhet och de änglalika egna barnens faror bland grannens elaka barn. Och här befinna vi oss nu framför det enda, där han omsider hittat en konstant punkt: äktenskapets tragedi.

Upproret mot äktenskapet är en kvinnorörelse. Mannen har själv stiftat äktenskapet. Det är hans hem, hans ro. Han är patriark. Han vill ha sitt tält och sina hjordar. Men tiden har växt honom över huvudet. Kvinnan reser sig från sin ödmjuka ställning vid kitteln, och det börjar att betänkligt fladdra i tältvåderna. Till svar tiger han, tiger av stolthet, av högmod, av blyghet. Tiger så länge han lever. Och sedan tiger graven.

Det kan nu inte sägas om Strindberg, att han har tegat, utan han skriker, så att det hörs i himmelens sky. Det är något lågt och orent i en sådan självavklädning på öppet torg. Likafullt har han här gått mer på djupet, än han brukar, och därmed också, om än fladdrande, belyst en och annan sida av den strid, som kanske varit tidens kvalfullaste, åtminstone ur mannens synpunkt. Han är ingen suckande erotisk trånare. Sådana påminna om barselkvinnor, ty deras martyrium sitter varken i hjärtat eller huvudet, utan på ett helt annat ställe. Hans ord är den rasande patriarkens svar till kvinnan, fast naturligtvis ensidigt och ofta oförnuftigt, aldrig fullgiltigt. Annars vore det inte Strindberg.

Originalitet är något, som växer med åren. Ungdomen är aldrig originell. Också brukas talesättet »ett gammalt original», men om ett ungt

ha vi knappast hört något. Ej sällan når originaliteten sin höjd just vid den ålder, då utförsgåvorna börja svika. Så var det hos Tolstoj. Aldrig var han väl egentligen mer sig själv än den natt, då han bruten av år flydde ur sitt eget hem för att dö under andras tak, lycklig i den proletärdröm, som i honom hade sin största personlighet. Också Strindbergs originalitet har vuxit med åren. »Hemsöborna» är en berättelse i tidens smak, men hur egendomligt är inte det lilla vackra stycket »Påsk». »Mäster Olov» hade samma uppställning som andra skådespel, men hur ensamt står inte »Till Damaskus» med sin stjärnbild, som genom prosceniets valvbågar tindrar fram över de underliga händelserna. Lika avskilt från allt annat stå hans övriga drömspel och kammarspel i sin brustna form. Just därför att han är en sökare och trevare och upplösare, är det inne i upplösningens töcken, som han blir egendomligast.

Här i det mest opåverkade och ursprungliga bekräftar sig tydligast, att han till sin natur är helt och hållet destruktiv. Mer och mer har han blivit den moderna barockens svenska Borromini. Det var en romersk arkitekt, som snurrade pelare och torn, lät gavlarna bukta som pappskärmar i storm och linjerna vrida sig i små stumpar som sönderhackade metmaskar. Allt går igen, som Strindberg brukar säga, och han har så länge plockat sönder, att slutligen hela hans författarskap mjölar sig. Allting blir ingenting. Runt omkring honom är det bara brända tomter. Där skall du påta och leta i askan, råder han, så hittas otrogna

kvinnors hårnålar och brevlappar. Träden stå förbannade och torka, ty från dem ha barnen stulit frukt, och sedan ha de kastat skulden på oskyldiga. Hustrun stjäl hushållspengarna, ger barnen utspädd mjölk för att själv dricka grädde och bryter sig in i mannens chiffonjé med sonens hjälp. Husan dricker upp buljongen och späder den med vatten och suger all must ur hemmet som en vampyr. Trotjänarinnan vid sin stickstrumpa är en tjuvkona. Det dalar ett grått regn av aska över de fördömda, som stappla mellan grushögarna i detta Sodom, och sten ramlar efter sten.

Ur allt detta framträder en förfallets konst i ordets fullaste mening. Måttan är försvunnen, och allting lutar och vacklar. En sådan konst kommer endast till och beundras endast i en tid, då en uppsprängning har fortgått under ett par generationer så länge, att den slutligen urartat. Människorna befinna sig då ännu i den blåsiga genomgång mellan det gamla och det nya, där allt fladdrar och rör sig. Brist på jämvikt blir då upphöjd till tidsideal. Var en sådan tid för tillfället närmast är att finna, det veta vi. Det är i var egen tid. Vi behöva inte spa, att syndafloden skall komma, ty den är redan över oss. Men det är inte sönderplockare, som skola lägga livet till rätta för oss, ty på aska och vatten kunna vi inte leva. Och för mig låter därför Strindbergs röst underligt avlägsen och bortdöende, som en röst ur något förgånget.

Aldrig någonsin har han skyndat till för att värna om det skygga och förnäma inom oss, det,

som under alla dessa år har lidit mest. Där han talar, vaknar det onda. Alla de onda bli rörda och säga: »Han talar vårt tungomål; han och vi äro det goda.»

De åskådare, som i alla väder tjusas av Strindberg och begärligt andas in förstöringens dammskyar, för att få nysa, äro av ett särskilt slag. Nästan alltid är det något på sned med dem. Det är partigängare och gnagare, som titta upp mot livet genom råtthål. Det är cyniska och grova naturer, trasiga sinnen, självförödare, missunnsamma, misslyckade och förgrämda. Men det är inte de, som skola besitta jorden.

Inom svensk vitterhet har kanske aldrig ett namn blivit så måttlöst övervärderat som Strindbergs på deras tunga. Det skulle då vara Almqvists. Men det har med honom aldrig gått till sådan överdrift. Och dock voro Almqvists rent poetiska gåvor vida större. Något, som ens kan jämföras med »Törnrosens bok», poetiskt mätt, har inte Strindberg att lämna efter sig. Vid en omläsning av hans saker häpnar man över, att där ändå verkligen finns så litet, som inte på något vis är söndrigt. Det blir en vandring genom ruiner, där man då och då stöter på beboeliga rum, men där man genast vid nästa steg åter står ute i natt och dimma.

Jag hör, hur bösshanar spännas i buskarna, och hur det rasslar i stenhögarna. Med trug och hot vill man tvinga oss alla att som trälar kasta oss ned på marken och tillbedja Strindberg som en övernaturlig storhet. Det är en orimlig fordran.

Redan i hans passion att löpa efter andra och riva dem i håret ligger något smått och utåtriktat, som vi aldrig återfinna hos stora personligheter, och därför aldrig heller hos stora konstnärer eller tänkare. De ha nog med att sköta sitt eget. Han har avsatt Bellman. Han har skrattat ut Atterbom. Han har vridit händerna över Almqvist. Han har utdömt Björnson. Han har sagt oss, att vi måste komma förbi sådana krymplingar som Ibsen och Wagner. Och han behöver inte frukta. Gravar skottas igen, tiden går, och den vemodiga sanningen få vi nog pröva, att allt komma vi småningom förbi. Men han glömmer det viktigaste. Strindberg, förfallets diktare, borde betäcka sina ögon och minnas, att vad vi först och främst behöva komma förbi, det är honom själv. Det är den isgrå blicken nedifrån och den söndermultning och upplösning, som leder ut i rena tomma intet.

IV.

Vindstilla.

Det är inte nödvändigt tidens fel, om en och annan går omkring och gäspar och känner sig olustig. För friska krafter står världen alltid mitt i vårspringet, men för kraftlösa unga gubbar är den lika beständigt fylld av kvalm.

När eleverna i den Spångbergska aftonskolan i somras togo en vild krigsdans omkring Strindberg, klagade de över kvalm. Strindberg har någonstädes sagt, att den danska kulturen håller på att bli varieté-kultur. Finge han råda, skulle den svenska bli slyngel-kultur. Vad han uträttar med sina oupphörliga personfejder är endast att grumla vattnet, så att var och en kan passa på att ta sin lilla mört. Men en god sida har han. Han är ingen buskskytt. Han är, så att säga, rolig att slåss med. Han ilar fram över arenan rätt mot fienden. Och så bommar han och fastnar med hornen i skranket. Fienden kan lugnt klappa honom på länden och säga: Nu sätter jag mig en stund och äter min frukostsmörgås! När smörgåsen är slut, ha hornen redan dammats fast i

skranket mitt emot. Nu senast har jag hört sägas, att han skall ut och slåss med Patti och Kristina Nilsson.

Som sagt, den olustige har alltid en känsla av kvalm. Vindstilla kan betyda arbetsro, men den sysslolöse finner tiden lang. Så till vida tror jag ändå ungdomen har rätt, att den allmänna vindstillan över hela Europas andliga liv för ögonblicket börjar att bli kännbar.

Det innebär, som redan är antytt, att proletärernas uppsprängning för den här gången i det närmsta är fullbragt och att vi vänta på nagot helt annat. När den Spångbergska aftonskolan dansar omkring Strindberg, är det därför att han slåss, inte därför att han kommer med något nytt. Han är ju en gammal man och sönderplockare, som har säcken full med murgrus. Redan har jag framhållit, att när han skall betrakta något, böjer han sig och synar det nedifrån, så att han inte ser rätan för bara avigan. Så göra alla proletärfilosofer. På samma vis göra också tivedsgubbarna, när de köpa böxatyg. Ungdomen lever helt och hållet på smulorna från 1800-talet, och den känner kvalm, därför att den sitter kvar vid proletärfilosofiens utsinade brunn och inte orkar med annat än härmningar.

För närvarande finns det där ute i Europa inte ett enda verkligt stort snille, som visar vägen, och vindstillan är fullkomlig. Vår begreppsvärld börjar att se ut som en ruinhög, på vars topp proletärguden nu snart i en mansalder har tronat med sin påk och sin liter.

Människan har småningom så förgapat sig i sina fötter, att hon glömt huvudets skönhet. En sådan självstympning skulle på längden innebära människans självuppgivning, hennes glömska av allt som blivit hennes högsta mål på den lilla ensamma stjärnan jorden. En så vidunderlig lära kan heller aldrig bli annat än tillfällig, och ingen har heller på allvar lyckats att sätta proletärfilosofien i system. Tvärtom ha hela tiden vid sidan gått strömningar, som påmint människan om hennes värdighet. Nietzsche var det grannaste förebudet om en ny lösen, men också bara ett förebud, ty hans vitsiga och utåtvända polemik blir ändå alltid en filosofiens Buch der Lieder. Vad tiden skyndade att tillgodogöra sig hos honom, var egentligen hans barbariska element: den gruvliga truten. Två Nietzscheaner stå aldrig ut med varann. Råkas de vid ett middagsbord, sitta de och kallsvettas, och den ena låter knappt den andra få en syl i vädret. Så het är deras iver att mellan vart glas vin avsätta gamla och nya gudar och system. Men det är barbarer, som föra sådant oväsen. Vis, saklig, stilla och försynt, med ett vänligt leende, så skall människan vara.

Oavbrutet har det dock alltid funnits en liten grupp av antibarbarer och idealister, som försökt att vakta odlingens kronjuveler. Några ha stått långt till vänster, andra till höger, och väl förtjäna de namnet »de sista romarna». Men de ha haft tiden emot sig. De ha blivit allt mer försagda och deras röster allt sprödare och tröttare. Utan rörelse kan jag inte tänka på deras glesa lilla flock

och deras martyrium. Det är lika stor heder att för sin åsikts skull bli stenad av folket som att bli bränd av någon inkvisitor. Ändå gryr till sist den dag, då det just blir ur deras skara den nya »romare» skall framträda, som vårt nya århundrade nu behöver.

Det blir han som skall gripa proletärguden i skjortlinningen och rulla honom ned utför grushögen, ty meningen var ju dock att proletären småningom skulle försvinna och bli en av oss, men inte att vi skulle lära oss att tänka och känna som proletärer. Många överåriga torn och befästningar, som i tiderna förlorat sin betydelse, komma givetvis att småningom plockas ned det ena efter det andra, utan att det därför blir något av med den drömda världsbranden. Men någon söndermalare och upplösare blir dock aldrig den, som vi nu vänta på, utan en väldig byggherre — och hell, hell honom, när han kommer!

Vem vet. Kanske är han redan en ung man, som nu sitter över sina studieböcker vid lampan. Kanske träffar hans öga just nu i något verk de rader, som väcka honom, utan att han själv anar, att han skall bli den stora byggherren. Om jag längtar efter något, så är det att få leva så länge, att jag kan höra det första vårliga vingsuset från hans genius.

Det har i alla tider frestat fantasien att snickra ihop framtidssamhällen. Man kan säga, att den ena har gjort en häst och den andra ett får, men verkligen andas eller beta gräs, det kunde, när det kom till kritan, varken hästen eller fåret. De

blevo aldrig annat än leksaker, eftersom samhället växer organiskt och inte genom idékonstruktioner. Så mycket förstå vi dock, att uppsprängningen i bygget inte blev till bara för att genast rasa ihop. Socialiseringen kommer att fortgå precis till det trappsteg, där den känns som ett allmänt tryck. Da svänger pendeln igen. Aningsvis kunna vi väl också på några områden följa den ungefärliga gången av det hela. Köksspisen, hemmets forna mittpunkt, har tydligen sett sina största dagar, och begreppet hushåll kommer att förtunnas. Mannen och kvinnan komma ömsesidigt att ställa strängare krav på varann, även om formerna för deras samliv något förändras. Tjänarskaran kommer att glesna, och vi få börja lära oss att betjäna oss själva. Livet består till stor del av sedvänjor, av undfallenhet för rådande bruk, för det som ger oss anseende genom att vi uppträda som alla andra och inte fela i den yttre ståten. I den punkten äro vi alla svaga — eller blyga. Vanor äro lätta att förvärva, men det innebär alldeles inte, att de på allvar äro nödvändiga för vår trevnad och vår värdighet som människor. Vi behöva inte en mängd hästar och vagnar, inte långa rader av rum, fyllda med dyrbart skräp. Ja, det kan frågas om sådant ens längre är klädsamt. I allt sådant ligger något av l'ancien régime, som vi småningom få vänja oss av med. I själva verket behöva vi ganska litet för att kunna föra en tillvaro lika värdig som någon profets.

Är det väl heller så alldeles otänkbart, att ungdomen kan få göra ett slags värnplikt genom

att som kroppsarbetare någon tid deltaga i offentliga arbeten? Det kan bli en hälsokur och en kurs i disciplin, som blir nödvändig, ifall de stora härarna en gang bli obehövliga. Och vidare. Det måste ofelbart komma en dag, då ingen behöver svälta eller frysa, knappast ens slarven, utan då värme och födoämnen framställas lika lätt som nu en mängd överloppsartiklar. Då får jorden ett helt annat utrymme än nu. Då kan en enstöring utan svårighet bo i ödemarken, med andra ord, då upphör ödemarken att vara ödemark, om den också ligger uppe i den eviga snön.

Nu säger någon: Är da inte detta steg för steg efter proletärfilosofiens paroll? Jo, sa kan det i förstone tyckas. Och det är det som vållar allas vår förvirring. Därav all vacklan och tvekan, hur vi skola förhålla oss. Närmare sett betyder det blott, att proletärfilosofien i fråga om somliga ytterlinjer uttalar samma förmodan som vi alla andra och som sysselsatt tänkarna ända upp från äldsta tider. Men den kan aldrig förverkliga dem, aldrig göra dem för oss eftersträvansvärda och gagneliga, därför att den slår slint i det väsentliga, i själva det andliga innehållet. Det muddervatten, som där bubblar upp, förskämmer luften. Den kan inte bygga, därför att den är född gnagare. Både ädelmodet och de andra gamla riddardygderna behöva vi minst lika väl nu som förr, och skönhet och fantasi likaså. Vad vi människor mest atra kan den inte giva oss. Den är en stackars fattig luffare med tomma händer. Den kan möjligtvis gräva upp vidskepelser och kalla dem religion,

ifall barbariet därmed vinner ett nytt kampmedel. Men den kan inte skapa en religiös livssyn för tänkande varelser. De sociala reformerna förverkligas först i den mån de lösa sig från proletärfilosofien och tagas om hand av byggherrar. Vad vi gå emot, det är demokratisering i formerna, men — i ordets ädlaste och renaste mening — aristokratisering i innehållet. Och dit kan proletärfilosofien med sin sneda blick nedifrån aldrig vägleda oss.

Det blir kampen mellan annalkande byggherrar och de bortdöende sönderplockarna, adertonhundratalets efterliggare, som kommer att breda sitt sken över det nya århundrade, vilket ännu står framför oss och tiger. Otaliga begåvade unga män och kvinnor känna, att det måste bli så, fast de ännu äro för skygga att våga sig fram. Först efter proletärfilosofiens fall kommer släktet att andas ut med lättat bröst och nyväckt livslust.

1911.

INNEHÅLL.

Renässans. Några ord om en annalkande ny brytningstid inom litteraturen 5

Modern barbarism. Några ord mot restaurerandet av historiska byggnader 39
Modern barbarism 41
Gripsholm som fornminne 56

Klassicitet och germanism. Några ord om världsstriden 79

Rafaels »La disputa». Brev från en tecknare till en språklärare 127

Om stil 137

Proletärfilosofiens förfall 155
1. Odugliga folkpräster 157
2. Proletären som gudamänniska 164
3. Strindberg sedd genom fjärrglas 168
4. Vindstilla 184

169420

Author Heidenstam, Verner von.

Title Samlade Skrifter; Stridsskrifter.
Vol.14:

LSwed
H4654

DATE

University of Toronto
Library

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET

Acme Library Card Pocket
Under Pat. "Ref. Index File"
Made by LIBRARY BUREAU

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 14 16 01 01 010 8